

Էթնիկական
փոքրամասնությունների
ներկայացուցիչների
քաղաքական
կյանքում մասնակցության
հետազոտություն
Բաց հասարակության
հիմնադրամ

Բովանդակություն.

1. Ներածություն.....	3
2. Հետազոտության մեթոդաբանություն	4
2.1 Որակական հետազոտություն	5
2.2 Քանակական հետազոտություն	6
3. Գրականության վերանայումը.....	9
4. Երկրորդական տվյալների վերլուծությունը	12
5. Քանակական հետազոտության (Հարցումների) արդյունքները	30
5.1. Հետազոտության մասնակիցների սոցիալ-դեմոգրաֆիական պրոֆիլը.....	30
5.2 Զանգվածային լրատվության միջոցների դերը.....	41
5.3 Քաղաքական համակարգի և իրադարձությունների գնահատումը.....	49
5.4 Մասնակցություն ընտրություններին	73
5.5 Քաղաքական կուսակցությունների դերը	79
5.6 Մասնակցություն տեղական ինքնակառավարման մեջ.....	86
5.7 Քաղաքացիական կազմակերպությունների դերը.....	92
6. Եզրակացություն.....	95
7. Բիբլիոգրաֆիա	99

1. Ներածություն

Էթնիկական փոքրամասնության քաղաքացիական, քաղաքական և սոցիալական ինտեգրումը վրացական ժողովրդավարության զարգացման մեջ մնում է սուր խնդիրներից մեկը: Չնայած նրան, որ վերջին տարիների ընթացքում շատ նախագիծ թե նախաձեռնություն իրականացվեց այս ուղղությամբ, կարևոր զարգացում էթնիկական փոքրամասնությունների ինտեգրման և քաղաքական կյանքում ներգրավվածության տեսանկյունից չի եղել (Հանրային պաշտպան, 2018):

Այսօրվա դրությամբ, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները երկրի բնակչության մոտավորապես վեցերորդ մասն են կազմում (Նրանցից մեծ մասն են. մեծամասնությամբ հայերը և ադրբեջանցիները, կոմպակտ բնակեցված են երկրի հարավ՝ Սամցխե-Ջավախեթի և Քվեմո Քարթլի շրջաններում, արևելքի՝ Կախեթի շրջաններում և նաև, փոքր էթնիկական խմբերը Վրաստանի տարբեր շրջաններում) (Ըստ Վրաստանի օրենսդրությանը, 2015): Այնուամենայնիվ, քանի որ շատ զեկույցումներ կան որոնք ցույց են տալիս, որ նրանց ներգրավվածության մակարդակը հետխորհրդային Վրաստանի հասարակական կյանքում ցածր էր և այդ հատկապես ուշագրավ է, երբ որ գործը վերաբերվում է փոքրամասնությունների մասնակցությանը քաղաքական կյանքում, նրանց ներկայացվածությանը ընտրովի մարմիններում և պետական հաստատություններում (Էթնիկականության և բազմամշակութային հետազոտությունների կենտրոն, 2018): Էթնիկական փոքրամասնությունների բացառությունը քաղաքական կյանքից, նրանց ինտեգրման ցածր մակարդակը հանրային քաղաքականության մեջ կանխում է Վրաստանում ժողովրդավարական և կայուն պետության կառուցումը:

Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները պետության հետ չունեն քաղաքական ինքնության զգացում: Նրանցից մեծ մասը, իրականում, դիստանցիա ունի վրացական հասարակությունից և մի տեսակ ինքնավար, կամ ավելի վատ՝ բացառիկ ռեժիմի մեջ է ապրում: Այն ունի տարբեր պատճառներ, որոնց միջև առաջատար է լեզվական արգելքը. Կոմպակտ բնակեցված վայրերում էթնիկական ոչ վրացական բնակչության բացարձակ մեծամասնությունը չի տիրապետում պետական լեզուն (Ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտ՝ NDI, 2018): Ռուսաց լեզուն, որը խորհրդային ժամանակաշրջանում այլ էթնիկական խմբերի հետ հաղորդակցվելու միակ լեզուն էր, վերջին տասնհինգ տարիների ընթացքում նշանակալից կորցրեց իր դիրքը: Համապատասխանաբար, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները ամբողջությամբ չեն տեղեկացվում երկրում ընթացող գործընթացների մասին և հենց իրենց էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների բարձրագույն օրենսդրական մարմնում լինելու փաստը շատ հաճախ ձևական բնույթ է կրում:

Թույլ քաղաքական ներգրավվածությունը ևս մեկ պատճառ է քաղաքական կուսակցությունների պասիվության համար: Քաղաքական ենթակաները իր կուսակցական ծրագրերում էթնիկական փոքրամասնությունների համար կարևոր հարցերը մակերեսային են քննարկում կամ համապատասխան ուշադրություն չեն դարձնում: Նաև կուսակցությունները, որոնք էթնիկական

փոքրամասնություններով կուսակույտ շրջաններում են բնակեցված չունեն ուժեղ կուսակցական ենթակառուցվածք: Նրանք պոտենցիալ ընտրողների հետ կապ չունեն, իրենց չեն կարող տեղեկատվություն տրամադրել կուսակցության ծրագրի և հիմնական ստրատեգիաների մասին (Էթնիկականության և բազմամշակութաբանության ուսուցման կենտրոն, 2018):

Քաղաքական օտարման և բացառման գործընթացի մեջ հասկապես պետք է ուշագրավ լինի էթնիկական փոքրամասնությունների իգական ներկայացուցիչների վիճակը, քանի որ վրացական հասարակությունը կանանց քաղաքական մասնակցությանը ցածր ցուցանիշով է բնութագրում, ինչպես տեղական, այնպես էլ ազգային մակարդակին (Միավորված ազգերի կազմակերպության կանանց կազմակերպություն, 2014): Այդ ֆոնին, նույնիսկ ավելի ցածր է էթնիկական ոչ վրացի կանանց քաղաքական գործունեությունը: Դրան որոշակի չափով, օգնում է նաև քաղաքական համակարգը: Ըստ գործող օրենսդրության, Վրաստանի խորհրդարանի և տեղական ինքնակառավարմանը ձևավորում է կատարվում, այսպես կոչված խառը (Համամասնական-մեծամասնական) ընտրական համակարգի հիման վրա: Պրակտիկայում գոյություն ունի որոշակի փոխկապակցություն ընտրական համակարգի և կանանց քաղաքականության մեջ ներկայացուցչության միջև: Համակարգի տեսակները հաճախակի դեպքում էական ազդեցություն է ունենում կանանց ներկայացուցչության վրա: Երկիրները, որտեղ գործում են համամասնական ընտրական համակարգը, քաղաքականության մեջ կանանց ներկայացուցչության կողմից շատ ավելի առաջ է այն երկրներից, որտեղ էլ մեծամասնական համակարգ է ներդրվել (United Nations, 2005):

Այսպիսով, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական կյանքի թույլ մասնակցության պատճառները տարբեր են և նրանց հետազոտությունը կարևոր է: Անհրաժեշտ է անմիջականորեն էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների հեռանկարի խնդիրների վերլուծությունը, ինչպես նաև քաղաքական մասնակցության ինստիտուցիոնալ արգելքների ուսումնասիրությունը: Համապատասխանորեն, կարևոր է ոչ միայն միկրո, այլև մակրո գործոնների վրա համակենտրոնացումը, որպեսզի կատարյալ լինի էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական մասնակցության բոլոր ցուցանիշի նույնականացումը, թիրախային խմբերից և շրջանների առանձնահատկություններից ելնելով:

2. Հետազոտության մեթոդաբանություն

Հետազոտության **նպատակը** էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական կյանքում ներգրավման հետազոտություն էր, հասկապես շեշտադրելով էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ՝ կանանց քաղաքական մասնակցության մասին:

Հետազոտության նպատակներին հասնելու համար սահմանվել են հետևյալ առաջադրանքների իրականացումը.

- Երկրորդական տվյալների վերլուծությունը, այսպես կոչված սեղանային հետազոտություն է, որն էլ ներառված էր պետական քաղաքականության փաստաթղթերի, վիճակագրության ազգային աշխատանքի տվյալների, ուրիշ ոչ կառավարական և միջազգային

կազմակերպությունների կողմից իրականացվող հետազոտությունների ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը,

- Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական կյանքում մասնակցության հիմնական բնութագրերի և ցուցանիշների բացահայտումը, որակական սոցիոլոգիական հետազոտության (Ֆոկուս խմբերի) միջոցով;
- Քանակական հետազոտական գործիքի մշակումը, որն էլ չափում էր էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության պայմանական գործոները և մոտիվատորները,
- Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության մասին մասայական հարցաքննության անցկացում՝ Սամցխե Չավախեթիում, Քվեմո Քարթլիում, Կախեթիում, Թբիլիսիում և Բաթումում:
- Համախմբված վերլուծական հաշվետվության մշակումը վրացերեն, անգլերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով, որոնց մեջ ներկայացված կլինեն ինչպես շրջաններում ապրող բնակչության կախվածությունները (Քանակական հետազոտության արդյունքները), այնպես էլ երկրորդական տվյալների վերլուծության հետևանքով հայտնաբերված բացահայտումները,
- Այսպես կոչված վորքշոպի անցկացումը փորձագետների հետ, քաղաքական կուսակցության ներկայացուցիչների հետ, ոչ կառավարական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ, որտեղ էլ նրանք կձանոթանան հետազոտության արդյունքներին և քննարկումը տեղի կունենար, ինչն էլ քաղաքականության փաստաթղթի ստեղծմանը կօգներ;
- Անցկացրած հետազոտությանը և այսպես կոչված վորքշոպին հենվելով, քաղաքականության փաստաթղթի ստեղծում վրացերեն, անգլերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով:

Հետազոտության նպատակն է և առաջադրանքներին հասնելու համար օգտագործեցին սոցիոլոգիական հետազոտության ինչպես *որակական*, այնպես էլ *քանակական* մեթոդները:

2.1 Որակական հետազոտություն

Հետազոտության սահմաններում օգտագործվել են երկրորդական տվյալների վերլուծության մեթոդը, այսպես կոչված **"Մեդանային հետազոտություն"**-ը, որն էլ ներառել էր գոյություն ունեցող պաշտոնական վիճակագրական տեղեկությունները, այն հետազոտությունների և փաստաթղթերի վերլուծությունը, որոնք էլ էթնիկական փոքրամասնություններին քաղաքականության մեջ ներգրավվելու հարցերին է վերաբերվում:

Բացի այդ, որակական հետազոտությունը, **Ֆոկուս խմբի** մեթոդով, անցկացվեց Սամցխե-Չավախեթի, Քվեմո Քարթլի, Կախեթի (Պանկիսի կիրճը, Կախեթիի ադրբեջանական գյուղերը), Թբիլիսիի էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների քաղաքական կյանքում մասնակցության փոփոխականների և ցուցանիշներ բացահայտելու համար (Այսինքն, որակական հետազոտությունը ուներ քանակական հետազոտությանը օգնող ֆունկցիա): Մասնավորապես, այս նպատակով տեղի ունեցավ 9 Ֆոկուս խումբ. Սամցխե-Չավախեթի, Քվեմո Քարթլի, Կախեթիի շրջաններում (Օսերի և քիստերի բնակավայրերում) 2-2 և Թբիլիսիում՝ 1, որտեղ էլ մասնակցեցին տարբեր էթնիկական

փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ: Յուրաքանչյուր Ֆոկուս խմբի մասնակիցների քանակը կազմում է 7-8 մարդ, իսկ նրանց հավաքագրելու ժամանակ պաշտպանված էր գենդերային և տարիքային հավասարակշռությունը: Խմբային քննարկումները տեղի ունեցան ինչպես քաղաքի (5 խմբային քննարկումներ), այնպես էլ գյուղի տիպի բնակավայրերում (4 խմբային քննարկումներ):

Ֆոկուս խմբի ուղեցույցը ներառում էր բաց կամ կիսափակ հարցերի վերանայման թեմաների շուրջը: Ուղեցույցը բաղկացած էր 15-20 հիմնական հարցերից, այնուամենայնիվ, քննարկումների ընթացքում քննարկվելիք հարցերի համատեքստում լրացուցիչ հարցեր են լսվել, քանի որ այդ մեթոդը օգտագործելու գործառնությունը նոր հարցերի և ասպեկտների շեշտումն էր: Կարևոր էր այն, որ Ֆոկուս խմբերի միջոցով կբացահայտվեր այն ունիվերսալ հարցերը, որոնք էլ բոլոր էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի համար կլինեն ռելեվանտ, նաև նրանք որոնք էլ միայն կունկրեստ խմբերի համար կլինեն ակտուալ: Քննարկումների քայլը ձայնագրված են վիդեո և աուդիո ֆայլերով:

2.2 Քանակական հետազոտություն

Քանակական հետազոտության թիրախային խմբերին էին ներկայացնում. Մամցխե-Ջավախեթի (Հայեր), Քվեմո Քարթլի (Ադրբեջանցիներ), Կախեթի շրջանի (Պանկիսի քիստեր, օսեր), Թբիլիսիի (Եզդիներ, գնչուներ և ռուսներ), Բաթումի (Ռուսներ) էթնիկական փոքրամասնությունների 18 տարեկանից բարձր ներկայացուցիչները,

Ընտրանքի չափը. 1314 պատասխանող

Ըստ նշված ընտրանքի չափի, հետազոտության արդյունքները ռեպրեզենտատիվ են Վրաստանի էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար 2.7%-անոցը ընտրության սխալներով և 95%-անոցը վստահելիության ընդմիջումով: Տվյալները, նաև ռեպրեզենտատիվ են գենդերային կրճատման համար, կանանց դեպքում 3.7%-անոց է, իսկ տղամարդկանց դեպքում 4%-անոց սխալներով: Պետք է նշել, որ էթնիկապես հայը, ադրբեջանցին, քիստը, օսը և քաղաքի տիպի բնակավայրերում ապրող փոքր էթնիկական (Ռուսներ, գնչուներ, քրդեր/եզդիներ) խմբերի համար արդյունքները ռեպրեզենտատիվ են 6%-անոց սխալներով (95%-անոց) (Տես աղյուսակ #1-ը):

Աղյուսակ N1

	Էթնիկական փոքրամասնությունների խումբը	Բնակավայրը	Դեմ առ դեմ հարցազրույցների քանակը	Ընտրության փորձը (95%-ոց վստահության համար)
1.	Հայեր	Մամցխե-Ջավախեթի	268	6%
2.	Ադրբեջանցիներ	Քվեմո Քարթլի	267	6%
3.	Քիստեր	Պանկիսի կիրճ	264	6%
4.	Օսեր	Լագոդեխի մունիցիպալիտետ	244	6%
5.	Ռուսներ/քրդեր/եզդիներ և	Բաթումի և Թբիլիսի	271	5.9%

գնչուններ			
Ընդամենը		1314	2.7%

Հետազոտական գործիքը. Ձևավորված հարցաթերթիկ;

Հարցման մեթոդը. դեմ առ դեմ հարցազրույց;

Ընտրության շրջանակը. Վրաստանի վիճակագրության ազգային աշխատանքի կողմից անցկացրած բնակչության մարդահամարի (2014) վիճակագրական տվյալները,

Ընտրության դիզայնը. Ընտրության մոդելները ըստ էթնիկական փոքրամասնությունների բնակավայրի առանձնահատկությունների էին տարբերվում:

1. Սամցխե-Չավախեթիում էթնիկապես **հայ** և Քվեմո Քարթլիում **ադրբեջանական** բնակչության ուսումնասիրելու համար օգտագործվել է բազմաստիճան ստրատիֆիկացված (Կլաստեր) ընտրություն,

Ստրատիֆիկացումը իրականացվել է տարածքային միավորներին համապատասխանաբար, որոնցից են.

Ա) Քաղաքի և գյուղի բնակավայրերը

Բ) Թիրախային շրջաններում ներառված վարչական շրջանները

Կլաստերներին (Նույնը, ընտրության միավորներին) ներկայացնում էր ընտրատեղամասերը, որոնք էլ սահմանված էին ինչպես քաղաքների համար (Ուրբան տարածքային միավորների համար) այնպես էլ գյուղերի համար (Ինքը գյուղն է ներկայացնում ընտրատեղամասը): Կլաստերացման ընթացքում սահմանված է առաջնական, երկրորդական և վերջնական ընտրության միավորներ.

Առաջնական ընտրության միավորը (PSU): Ընտրատեղամասերը քաղաքի և գյուղի տիպի բնակավայրերում,

Երկրորդական ընտրության միավորը (SSU): Տնային տնտեսություն (Ընտանիք): Յուրաքանչյուր առաջնական ընտրության միավորի մեջ **SSU**-ների ընտրությունը իրականացվեց այսպես կոչված «Պատահական թափառման» մեթոդով: Հարցազրուցավարը ընտրում էր սկզբնական կետը/ընտանիքը, որը կոնկրետ հասցեով էր ներկայացված: Այս հասցեից սկսում էր նա շարժվել և յուրաքանչյուր հաջորդ ընտանիքը ընտրում էր որոշակի ընդմիջումներով: Եթե հարցազրուցավարը պատասխանողներից որևէ մեկին տանը չէր գտնում, ապա նա մտապահում էր հասցեն և քիչ ավելի ուշ էր վերադարձնում այդ ընտանիք: Միայն երկու անհաջող այցից հետո հարցազրուցավարը հասցեի փոխարինումն էր կատարում,

Վերջնական ընտրության միավորը (FSU): 18 և 18 տարեկանից բարձր անհատներ: Վերջնական միավորի ընտրությունը կատարվեց ընտանիքներում, ընտանիքի անդամների միջև, պատահական օրենքով այսպես կոչված "Կիշի աղյուսակը" (Kish Table) օգտագործելով:

2. **Քիստերի** և **օստերի** դեպքում ընտրության դիզայնը տարբերվում էր: Քանի որ այդ խմբերը միայն մի քանի կոնկրետ գյուղերում են ապրում, համապատասխանորեն, նպատակահարված (Այսինքն, առանց

հավանական ընտրության հիման վրա) կատարվեց նրանց բնակավայրերի ընտրությունը: Հետազոտությունը ներառել է այս խմբերի բոլոր բնակելի գյուղերը: Նախորդ ընտրության մոդելին նմանապես, երկրորդական և վերջնական ընտրության միավորները այս դեպքում էլ նույն էին, նույն սկզբունքներով էր պատասխանողների ռեկրուտացումը:

3. Թբիլիսիում և Բաթումում **ռուսի** և **քրդի/եզդու կամ գնչուների** խմբերի դեպքում ընտրության մոդելը տարբերվում էր, քանի որ այս մարդիկ կոնկրետ տեղամասերում կոմպակտ չեն ապրում: Մասնավորապես, պատասխանողների ռեկրուտացումը կատարվել է "Ձնագունդ" մեթոդը օգտագործելով, 18 և 18 տարեկանից բարձր տարիքի անձանց գտնելով:

Հետազոտության գործիքը. Հետազոտության գործիքը կմշակվի ֆոկուս-խմբերի կազմակերպության արդյունքում բացահայտված ցուցանիշների, նաև երկրորդական տվյալների վերլուծության հետևանքով շեշտված համատեքստի հիման վրա: Հարցաթերթիկը կազմելուց հետո անցկացվեց հետազոտության գործիքի պիլոտաժ: Հարցաթերթիկի պիլոտացման փուլին անցկացվեցին 15 դեմ առ դեմ հարցազրույցներ: Պիլոտաժի նպատակն էր հարցերի միջև տրամաբանական կապերի վերանայումը, նաև այս կամ այն հարցի ռելեվանտի ստուգումը: Բացահայտված յուրահատկությունները արտացոլվեց հարցաթերթիկի մեջ և ավարտված հարցաթերթիկը ինտեգրվեց պլանշետային համակարգչի մեջ, ODK (Open Data Kit) ծրագրի մեջ:

Դաշտային աշխատանքներ. Մինչև դաշտային աշխատանքները սկսելը վերահսկողների և հարցազրուցավարների համար տրենինգներ են անցկացվել, որտեղ նրանց տրվեց մանրամասն հրահանգներ հետազոտության գործողության առանձնահատկությունների հետ կապված: Հետազոտությունը 6 վերահսկողների և մինչև 30 հարցազրուցավարների միջոցով է իրականացվել: Դաշտային աշխատանքները սկսվել են 2018 թվականի հոկտեմբերի 9-ին և ավարտվել են հոկտեմբերի 20-ին:

Դաշտային աշխատանքների հսկողությունը. Դաշտային աշխատանքներին զուգահեռ իրականացվում է դաշտային աշխատանքների հսկողությունը: Դաշտային հսկողությունը անցեկացվել ընտրովի համադրության հարցաթերթիկների 10%-ին (130 հարցազրույց):

Տվյալների վերլուծություն.

Տվյալների վերլուծության պատրաստման փուլում կատարվեց տվյալների մաքրումը և կշռումը: Ըստ սեռի և տարիքի տվյալների ընդհանուր ամբողջականության կշռում իրականացվեց: Հետազոտության տվյալները վերլուծվեցին ծրագրերի մեջ. SPSS և Statistics R/R Studio: Տվյալների վերլուծությունը իրականացվեց հետևյալ մեթոդը օգտագործելով. Միաչափ հաճախականության բաշխում, խաչ աղյուսակավորումներ, հարաբերակցություն, ռեգրեսիա և այլն: Հետազոտության արդյունքների հետ կապված, նաև վերանայվեց Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի տվյալները¹: 2017 թվականի նշված հարցազրույցը ամբողջ Վրաստանի մասշտաբով ներառում էր 2379 պատասխանող: Համապատասխանաբար, այն տալիս էր երկրում գոյություն ունեցող սոցիալական, քաղաքական և

¹ Կովկասյան բարոմետր Վրաստան - <https://caucasusbarometer.org/ge/>

տնտեսական միտումները տեսնելու հնարավորությունը, ինչը հետաքրքիր է էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի հետազոտության արդյունքների համեմատական վերլուծության համար:

Քաղաքական փաստաթուղթ. Հետազոտության արդյունքներին և առաջարկություններին հենվելով մշակվեց քաղաքական փաստաթուղթը (Policy Paper), որտեղ էլ ներկայացրած է ինտերվեյսայի այնպիսի մոդելներ, որոնք էլ կօգնեն էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերին և նրանց ներկայացուցիչների քաղաքական գործընթացներում բարձրացնել մասնակցության քանակը:

3. Գրականության վերանայումը

«Որտեղ մարդկանց փոքր մասն է մասնակցում գործընթացում որոշումներ կայացնելու համար, այնտեղ լինում է փոքր ժողովրդավարություն, իսկ ինչքան ավել մարդ ներգրավված կլինի այս գործընթացներին այնքան ավելի բարձր կլինի ժողովրդավարության որակը» (Verba & Nie, 1972, էջ 1): Ժողովրդավարությունը ինկլյուզիվ տեսակի կառավարական են համարում, քանի որ նա ի նկատի ունի «ժողովրդի կառավարումը, որն էլ իրականանում է ժողովրդի կողմից և կրկին ժողովրդի համար է, ինչպես էլ բոլորի համար» (Taylor, 1998, էջ 144): Ինկլյուզիվ-ացումը ի նկատի ունի փոքրամասնություն խմբերի քաղաքական գործընթացներում մասնակցությունը, ինչի իրական հնարավորություններն էլ ժողովրդավարության պայմաններում պետք է լինի ապահովված: Ժողովրդավարության իրականացումը կոնկրետ բարդություններ ունի և կարևոր մարտահրավերները տարբեր քաղաքական մշակույթների թե ինքնություն ունեցող խմբերի հասկացողության և կառավարման մեջ նրանց ներգրավվածն տեսանկյունից է դրսևորվում: Սակայն, ներգրավվածն նախապայմանը դեռ այս խմբերի նույնականացումն է ու ճանաչումը (Taylor, 1998): Այն պետք է նշել, որ ժողովրդավարության իդեալական տեսակի ժամանակակից պրակտիկայում կարևոր խախտումներով է իրականանում: Ժամանակակից ժողովրդավարությունները բնութագրվում են մշտական լարվածությամբ տարբեր խմբերի ինկլյուզիվ-ացման և բացառված դիմամիկայի միջև (Taylor, 1998; Taylor, 2001): Ավելին, հեղինակները խոսում են մի շարք երկրներում ժողովրդավարական ինստիտուտներ գոյություն ունելու մասին և քննադատում են կոնսոցիալիզմի² (consociationalism) սկզբունքը, որն էլ նրանց կարծիքով մակերեսային է և դիմակով է փակում իրականությունը, կարծես թե էթնիկական փոքրամասնությունների կարիքները հաշվի էին առնում և ինտերգրացում էր կատարվում քաղաքականության մեջ այն ֆոնին, երբոր էլ պրակտիկայում փոքր խմբերի հետաքրքրությունները/կարիքները մնում են քաղաքականությունից դուրս (Lijphart, 1969; Kohli, 2014): Ենթադրվում է, որ իրականում «Գոյություն ունեցող ժողովրդավարական երկրներում սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական անհավասարության ուժեղացումն է ընթանում, ինչն էլ իշխանություն ունեցող անձանց/խմբերին հնարավորություն է տալիս ձևականորեն ժողովրդավարական գործընթացները օգտագործեն անարդարություն հաստատելու համար թե արտոնություններ պահպանելու համար» (Young, 2000, էջ 17):

² Կոնսոցիալիզմի² այնպիսի տիպի ժողովրդավարական համակարգ է առաջարկում, որն էլ հիմնված է տարբեր սոցիալական խմբերի էլիտայի անդամների կառավարության և իշխանության նրանց միջև կիսելու մասին: Աղբյուր՝ <https://www.britannica.com/topic/consociationalism>

Ժամանակակից հասարակության մեջ տարբեր խմբերի գոյությունը անշրջելի կամ ցանկալի գործընթաց է: Նրանց ինքնության հանդեպ մոտեցումները քաղաքական են և անհրաժեշտ է, որ ժամանակակից քաղաքականությունը հիմնված լինի տարբեր հասկացողությունների վրա, որն էլ շեշտում է յուրաքանչյուր խմբի ինքնությունը, ինչպես նաև հատկապես և նկատի չունի դոմինանտ ինքնության հետ նրանց ձուլումը (Taylor, 1994): Պետության մեջ կարևոր է «Տարբերությունների քաղաքականության» (Politics of difference) անցկացումը, որն էլ ի նկատի ունի տարբեր խմբերի ճանաչումը և կառուցվածքային պայմանավորվածության մեջ ինտերգրումը: Սակայն, պետական քաղաքականությունը միայն խմբերի և նրանց ինքնությունը ճանաչելու համար չպետք է դադարի, հարկավոր է, որ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի հանդեպ քաղաքական մոտեցումներով դուրս գալ արդարության, հավասար հնարավորությունների և քաղաքական ինկլյուզիայի սկզբունքներից (Young, 2000, էջ 107): Հարկավոր է հոմոգեն քաղաքացիության հայցեկարգի ու մոտեցման ճանաչման և քաղաքացիների միջև տարբերությունների հավասարաչափության քաղաքականության համար որպես հիմք դնել (Young, 1990): Սակայն, երբ հասարակությունը ունի արտոնյալ դոմինանտ խումբ, միշտ էլ գոյություն ունի այն վտանգը, որ հավասարության մոտեցումը հնարավոր կլինի դոմինանտ խմբերի կողմը թեքվելու:

Բանն այն է, որ «Դոմինանտ խմբերը բնութագրվում են դեպի հեգեմոնիայի ձգտմանը և ուրիշ խմբերին զցել իրենց ազդեցության տակ», (Taylor, 1994, էջ 66): Այդ պատճառով, կարևոր է պետության մեջ հավասար ինքնություն ճանաչելու քաղաքականություն անցկացնելը, որն էլ արդարության և արժեքների հավասարակշռության վրա կլինի հիմնավորված (Taylor, 1992), նաև անհրաժեշտ է այս խմբերի համար ընդհանուր հարցերի հասանելիությունը և նպաստել քաղաքական մասնակցությունը:

Երկրում ժողովրդավարության իրականացման անհրաժեշտ պայմաններից մեկն է քաղաքացիների քաղաքական ներգրավվածությունը: Ընդհանուր առմամբ, մասնակցությունը ի նկատի ունի քաղաքացիների այն տիպի ակտիվացումը, որն էլ քաղաքականի վրա ազդեցություն ունի: Քաղաքական մասնակցության/ներգրավման մեկ համապարփակ բացատրություն փնտրելը դժվար է, քանի որ հեղինակները այս հասկացությունը միմյանցից տարբերվող օպերացիոնալիզացիա են կատարում (Conge, 1988; Brady, 1998; van Deth, 2001; Fox, 2013.): Քաղաքական մասնակցության բացատրությունները տատանվում են քաղաքացիների անհատական մասնակիցների և սոցիալական շարժման մոբիլիզացման միջև: Այս բացատրությունները սկսվում են քաղաքացիների գործողությամբ հանրային դաշտում, փոքր, ոչ համակարգային փոփոխությունների կատարման նպատակով (Verba & Nie, 1972), և ավարտվում է ավելի լայն հասկացողությամբ, ինչպես քաղաքացիների ուժը ցուցադրելով, որն էլ իշխանություն ունեցող կառույցների վրա ազդեցություն ունենալու նպատակն է (Arnstein, 1969): Հարկ է նշել, որ տեխնոլոգիաների և քաղաքացիական հասարակության զարգացման հետ միասին, աճում են քաղաքականության ներգրավման ձևերը և նրանց քանակը: Ինտերնետի դերը կարևոր է, որն էլ ընդլայնեց հնարավորությունները սոցիալական մոբիլիզացիայի համար, ինչն էլ, շատ դեպքերում, քաղաքական մասնակցության կարևոր նախապայման է (Bennett & Segerberg, 2013): Այսօր հետազոտողները մարտահրավերների դեմ են կանգնում, թե որ ակտիվացումը համարեն քաղաքական և որը ոչ քաղաքական: Օրինակ, այգեգործությունը կամ որևէ բրենդային ապրանքը դիտավորյալ չօգտագործել քաղաքական մասնակցության ավանդական տեսակներին չեն պատկանում, սակայն

նպատակը կարող է քաղաքական լինել, այսպիսով համարենք թե ոչ, որպես քաղաքական ներգրավվածություն (van Deth, 2014): Սակայն, ընթացիկ հետազոտությունը էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի քաղաքական մասնակցության ավելի ավանդական ձևերի ուսումնասիրություն է ներառում և ֆոկուս-ացվում են այսպիսի դեմքերի վրա, ինչպիսին են. մասնակցությունը ընտրություններին, քաղաքական անդամ լինելը, մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարման իրականացման մեջ և այլն:

Մանդելը (Sandel, 1996) դիմում է քաղաքական խմբերին/համայքներին և քաղաքացիներին նրանց, ովքեր էլ ընդհանուր հարցերի համար կարող են մոբիլիզանալ: Ընդհանուր բարիքների համար մոբիլիզացումը թե որոշումների մեջ մասնակցելու համար ժողովրդավարական համատեքստի գոյություն է հարկավոր, ինչը պետք է արտահայտված լինի համայքի և հարևանների մակարդակին գոյություն ունեցող ժողովրդավարական շրջապատում: Տեղական ժողովրդավարության զարգացումը մշակութային և քաղաքականության փոքր խմբերի համար որոշակի ինքնավարություն տալով պետք է կատարվի, որն էլ, ինչ խոսք պետք է լինի ամրացված պետության մակարդակի ժողովրդավարությամբ: Հանրային գործընթացներում մասնակցության հիմնարար օղակը ինքնակառավարությունների ֆունկցիոնալումն է, որն էլ սոցիալական միասնության բոլոր անդամներին կառավարության մեջ մասնակցելու հնարավորություն է տալիս (Sandel, 2004): Հարևանների և համայքային ինստիտուցիաները ուժեղացնելու ճանապարհով, տարբերվող խմբերին, նրանց միջև էթնիկական փոքրամասնություններին, թե տարբերություններով թե անհրաժեշտություններով ավելի լավ կկարողանան իրենց ցուցադրել (Young, 2000):

Ընդհանուր առմամբ, ժողովրդավարական քաղաքական մասնակցությունը ինչպես գործիքային, այնպես էլ իր սեփական արժեքն ունի (Young, 1995): Գործիքային արժեքը այն է ցույց տալիս, թե որ մարզինալացված և խոցելի խմբերը քաղաքական գործընթացների մեջ մասնակցելու հնարավորություն կունենան, հանրային տարածությունը հետերոգեն կդառնան: Մասնակից ժողովրդավարությունը հենց այդ խմբերին պետք է տա հանրային քաղաքականության մեջ կառավարական կառույցներին թե աշխատավայրում որոշումների մեջ ներգրավման երաշխիքը (Young, 2000): Իսկ տարբերվող խմբերի արտահայտման յուրահատուկ արժեքները բացահայտվում են նրանով, որ «Նա մեզ օգնում է այն երկրի իրականության և օբյեկտիվության բացահայտմանը, որտեղ էլ ապրում են այս խմբերը» (Young, 2000, էջ 112):

Կարևոր է քննարկել ինքնության երևույթը էթնիկական փոքրամասնությունների մոբիլիզացման թե նրանց ներկայացուցիչների քաղաքական ակտիվությունը: Սոցիալական միասնության մեջ անհատներն ունեն իրենց ինքնությունը և ունեն «Եսը» (“self”), որն էլ դա անհատների կողմից ընտրությունը մակերեսային չէ և նա խորը, սոցիումի մեջ արմատացած հիմք ունի (Sandel, 1982): Ըստ Կասֆիրի (Kasfir, 1979) էթնիկ ինքնություն էլ, նույնպես ինչպես այլ ինքնությունները, կարող են դառնալ քաղաքական գործունեության իրականացման մոտիվացիայի աղբյուրը: Սակայն, էթնիկության հիման վրա առաջացած քաղաքական մասնակցությունը անհրաժեշտաբար սահմանված է օբյեկտիվ ցուցանիշներով, որոնցից են օրինակ՝ լեզուն, տարածքը, մշակույթը և այլն: Քաղաքական մասնակցության համար օբյեկտիվ գործոններից ավելի կարևոր անհատների սուբյեկտիվ ընկալումներն են, որպեսզի ներգրավված լինեն այս կամ այն քաղաքական ակտիվության մեջ: Նրա համար, որ

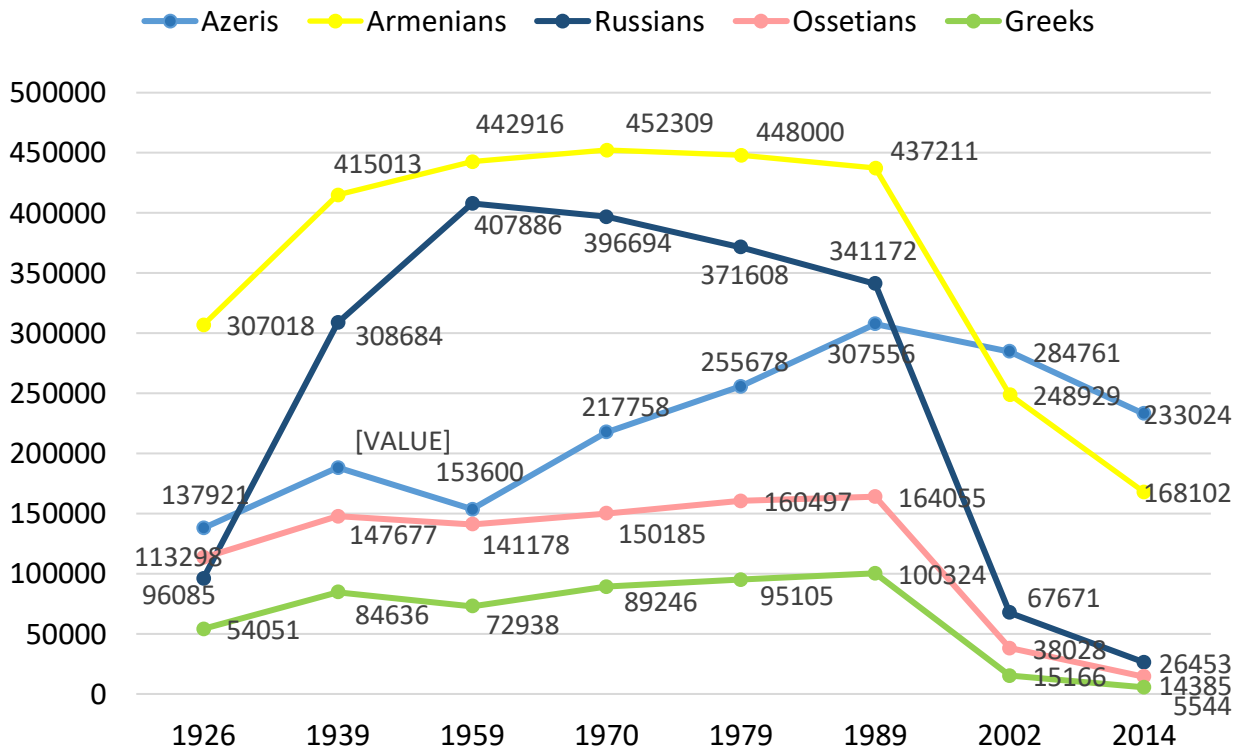
քաղաքական ակտիվության մեջ ձևավորում և արտիկուլացիա կատարվի, հարկավոր է քաղաքական միջավայրում կոնկրետ հնարավորությունների և քաղաքական իրավիճակի առկայությունը: Չնայած այն, էթնիկական ինքնությունը համարում են օբյեկտիվ կամ սուբյեկտիվ, երկուսն էլ կարևոր նախապայման է վերլուծության համար: Ըստ Կասֆիրի (Kasfir, 1979), մի կողմից կարևոր է սուբյեկտիվ ընկալման վերլուծությունը, այսինքն այն թե ինչպես կընկալի անհատը ինքն իրեն էթնիկական խմբի նկատմամբ, իսկ երկրորդ կողմից հարկ է ուշադրություն դարձնել օբյեկտիվ ցուցանիշների (Կրթությունը, զբաղվածությունը, եկամուտը և այլն) քննարկմանը: Հարկ է նշել տարբերությունը էթնիկական ինքնության ձևական և ոչ ձևական ճանաչման միջև (Nagel, 1994): Այնուհետև, երբ էլ անհատների կողմից իրենց էթնիկականության ոչ ձևականությունը հիմնականում նրանց ամենօրյա պրակտիկայում է արտահայտվում, ձևական էթնիկական պիտակը և քաղաքականությունը էլ ավելի ուժեղ աղբյուր է ինքնության ձևավորման համար, սոցիալական փորձառության և քաղաքական ակտիվության համար: Կարևոր է այն քաղաքական ֆոնը և քաղաքական մոտեցումները, որոնց միջոցով էլ էթնիկական խմբերի սահմանների և էթնիկական ինքնության պատերների որոշումն է կատարվում: Նագելը (Nagel, 1986) համարում է, որ էթնիկականությունը և էթնիկական ինքնությունը «Քաղաքականորեն կառուցված է», քանի որ պետությունն է այն դոմինանտ ինստիտուցիան, որն էլ սահմանում է քաղաքականությունը, էթնիկական թե սոցիալական գործընթացները, որոնք էլ ինքստիքյան ներառում են նաև էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերը: Պետության դերը կապված է ինչպես իր կողմից էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի նկատմամբ մոտեցման և էթնիկականության հետ կապված քաղաքականության բովանդակության հետ, նաև այս խմբի կողմից սոցիալական նպաստների մատչելիության հետ:

4. Երկրորդական տվյալների վերլուծությունը

Ներածություն

Վրաստանը բազմամշակութային պետություն է, որտեղ էլ ավանդաբար ապրում են տարբեր էթնիկական, լեզվաբանական թե կրոնական բնույթ ունեցող էթնոսներ և մշակութային խմբեր: Երկրի էթնիկական կազմը տարիների ընթացքում անընդհատ փոխակերպվում է: Էթնիկական վիճակագրական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ սուր հոմոգենացման միտումը նշվում է և էթնիկական բազմազանությունը կորում է ժամանակի ընթացքում:

Դիագրամ 1. Վրաստանի բնակչության էթնիկական կազմի դինամիկան (Աղբյուր. էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսուցման կենտրոն)

Ըստ բնակչության վերջին մարդահամարին, որն էլ 2014 թվականին անցկացվեց բնակչության ընդհանուր քանակության մոտավորապես 13.2 տոկոսը պատկանում էր էթնիկական փոքրամասնությանը³, նրանց միջև քանակությամբ ամենախոշոր խմբերն են ներկայացնում ադրբեջանցիները (6.2 տոկոս) և հայերը (4.5 տոկոս), որոնք էլ կոմպակտ են ներկայացված երկրի Հարավային շրջաններում (Քվեմո-Քարթլի և Սամցխե-Ջավախեթի շրջանները), մնացած էթնիկական խմբերը ավելի քիչ են ստեղծում կոմպակտ բնակավայրեր և բնակված են տարբեր շրջաններում և ուրբան կենտրոններում: Երկրում էթնիկական փոքրամասնությունները և մշակութապես բազմազան համայքների գոյությունը վերածվեց կարևոր մարտահրավերներից մեկը Վրաստանի կառավարության համար, գլխավոր մարտահրավերը կայանում է համարժեք և արդյունավետ քաղաքացիական ինտեգրման քաղաքականությանը հետևելով: Այս քաղաքականության վրա կախված է այն կարևորությամբ, թե ինչպես կկարողանա վրաց քաղաքական օրգանիզմի ներգրավվածության, համագործակցության և բազմակարծության վրա հիմնված պետության ձևավորումը:

Էթնիկական փոքրամասնությունների կառավարման և քաղաքացիական ինտեգրման քաղաքականության խստիտուցիոնալ շրջանակի ձևավորում

Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանման և արդյունավետ քաղաքացիական ինտեգրման քաղաքականության իրականացման համար գլխավորապես կարևոր է ճիշտ ինստիտուցիոնալ մեխանիզմի գոյությունը: Նշված մեխանիզմը և ինստիտուցիոնալ շրջանակը վերջին տարիների ընթացքում բազմաթիվ փոփոխությունների է ենթարկվել, ինչը ազդեցություն էր ունենում

³ Սաքստատի բնակչության պաշտոնական մարդահամարի տվյալները www.geostat.ge

ինտեգրացիայի ընդհանուր քաղաքականության կայունության և արդյունավետության վրա: Առաջին կարևոր համակարգային քայլերը այս ուղղությամբ դրվեց 2015 թվականին, երբ որ կառավարության մեջ ստեղծվեց քաղաքացիական ինտեգրացիայի հարցերի մեջ պետական նախարարի գրասենյակը: Որպես պետական նախարար ծագումով և ազգությամբ օս` Զինաիդա Բեստաեվան էր նշանակված: Այս նշանակումը կառավարության կողմից ազգային համաձայնության հարցերի մեջ դրված քայլն էր, նաև օսերի և երկրում ապրող բոլոր ոչ վրացի էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչների հանդեպ բարի կամքի արտահայտում էր դրսևորվում: Նոր ստեղծած նախարարությանը պարտավորեցրեց քաղաքացիական ինտեգրացիայի և էթնիկական փոքրամասնությունների ներգրավվածության քաղաքականության մշակումը և իրականացումը, իր լիազորությունների մեջ նաև մտնում էր համապատասխան օրենսդրական շրջանակի կարգավորումը: Սակայն չնայած այդ լիազորություններին, ինչը առանց հակասելու հույս տվող քայլ էր կառավարության կողմից ինտեգրացիայի խնդիրների լուծման առումով, պետական նախարարի գրասենյակը չդարձավ որպես գործուն ու արդյունավետ մարմին, որն էլ ամբողջական համակարգում ցանկալի կլինեք ինտեգրացիայի քաղաքականությունը: Հիմնական պարտականությունները մանդատով հաշվի առնելու փոխարեն պետական նախարարի գրասենյակը հիմնականում գրաված էր 1990-ական թվականներին Հարավային Օսիայի և Վրաստանի ուրիշ տարածքներից ստիպված տեղահանված օսերի հարցը ուսումնասիրելու և նրանց վերադառնալու համար համապատասխան պայմանները ստեղծելը:

Ազգային փոքրամասնությունների ինտեգրացիայի առումով պետական նախարարի գրասենյակի անարդյունավետությունը մասամբ պայմանավորված էր իր նվազագույն ֆինանսավորմամբ (Տարեկան բյուջեն 200,000 լարի), մինևույն ժամանակ սահմանափակ ֆինանսավորման հնարավորություններից բացի պետական նախարարի գրասենյակի անհաջող գործունեությունը նրա մեծ մասամբ խորհրդանշական բնույթով էր բացահայտում, ինչը իրականում արտահայտվում էր միայն պետության տեսական պատրաստակամությամբ զբաղված լինելը էթնիկական փոքրամասնությունների խնդիրներով և ձեռք բերել փոքրամասնությունների բարյացակամությունը: Նախարարի պաշտոնին օս ազգության ներկայացուցչին նշանակելը այս առումով դրական դեր խաղաց, սակայն ի սկզբանե ակնհայտ էր, որ Զինաիդա Բեստաեվան, որն էլ քաղաքական կշիռ չի ունեցել չէր կարողանա առաջնորդել ինտեգրացիոն քաղաքականությունը և ստեղծել կայուն ինստիտուցիոնալ շրջանակ-մեխանիզմ: Ի վերջո գրասենյակը չեղյալ հայտարարվեց 2007 թվականի նոյեմբերին:

Պետական նախարարի գրասենյակը չեղյալ հայտարարելուց հետո էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական ինտեգրացիայի խնդիրը գործադիր իշխանության մեջ ոչ մի աշխատանքի պատասխանատվության տակ չի եղել մինչև 2008 թվականի հունիս ամիսը, քանի դեռ նշված թեմայի մասին պատասխանատվությունը նոր ավարտված ռեինտեգրացիայի հարցերում պետական նախարարի գրասենյակին չի պարտադրվել: Այս գործակալությունը ձևավորվել է 2008 թվականի փետրվար ամսին նախկին հակամարտությունների կարգավորման հարցերում պետական նախարարի գրասենյակի փոխարեն, որն էլ մինչև 2008 թվականի հունվար ամիսն էր ֆունկցիոնալ:

Ռեինտեգրացիայի հարցերում պետական նախարարի գրասենյակը ի տարբերություն իր նախկին կառուցվածքին շատ ավելի լայն մանդատով էր օգտվում էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական ինտեգրացիայի ուղղությամբ, ինչը գործակալության կառուցվածքային կազմակերպության մեջ արտացոլվեց: Նախարարության բազայի վրա հիմնադրվեց երկու վարչական

միավոր (Քաղաքացիական ինտեգրացիայի բաժին և էթնիկական փոքրամասնությունների հարցերի բաժին), որոնք էլ ուղղակի պատասխանատու էին մշակութային բազմազանության և ինտեգրացիայի քաղաքականության համար: Նախարարության գլխավոր նվաճումը պետք է համարել այն, որ դրվեց կարևոր միասնական քայլեր, պետական միասնական քաղաքականության վճռականությանը էթնիկական փոքրամասնությունների վերաբերյալ, մասնավորապես 2009 թվականին կառավարությունը ստացավ առաջին բոլորը ներառյալ փաստաթուղթը, որն էլ կարգավորում էր փոքրամասնությունների հանդեպ քաղաքականությունը և սահմանում էր պետության ինստիտուցիոնալ շրջանակը, նշված փաստաթուղթը ներակայացնում է կառավարության որոշումը «Հանդուրժողականության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային հայցեկարգ» վերնագրով, որտեղ գրված են ընդհանուր կառավարական նպատակները և առաջադրանքները փոքրամասնությունների պաշտպանման և ինտեգրման ուղղությամբ, և նաև ինչը բոլորից կարևոր է մշակվել է հինգ տարվա կառավարական գործողությունների ծրագիրը, որտեղ էլ ըստ տարբեր գործակալությունների համապատասխան պատասխանատվությունների և պարտավորությունների բաժանվեց: Բացի այդ, պետական նախարարի գրասենյակի նախաձեռնությամբ և համակարգելով ձևավորվեց միջգերատեսչական կառավարական հանձնաժողովը, որն էլ միացնում է բոլոր ռելեվանտ նախարարությունն ու գործակալությունը այն նպատակով, որպեսզի ապահովված լինի գործողությունների ծրագրով նախատեսված գործունեությունների արդյունավետ կատարումը:

Էթնիկական փոքրամասնությունների պաշտպանման և քաղաքացիական ինտեգրացիայի ուղղությամբ ֆիքսացվել են որոշ փոփոխություններ 2012 թվականի խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում իշխանափոխությունից հետո: Փոփոխությունները անդրադարձավ փոքրամասնությունների հանդեպ գոյություն ունեցող ինստիտուցիոնալ կառավարման մեխանիզմներին: Փոփոխություն է ապրել նաև նշված ոլորտում ուղեկցող կառույցի անունը, ռեինտեգրման հարցերի մեջ պետական նախարարի գրասենյակի անունը վերանվանվեց և կոչվեց հաշտության ու քաղաքացիական հավասարության հարցերում պետական նախարարի գրասենյակ: Սակայն, չնայած անունի փոփոխությանը գոյություն ունեցող փոփոխությունները քաղաքականության և սկզբունքների մակարդակով էթնիկական փոքրամասնությունների ուղղությամբ չեն իրականացվել: Նոր կառավարությունը շարունակեց 2009 թվականի ստացած հայեցակարգով և գործողությունների ծրագրով նախատեսված գործունեությունների իրականացումը: Հայեցակարգի գործողության ժամկետը անցնելուց հետո էլ պետությունը 2015 թվականին ընդունել է որոշում հանդուրժողականության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային ստրատեգիայի և նոր հինգ տարվա ծրագրի ընդունման մասին: Բացի այդ պահպանված էր կառավարական միջգերատեսչական հանձնաժողովը, որի կազմը էլ ավելի լայնացավ, հանձնաժողովի հանդիպումների քանակն էլ դարձավ է ավելի ինտենսիվ: Պետության նոր տեսլական է ստրատեգիայի նպատակները, որը չորս հիմնական ուղղության շուրջն է միավորված. Հավասար և լիիրավ մասնակցությունը քաղաքացիական և քաղաքական կյանքի մեջ. Հավասար սոցիալական և տնտեսական պայմանների և հնարավորությունների ստեղծումը. Ապահովել որակյալ կրթության մատչելիությունը և բարելավել պետական լեզվի իմացությունը. Էթնիկական փոքրամասնությունների մշակույթի պահպանումը և հանդուրժողականության միջավայրի պաշտպանումը⁴: Ստրատեգիայի գործողության ծրագրի մեջ գրված է հինգ տարվա ընթացքում տարբեր

⁴ Քաղաքացիական հավասարության և ինտեգրման պետական ստրատեգիաները և 2015-2020 թթ. Գործողությունների ծրագիր, Վրաստանի կառավարություն 2015

կոնկրետ միջոցառումների ցանկը համապատասխան պատասխանատու գործակալությունները նշելով: Ստրատեգիայով նաև հաշվի է առնվել յուրաքանչյուր օրացուցային տարվա վերջում հաջորդ տարվա ընթացքում իրականացված մեկ տարվա գործողությունների նաև ծրագրի մշակումը: Փաստաթուղթը նաև ձևակերպում է իրականացման հաշվետվությունները և գնահատման մեխանիզմները, ըստ որի էլ ամեն տարի պարտավորում է կատարել հաշվետվությունը, նաև նախատեսվում է միջանկյալ գնահատման փաստաթղթի մշակումը:

Հաստատված ռազմավարական փաստաթուղթը նախատեսում է ավելի շատ փոխազդեցություն մեծամասնության մոտ, քանի որ քաղաքացիական ինտեգրումը գործընթաց է, որտեղ էլ ներգրավված են ամբողջ հասարակությունը, նրա յուրաքանչյուր անդամը: Ստրատեգիայի կարևոր նորություն է ներկայացնում այնպիսի հարցերի նախատեսումը, ինչպիսին էլ են փոքր քանակի և խոցելի էթնիկ փոքրամասնությունների աջակցությունն է: Փաստաթղթով պետությունը կրում է պարտավորությունները, որը կապահովի փոքր քանակի և խոցելի էթնիկական խմբերի կրթական և իրավական անհրաժեշտությունները, նաև այս խմբերի լեզուների ուսուցման ներդրումը կրթական հաստատություններում: Ստրատեգիական ևս մեկ կարևոր նորություն է գենդերային ասպեկտների նախատեսումը: Մասնավորապես պետության պարտավորություն է ներկայացնում էթնիկական փոքրամասնություններին վերաբերվող կանանց իրավունքների պաշտպանումը, նաև նրանց անհրաժեշտությունների և ինտեգրացիայի ապահովումը:

Վրաստանի ներկայիս կառավարության գործունեության ժամանակ փոքրամասնությունների ինստիտուցիական կառավարման ոլորտում ընդունած կարևոր որոշումն էր քաղաքականության առանձնացումը էթնիկական փոքրամասնությունների և կրոնական փոքրամասնությունների միջև: Էթնիկական փոքրամասնությունների ինտեգրացիայի բաղադրիչները, ինչպես նշեցինք համակարգվում են պետական նախարարի գրասենյակի համաձայնության և քաղաքացիական հավասարության հարցերի մեջ, կառավարության այլ կառույցներն էլ հենց այս գործունեության համակարգման տակ են գործում: Ինչ վերաբերվում է կրոնական բազմազանությանը և կրոնական փոքրամասնությունների խնդիրին, այս ոլորտի վերահսկողությանը և համակարգմանը կրոնական հարցերի պետական գործակալությանը, որն էլ կառավարության կարգադրությամբ 2014 թվականին ստեղծեց և պարտավորվում է կառավարել պետության կրոնական քաղաքականությունը: 2015 թվականի ընթացքում գործակալության հիմնական գործունեությունը ներառում էր հետևյալ հարցերը. Միջկրոնական ներգրավվածության ապահովումը, կրոնական փոքրամասնությունների համար սովորական տոտալիտար ռեժիմի ժամանակ պատճառած վնասի մասամբ և սիմվոլիկ վարձատրության նպատակով ֆինանսական աջակցության իրականացումը, կրոնական փոքրամասնությունների համար կրոնական շինությունների փոխանցման հարցերի ուսումնասիրումը և համապատասխան որոշումներ ընդունելը:

Ինչպես տեսնում ենք, 2000-ական թվականներից մինչև այսօր փոքրամասնությունների ինստիտուցիական կառավարման քաղաքականության մեջ շատ փոփոխություններ են կատարվել: Մենք ունենք դեպի ինստիտուցիոնալ կայունությունը և արդյունավետությունը ուղենշված միտում և պարզ կառավարության տեսլական, ինչը արտացոլված է համապատասխան օրենսդրության և իրավական կանոնակարգերի մեջ: Նաև զգալիորեն բարելավվել է միջգերատեսչական համակարգումը

և համագործակցումը: Մակայն քաղաքականության արդյունավետության ազդեցություն է տալիս կառավարության կողմից համապատասխան քաղաքականության իրականացման մեջ սահմանափակված ֆինանսական ապահովումը: Էթնիկական փոքրամասնությունների պաշտպանման և քաղաքացիական ինտեգրացիայի քաղաքականության հայտարարման առաջնահերթությունը արտացոլված չէ պետական բյուջետային մակարդակին ֆինանսական ապահովման մեջ: Այնպես ինչպես նախորդ տարիների ընթացքում դեռևս բազմաթիվ պետական պարտավորությունների և պատասխանատվությունների կատարումը միջազգային աջակցությունից է կախված:

Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական և քաղաքական ներգրավման խնդիրները

Նշված ուղղությամբ տարբեր արդյունքներ և միտումներ կարող ենք առանձնացնել եթե միմյանցից կբաժանենք քաղաքացիական և քաղաքական բաղադրիչների ոլորտը: Քաղաքացիական մասնակցության առումով վերջին տարիների պրակտիկան ցույց է տալիս, որ էթնիկական փոքրամասնությունները ունեն քաղաքացիական ցործընթացներում մասնակցության համարժեք հնարավորություններ, պետության կողմից նաև աջակցված է հաղորդակցությանը, խորհրդատվական և շահերի պաշտպանության ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները, այս առումով պետք է նշել հանրային պաշտպանի գրասենյակի մոտ իրականացված խորհրդատվական կառույցի գոյությունը անվամբ էթնիկական փոքրամասնությունների խորհուրդ, որն էլ 2005 թվականից գործում է ինչպես կառավարության և էթնիկական փոքրամասնությունների միջև հաղորդակցական և խորհրդատվական ալիք: Խորհուրդը միացնում է էթնիկական փոքրամասնությունների հասարակական կազմակերպությունները իրենց անդամների քանակից և աշխարհագրական դիրքից անկախ: Խորհուրդը նաև լիազորված է լույս հանել էթնիկական փոքրամասնությունների հետ կապված ցանկացած խնդիր և մշակել քաղաքական առաջարկությունները: Վերջին տարիներին խորհուրդի նպատակը ու մանդատը էլ ավելի շատ ընդլայնվեց և նա հազեցված է մոնիտորինգի և գնահատման ֆունկցիաներով, այս տեսանկյունից հատկապես կարևոր է խորհրդի տարեկան ներգրավվածությունը հանդուրժողականության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային ռազմավարության կատարման մոնիտորինգի իրականացման համար:

Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ներգրավման տեսանկյունից նաև կարևոր մեխանիզմ գոյություն ունի տեղական ինքնակառավարման մակարդակին, մասնավորապես 2016 թվականին հաստատած կառավարության գործողությունների ծրագրի համաձայն 2017 թվականին ակտիվացվեց խորհրդատվական մեխանիզմը տարածաշրջանային վարչակազմերի բազաներին, որտեղ էլ մասնակցում են ինչպես տեղական ինքնակառավարման, այնպես էլ համապատասխան տարածաշրջանային վարչակազմի շրջաններում ապրող էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները:

Կարևոր խորհրդատվական մեխանիզմն է նաև Աջարիայի Ինքնավար Հանրապետությունում գոյություն ունեցող էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական ներգրավվածության ուղենիշ կառուցվածքը «Ընկերության տունը», որն էլ Բաթումի քաղաքապետարանի կողմից էր հիմնադրվել 2006 թվականին և միացնում է Աջարիայի Ինքնավար Հանրապետությունում գրանցված բոլոր էթնիկական միասնությունը: Հանրային պաշտպանի գրասենյակի մոտ գոյություն ունեցող

Էթնիկական փոքրամասնությունների խորհրդից ի տարբերություն Բաթումի Ընկերության տան տեղական բյուջեից է ֆինանսավորվում, գործունեության հիմնական մասը ուղղված է Աջարիայի էթնիկական բազմազանության ներկայացմանը և մշակութային ինքնության պաշտպանմանը: Ինչպես Թբիլիսիում, այնպես էլ շրջաններում գոյություն ունեցող էթնիկական փոքրամասնությունների խորհրդատվության և ներգրավվածության վրա կողմնորոշված կառույցների կարևորությունը նաև արտահայտվում է նրանց մասնակցության մեջ տարբեր միջազգային մեխանիզմների համար Վրաստանում գոյություն ունեցող փոքրամասնությունների կարգավիճակի մասին այլընտրանքային հաշվետվությունները պատրաստելիս, նման հաշվետվությունները արդեն պատրաստած էր ունիվերսալ պարբերական վերանայման համար և ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեի համար (CERD), նմանատիպ հաշվետվությունը նաև պատրաստվում է Վրաստանի կողմից փոքրամասնությունների պաշտպանման շրջանակը կոնվենցիայի կատարման համար:

Ինչպես տեսնում ենք Վրաստանում բնակվող էթնիկական փոքրամասնությունները ինչպես մայրաքաղաքում, այնպես էլ շրջաններում ունեն քաղաքացիական գործունեություն և սեփական խնդիրների և ընթացիկ մարտահրավերների հայտարարություն և շահերի պաշտպանության հնարավորություն, պետության կողմից էլ ապահովված է համապատասխան ինստիտուցիական մեխանիզմների գոյությամբ, թեև չնայած այսպիսի դրական ֆոնին գլխավոր մարտահրավերը մնում է էթնիկական փոքրամասնությունների կազմակերպությունների և համայնքային միությունների անկայունությունը և անբավարար պատրաստման ինքնուրույն արտադրման քաղաքացիական ակտիվությունը, մասնավորապես շահերի պաշտպանությունը, մոնիտորինգը թե լոբբինգը: Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական մասնակցությունը մեծամասնությամբ առանց ֆինանսական աջակցության է կախված, որը գոյություն չունենալու պատճառով նշված կազմակերպությունները ինքնակառավարել չեն կարողանում: Վերջին տարիների ընթացքում նրա ամենալավ օրինակն է Ջավախքում (Ախալքալաքի և Նինոծմինդայի մունիցիպալիտետները) գոյություն ունեցող էթնիկական փոքրամասնությունների խորհրդատվական ցանցի փաստացի անհետացումը: 2005 թվականից Ջավախքում էթնիկական փոքրամասնությունների համայնքային մոբիլիզացումը ինտենսիվ բնույթ ստացավ, ինչը արտահայտվեց տեղական մակարդակին խորհրդատվական քաղաքացիների ֆորումի ձևավորմանը, որն էլ մի քանի տարվա ընդացքում արդյունավետորեն իրականացնում էր տեղական խնդիրների ինչպես հնչեղությունը, այնպես էլ շահերի պաշտպանումը և իրավունքների պաշտպանությունը, թեև նրանից հետո ինչ 2012 թվականից ֆորումին սահմանափակեցին համապատասխան ֆինանսական աջակցությունը միջազգային դոնորների կողմից նրա գործունեությունը ամբողջությամբ դադարեց: Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական գործունեության հիմնական խոչընդոտող գործոն հենց նրանց անկայունությունն է և մշտապես առանց ֆինանսավորման կախվածությունը: Այդպիսին էլ անկայունություն է բնութագրում վերոհիշյալ հանրային պաշտպանի հետ գոյություն ունեցող էթնիկական փոքրամասնությունների խորհուրդը, որոնց գործունեությունները հիմնականում աջակցվում են միջազգային դոնորի կազմակերպության կողմից, հավանական է որ ֆինանսավորման դադարեցման դեպքում նրա արդյունավետությունը և ազդեցությունը զգալիորեն կնվազի:

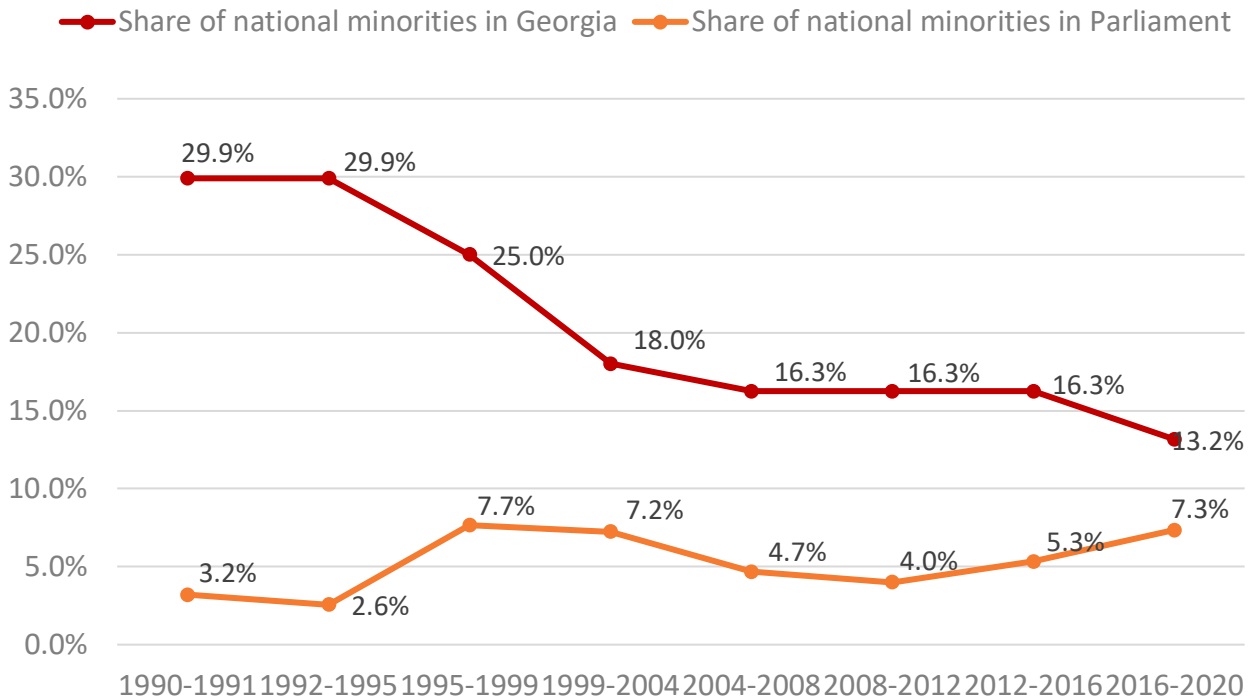
Ինչ վերաբերվում է էթնիկական փոքրամասնությունների մասնակցության քաղաքական կազմին քաղաքացիական ներգրավվածությունից տարբերվող իրավիճակին ենք հանդիպում: Եթե էթնիկական

փոքրամասնությունների քաղաքացիական կազմակերպությունները ունեն քաղաքացիական գործունեության իրականացման համար անհրաժեշտ մեխանիզմներ էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական շահերը և նրանց մասնակցությունը սոցիալ-քաղաքական կյանքում զգալիորեն սահմանափակվում է: Ճիշտ է նշված հարցը տոլերանտության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային հայցեկարգի և գործողությունների ծրագրի մեջ առաջնային ուղղություններից մեկն է կոչվում, թեև իրական վրացական քաղաքական ոլորտում էթնիկական փոքրամասնությունների ինտեգրացումը աղեկվատ որակով չէ ռեալիզացված: Ինչպես վերևում նշեցինք Վրաստանի կողմից ընտրած քաղաքականությունը էթնիկական փոքրամասնությունների պաշտպանման և ինտեգրման ուղղությամբ է բնութագրվում բազմամշակութայնության հայեցակարգը կիսելով, թեև քաղաքականության ներգրավված համատեքստում նույն մոտեցումն է միայն հատվածական է կիսված: Այն երկրների մեծամասնության մեջ, որոնք էլ բազմամշակութայնությունն են ճանաչում փոքրամասնությունների ներգրավվածության ապահովմանը ամբողջ մի շարք պրակտիկական մեխանիզմներն են ներառված, որոնք շատ դեպքերում դրական խտրականության բնույթ ունեն, մասնավորապես այսպիսի միջոցառումների միջև դիտարկվում է էթնիկական փոքրամասնությունների շահերի արտահայտիչ քաղաքական կուսակցությունների գոյությունը, ինչպես խորհրդարանում, այնպես էլ տեղական ներկայացուցչությամբ մարմինների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների երաշխավորված ներկայացուցչության գոյությունը կվոտելու պրակտիկայի իրականացման միջոցով, քաղաքականության կուսակցությունների համար խրախուսական նպաստների իրականացումը էթնիկական փոքրամասնությունների ընտրական ցուցակներում տեղափոխելու փոխարենը և այլն:

Վրաստանում գոյություն ունեցող իրավական և քաղաքականության պրակտիկական վերջին տարների ընթացքում կենտրոնացված չէ նման նպաստների իրականացման նախաձեռնությանը, համապատասխանորեն էթնիկական փոքրամասնությունների մասնակցությունը և ներգրավվածությունը ընդհանուր պետական քաղաքականության գործընթացների մեջ է կախված ոչ հիմնադրված ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներից և նպաստական քաղաքականությունից ոչ ավել քաղաքական կուսակցությունների և տարբեր քաղաքական առաջնորդների որոշումներից, ինչն էլ նրանց բարի կամքի հետ է կապված: Քաղաքական ասպարեզին էթնիկական փոքրամասնությունների գոյությանը որ նայենք, կպարզվի, որ միայն քաղաքական ցանկության գոյությունը բավարար չէ փոքրամասնությունների քաղաքական շահերի տարբեր կառավարական ճյուղերում արտացոլման տեսանկյունով: Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցությունը, որպես սահմանված ցուցանիշ կլինի եթե համարեք փոքրամասնությունների մասնակցության խորհրդարանական գործունեությունը և գործադիր իշխանության մեջ իրավիճակը այնքան էլ բարենպաստ չի լինի: Էթնիկական փոքրամասնությունները Վրաստանի խորհրդարանում ամեն հրավերին ներկայացված են, սակայն նրանց քանակը և տոկոսը միշտ տատանվում է: Երկրում էթնիկական փոքրամասնությունների ընդհանուր քանակը նախատեսելով ամենահամարժեք և համաչափ ներկայացուցչությունը 2016 թվականին ընտրած Վրաստանի խորհրդարանում է, որտեղ էթնիկական փոքրամասնությունները ներկայացված են 11 խորհրդարանի անդամ, ինչը պատգամավորների ընդհանուր քանակի 7,3 տոկոսն է կազմում, ինչը նախորդ հրավերի պատգամավորներից ի տարբերություն համեմատաբար մոտենում է երկրում էթնիկական փոքրամասնությունների ընդհանուր տոկոսային ցուցանիշին, ինչը 2016 թվականի համար կազմում է

13,2 տոկոս: Սակայն դեռ որ շուտ է եզրակացություններ անել, այս դրական դինամիկայի մի մասն է թե պատահական է:

Գիագրամ 2՝ Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցչության դինամիկական Վրաստանի խորհրդարանում (Աղբյուր. Էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսուցման կենտրոն)

Գոյություն ունեցող օրենսդրական շրջանակը նախատեսելով էթնիկական փոքրամասնությունների ընտրությունը, որպես խորհրդարանի անդամ կախված է համամասնական համակարգի դեպքում քաղաքական կուսակցության կողմից ընտրական ցուցակներում էթնիկական փոքրամասնությունների թեկնածուներին հաշվի առնելով, մաժորիտար համակարգի դեպքում էլ նմանապես քաղաքական կուսակցությունների կամ նախաձեռնական խմբերի կողմից էթնիկական փոքրամասնություններին անվանել, որպես մաժորիտար շրջանի թեկնածու: Ստեղծված պրակտիկան ցույց է տալիս, որ առաջատար քաղաքական կուսակցությունները ավելի քիչ են կողմնորոշված կուսակցության գործունեության մեջ էթնիկական փոքրամասնություններին ներգրավվելու համար, ինչը հետևյալում այն կարտացոլվի կուսակցության ընտրական ցուցակներում էթնիկական փոքրամասնությունների քչության վրա: Նմանատիպ խնդիր է առաջացել մաժորիտար համակարգով ընտրությունների մեջ, անցած տարիների ընտրությունների պրակտիկան ցույց է տալիս, որ էթնիկական փոքրամասնությունների երիշխավորված ներկայացուցչությունը ունեին միայն երկու ընտրական շրջանում՝ Ախալքալաքի և Նինոծմինդայի շրջաններում: Էթնիկական փոքրամասնություններով այլ կոմպակտ բնակված շրջաններից էլ նրանց ընտրությունը կախված էր նրանից թե քաղաքական կուսակցությունը դադարեցրեց թե ոչ փոքրամասնությունների ներկայացուցչույնների ընտրությունը: 2015 թվականի ընտրական օրենսգրքի մեջ իրականացված փոփոխություններով, որի արդյունքով էլ հաջորդեց համեմատաբար բարակ ընտրական շրջանների ընդլայնումը և մաժորիտար համակարգով

միավորումը էթնիկական փոքրամասնությունների ընտրության հավանականությունը էլ ավելի նվազեց, քանի որ միավորմանը հետևեց մի քանի շրջան, որտեղից էլ էթնիկական փոքրամասնությունները մի քանի թեկնածու ընտրելու հնարավորություն ունեին, մասնավորապես Ախալքալաքի և Նինոծմինդայի ընտրական շրջանների միությամբ 2016 թվականից փաստորեն տարածաշրջանից մեկից պակաս փոքրամասնության ներկայացուցիչ կընտրվի:

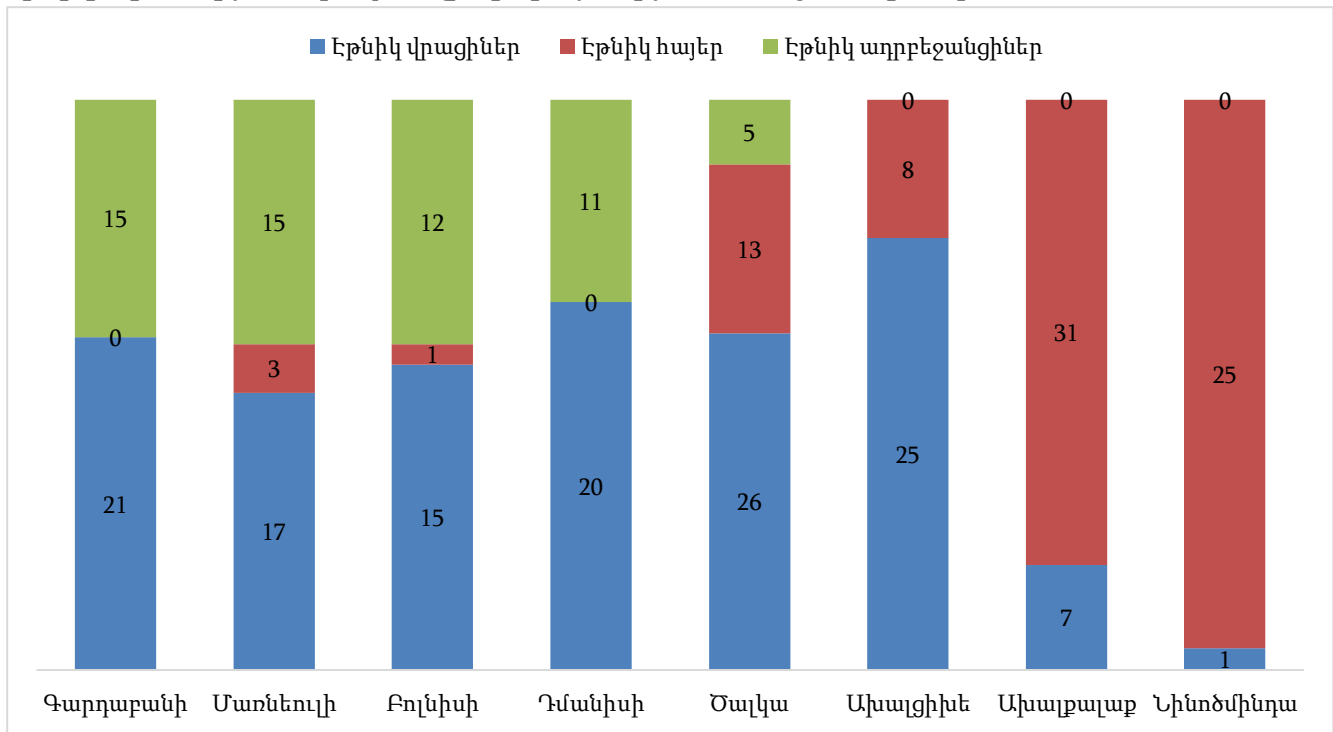
Տրված պահին գլխավոր պատասխանատու կազմակերպությունները, որոնք էլ կարող են դրական ներդրում անեն էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության գործընթացի մեջ կան քաղաքական կուսակցություններ, սակայն նրանց արդյունավետությունը տարբեր պատճառների պատճառով սահմանափակված են: Հիմնական խնդիրներից մեկն այն է, որ քաղաքական կուսակցության համար գոյություն չունեն իրավական ստիմուլ, որն էլ կխրախուսեր նրանց կողմից պրոակտիվ գործողությունը էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցչության աճի նպատակով: Օրինակ, Վրաստանի օրգանական օրենքը քաղաքացիների քաղաքական ասոցիացիաների մասին, որն էլ կարգավորում է կուսակցական քաղաքականությունը, ֆինանսները և այլ հարցերը, չեն կազմում ոչ մի ձևի մեխանիզմ, որն էլ կխրախուսեր քաղաքական կուսակցությունները, որ էթնիկական փոքրամասնությունների ռեկրուտացումը կատարեին: Մակայն օրենքը պարունակում է երկու կարևոր կետ, որոնցից առաջինը արգելում է քաղաքական կուսակցությունների կողմից էթնիկական աստվություն ծնելը և դեպի բռնություն հրահրելը, իսկ երկրորդ կուսակցության կողմից անդամության սահմանափակումը տարածաշրջանային կամ տարածքային հիմքով: Այս վիճակը, ինչ խոսք, չի պայմանավորում էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության ցածր մակարդակը, բայց իրավական խթանների պակասությունը դրական ազդեցություն իսկապես չի կարողանա գործել: Օրինակ, եթե կանանց քաղաքական մասնակցության աճի խթանումը քննադատենք, ապա օրենքը քաղաքացիների քաղաքականության ասոցիացիայի մասին դրական ստիմուլներ են ներառում, որոնք էլ ունեն ֆինանսական խթանման ձև. Հիմնական ֆինանսավորումը 30 տոկոսով է աճում այն քաղաքական կուսակցությունների համար, որոնք էլ ընտրական ցուցակում կմտցնեն կին թեկնածուներ ամենաքիչը 30 տոկոսանոց բաժինով թեկնածուների ցուցակի առաջին, երկրորդ, երրորդ և ամեն հետևող տասնյակի մեջ: Երկրորդ հարցը, իհարկե այն է, թե ինչքանով է բավարար այս խրախուսող չափերը իրական արդյունքներին հասնելու համար, թեև էթնիկական փոքրամասնությունների դեպքում նման սիմվոլիկ փորձ էլ գոյություն չունի իրավական նորմերը հիմնադրելու ուղղությամբ, որոնք էլ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցչության աճի սկզբունքի աջակցություն էր ապահովվում:

Վրաստանում կուսակցական քաղաքականության նշված թերությունները լավ երևացին 2017 թվականի տեղական ընտրությունների արդյունքները նախատեսելով, որի վերլուծությունը կուսակցական քաղաքականության համատեքստում իրականացրեց էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսումնասիրման կենտրոն⁵:

⁵ Կոնկուրենտությունը էթնիկական փոքրամասնությունների ձայների համար Վրաստանում. 2017 թվականի տեղական ընտրությունները, քաղաքականության ակնարկը, էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսումնասիրման կենտրոն, Թբիլիսի 2018

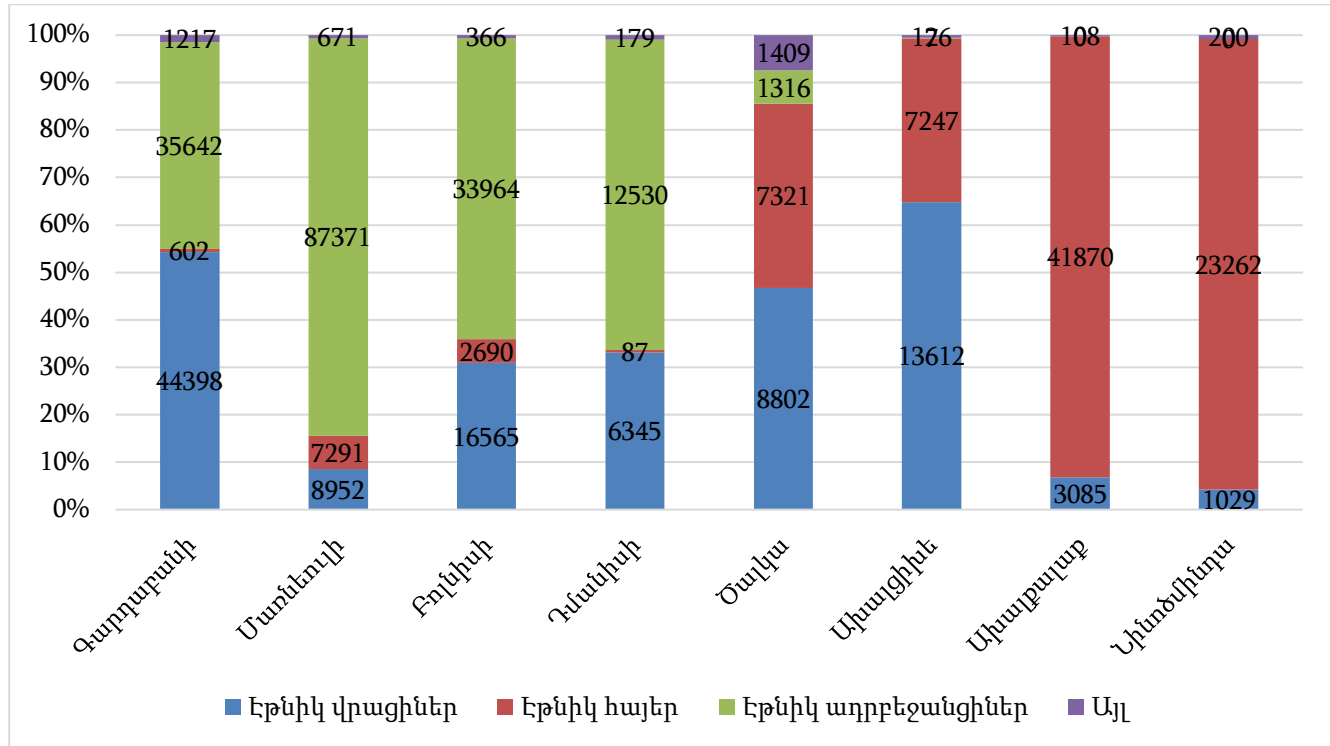
Էթնիկական փոքրամասնությունների քանակական ցուցանիշները տեղական ընտրական մարմինների մեջ 2017 տեղական ընտրությունների արդյունքում դրսևորվում էր հետևյալ կերպով. 64-ից 21 մունիցիպալիտետում էր ընտրված ամենաքիչը մեկ թեկնածու էթնիկական փոքրամասնությունների համայնքից: Նշված 21 մունիցիպալիտետում փոքրամասնություններին ներկայացնում է ընդամենը 165 ներկայացուցիչ: Ներքևում տրված դիագրամը ցույց է տալիս այն Սակրեբուլոնների էթնիկական կազմը, որտեղ էլ անդամների ամենաքիչը 20 տոկոսը էթնիկական փոքրամասնություններին է վերաբերվում: Ընդհանուր առմամբ այսպիսի ութ մունիցիպալիտետ կա և գտնվում են այն շրջաններում, որտեղ էլ էթնիկական փոքրամասնությունները կոմպակտ են բնակեցված:

Դիագրամ 3՝ Էթնիկ փոքրամասնությունների ներկայացուցչությունը Սակրեբուլոյի մեջ (Աղբյուր՝ էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսուցման կենտրոն)

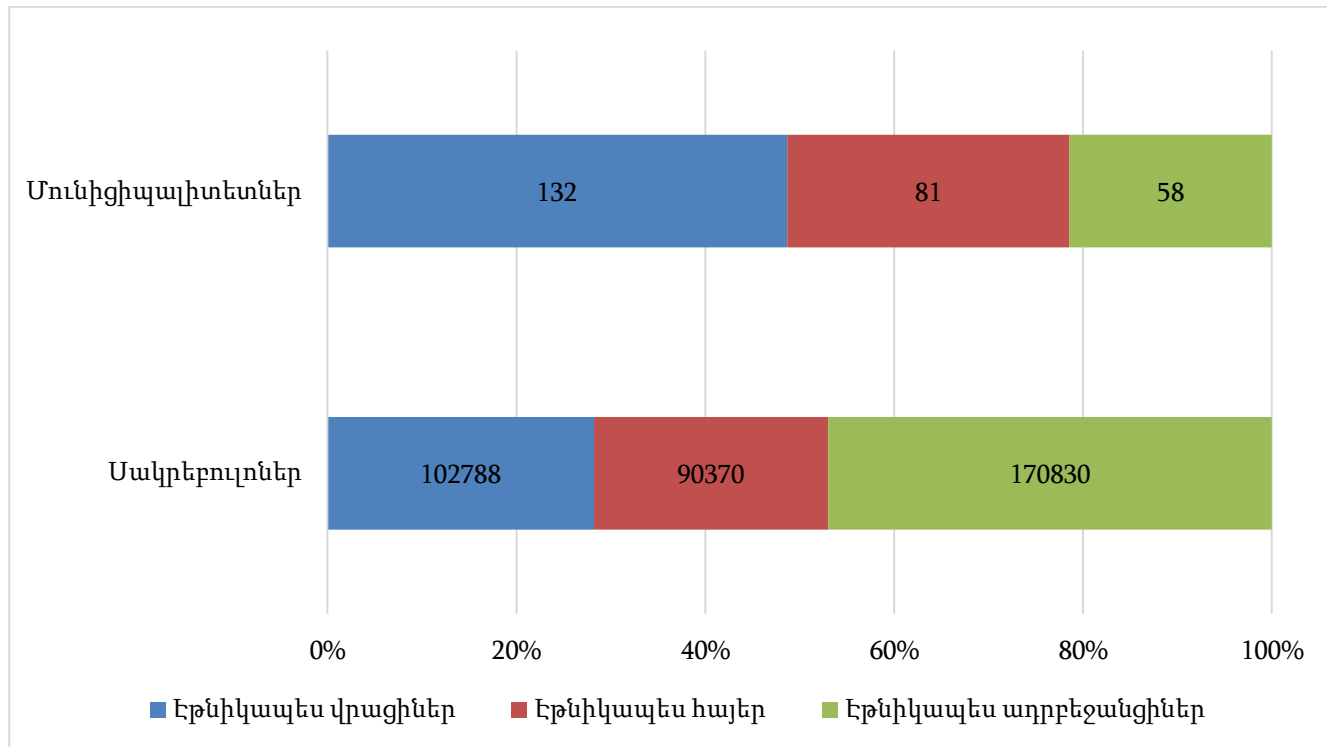
Սակայն այս դիագրամը չի արտացոլում համամասնությամբ այն շրջանների էթնիկական կազմը: Ըստ 2014 թվականի բնակչության մարդահամարին, Վրաստանում ընդամենը վեց մունիցիպալիտետ է, որտեղ էթնիկական վրացիները փոքրամասնության մեջ են գտնվում. Ախալքալաքի, Բունիսի, Դմանիսի, Մառնետլի, Նինոծմինդա և Ծավկա (Տես դիագրամ 4 ներքևում): 2017 թվականի ընտրությունների արդյունքում էլ միայն երեք մունիցիպալիտետ է՝ Մառնետլի, Ախալքալաքի և Նինոծմինդա, որոնց սակրեբուլոյում էլ էթնիկական վրացիները մեծամասնություն չեն ներկայացնում: Բունիսի, Դմանիսի և Ծավկայի սակրեբուլոնների մեջ էթնիկական վրացիները մեծամասնության մեջ են: Իսկ դա համաչափ չի արտացոլում այս մունիցիպալիտետների էթնիկական կազմին: Այս ամենը նշանակում է, որ այս վերջին մունիցիպալիտետում էթնիկապես վրացիները չափից շատ են ներկայացված, իսկ էթնիկական փոքրամասնությունները՝ ավելի քիչ:

Դիագրամ 4՝ ութ մունիցիպալիտետի էթնիկական կազմը (Աղբյուր՝ էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսուցման կենտրոն)

Դիագրամ 5-ը ցույց է տալիս, որ տրված ութ մունիցիպալիտետում ապրում է 102,788 էթնիկապես վրացի, 90,370 էթնիկապես հայ և 170,830 էթնիկապես ադրբեջանցի, սակայն այս երեք համայքը համապատասխանորեն ստացավ 132,81 և 58 տեղ ութ Սակրեբուլոյներում: Այդ նշանակում է, որ միջին հաշվով 779 էթնիկապես վրացին ունի մեկ ներկայացուցիչ Սակրեբուլոյում, այն ժամանակ երբ 1,116 էթնիկապես հայն էլ և 2,945 էթնիկապես ադրբեջանցին էլ յուրաքանչյուր ներկայացուցիչ ունի Սակրեբուլոյում: Այս թվերը ցույց են տալիս այն, որ փոքրամասնությունները ամբողջությամբ ավելի քիչ են ներկայացված Սակրեբուլոյներում, քան վրացիները: Բացի այդ, էթնիկապես ադրբեջանցի բնակչությունը ավելի անբարենպաստ պայմաններում է, քան էթնիկապես հայ բնակչությունը: Այս վերջին փաստի բացատրություններից մեկը կարող է լինել, որ էթնիկապես հայ բնակչությունը ավելի բարձր տոկոսով է կենտրոնացված սեփական բնակեցման վայրին, քան էթնիկապես ադրբեջանցի բնակչությունը:

Դիագրամ 5: Ութ մունիցիպալիտետների և նրանց Սակրեբուլոնների էթնիկական կազմի համեմատությունը (Արդյուր՝ էթնիկականության և բազմամշակութայնությունը ուսուցման կենտրոն)

Այսպիսով, տվյալներին հենվելով պարզվում է, որ Վրաստանում էթնիկական փոքրամասնությունները ոչ պատշաճ են ներկայացված տեղական մակարդակին: Արդյունքում, կարծիք է ստեղծվում, որ սեփական ընտրողների էթնիկական կազմի համամասնականորեն արտացոլումը դեռևս, հնարավոր չէ ներկայացնել վրաց քաղաքականության կուսակցությունների հիմնական առաջնահերթություններին:

Ինչ վերաբերվում է կենտրոնական մակարդակի գործադիր իշխանության փոքրամասնությունների համայքների շահերը ընդգծող ներկայացուցչությունը կենտրոնական կառավարության մակարդակին փաստորեն չենք հանդիպում: Էթնիկական փոքրամասնությունները միայն միջին և ցածր դիրքի քաղաքական պաշտոններն են զբաղեցնում: Մի այլ իրավիճակ ենք հանդիպում էթնիկական փոքրամասնություններով կոմպակտ բնակեցված շրջաններում և մունիցիպալիտետներում: Ախալքալաքի և Նինոծմինդայի մունիցիպալիտետների դեպքում կառավարական վեճերը ամբողջությամբ լիազորված է տեղական հայ էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչներին, որոնք էլ զբաղեցնում են ինչպես գամգեբելի, այնպես էլ գամգեբելի տեղակալների թե այլ հանգուցային պաշտոնները: Քվեմո Քարթլիի շրջանների դեպքում էլ տեղական էթնիկական ադրբեջանական համայքի միայն մասնատված և ոչ բավարար չափով են բաժանում տեղական կառավարությունը: Ի տարբերություն Ախալքալաքի և Նինոծմինդայի Քվեմո Քարթլիի մունիցիպալիտետում էթնիկական ադրբեջանցին ոչ մի անգամ չի զբաղեցրել գամգեբելի պաշտոնը, նաև բացի այդ հազվադեպ բացառություններից բոլոր այլ հանգուցային պաշտոններն էլ ոչ ադրբեջանցիների ձեռքում է գտնվում:

Մինևույն ժամանակ հնարավոր է խոսել որոշ դրական միտումների մասին էլ, որոնք էլ նշում են կառավարության կողմից էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական և քաղաքական ներգրավվածությունը դեպի ամրապնդման դրված քայլերին: Այս ուղղությամբ հատկապես հարկ է նշել կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կողմից իրականացված ծրագրային գործունեությունները: Մասնավորապես, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն ապահովում է էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցչին տեղամասային ընտրությունների հանձնաժողովի անդամների պատրաստմանը ընտրական ընթացակարգերի հետ կապված, ընտրական փաստաթղթերի թարգմանությունը հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով, տեղեկատվական-գովազդային տեսահոլովակներ պատրաստելը հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով և թողնել հանրային հեռուստաընկերության և տարածաշրջանային հեռուստաալիքների եթերում, էթնիկական փոքրամասնությունների ընտրողների կրթական ծրագրերի իրականացումը, տեղեկատվական հանդիպումներ անցկացնելու և ընտրական ժամանակաշրջանում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի գրասենյակում էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների զբաղվածությունը: Հարկ է նշել, որ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն ամեն տարի սահմանում է դրամաշնորհային մրցույթի ֆինասավորման ուղղություններն, նրանց միջև կոնկրետ էթնիկական փոքրամասնությունների ընտրողների թիրախային խմբերի համար: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն՝ ընտրական համակարգների զարգացման, ռեֆորմների և ուսուցման կենտրոնը (Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի ուսուցման կենտրոն), նախորդ տարիների նման, այս ուղղությամբ 2016 թվականին տվեց նպատակաուղղված դրամաշնորհներ 8 տեղական ոչ կառավարական կազմակերպությանը և ֆինանսավորված ծրագրի ընդհանուր բյուջեն 200 000 լարից ավել կազմեց:

Էթնիկական/ազգային փոքրամասնությունների քաղաքացիական և քաղաքական ներգրավվածության աճումն է նպատակահարում հաշտեցման և քաղաքացիական հավասարության հարցերում պետական նախարարի գրասենյակի նախաձեռնությունը, որն էլ նախատեսում է հանրային ոլորտում էթնիկական/ազգային փոքրամասնությունների ստաժորների պրակտիկայի ներդրումը: Ծրագրի սահմաններում կկատարվի տարբեր հանրային հաստատություններում (Նախարարություններ, տեղական շրջանային աշխատանքներ, հանրային պաշտպանի ներկայացուցիչները և այլ գործակալություններ) մրցույթի օրենքով ընտրված էթնիկական/ազգային փոքրամասնություններին վերաբերվող երիտասարդներ, որպես ստաժոր աշխատացնելու համար: Այս պիլոտային ծրագրի իրականացումը սկսված է:

Կրթություն և պետական լեզու

Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ներգրավվածությունը ապահովվելուց բացի վերջին տարիների ընթացքում ամենասուր խնդիրն է ներկայացնում որակով կրթության առաջարկությունը էթնիկական փոքրամասնություններին, ինչ ուղակիորեն կապված է քաղաքական մասնակցության արդյունավետության հետ: Այս առումով քաղաքականության գլխավոր մարտահրավերն է ներկայացնում վրացերեն լեզվի տարածումը փոքրամասնությունների միջև

այնպես, որ ամբողջովին պահպանված լինի էթնիկական փոքրամասնությունների լեզվաբանական առանձնահատկությունները: Նշված ոլորտում քաղաքականության առաջատար և համապատասխան գործողությունների ծրագրի իրականացման համար պատասխանատուն հիմնականում կրթության և գիտության նախարարն է: Էթնիկական փոքրամասնությունների համար կրթության հարցերի առաջնահերթությունը նախարարությունը դեռ էլի 2004 թվականից է կատարել, երբ որ էլ սկսեց հայեցակարգային և ծրագրային մոտեցումները էթնիկական փոքրամասնությունների հետ կապված տարբեր հարցերին: Թեև նշված քաղաքականության գլխավոր թերությունը նրա անկայունությունն է և ոչ ստաբիլ լինելը, ինչ արտահայտվում էր մոտեցումների և մեթոդների հաճախ փոփոխության և անհետևողականության մեջ: Տրված պահի համար նախարարությունը աշխատանքները կատարում է բոլորը ներառյալ էթնիկական փոքրամասնությունների կրթության քաղաքականության փաստաթղթերի վրա, որն էլ փոքրամասնությունների կրթության բոլոր կարևոր ասպեկտներին են վերաբերվում:

Ըստ իրականացված գործողությունների, որպես նախարարության առաջնահերթություններ հատվում են ուսուցիչների մասնագիտական վերապատրաստումը, այս առումով հարկ է նշել 2015 ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման ազգային կենտրոնի կողմից մշակված և հաստատված ազգային փոքրամասնություններով կոմպակտ բնակեցված շրջանների ընդհանուր կրթության դպրոցների ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման և կարիերական առաջընթացի աջակցության ծրագիրը, որն էլ արդեն հազարավոր աղբյուրներ, հայ և ռուս ուսուցիչներ են պատրաստել:

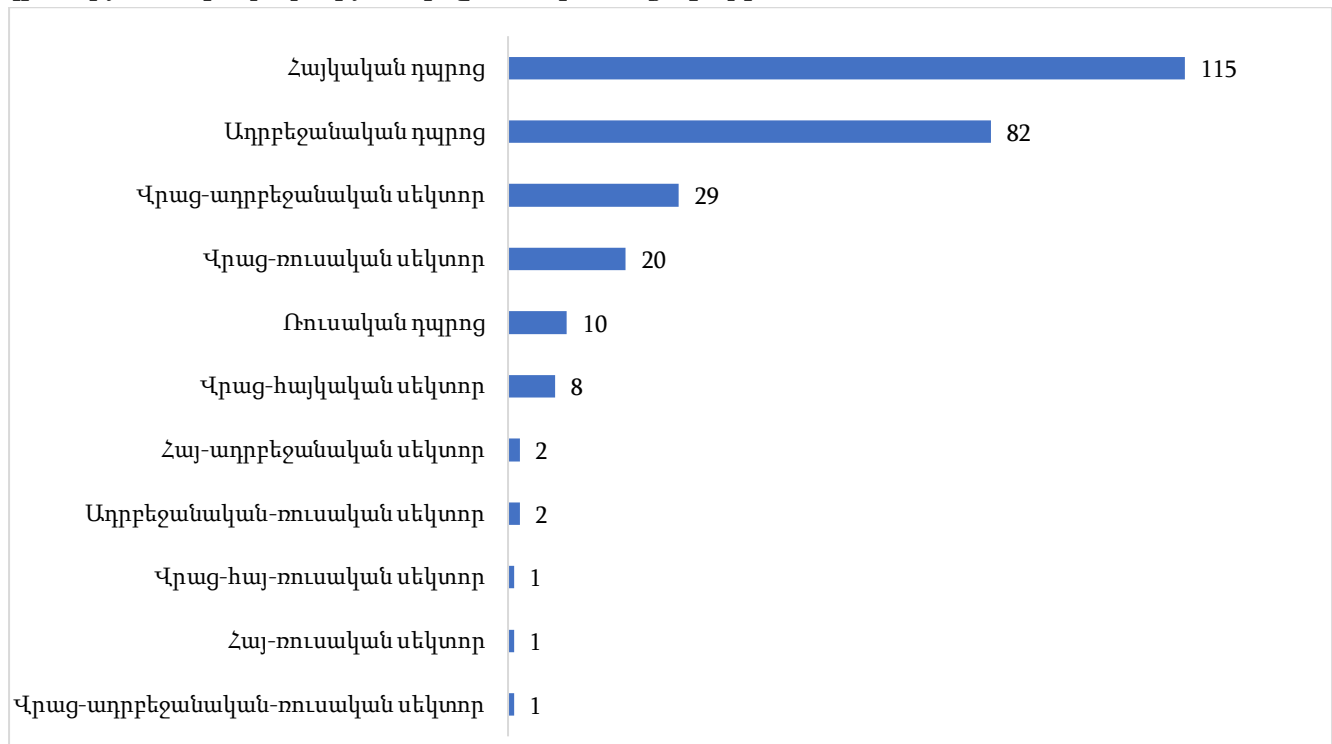
Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքացիական ներգրավվածությունը և ինտեգրման հետ կապված ի տարբերություն այլ ոլորտներից կրթության ոլորտում կրթության և գիտության նախատարությունը զիջողական պրակտիկան և այսպես կոչված դրական խտրականություն է ակտիվորեն դիմում: Զիջողական քաղաքականության մասն է 2012 թվականից ստեղծել բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում էթնիկական փոքրամասնություններին պատկանող ուսանողների ընդունելիության պրակտիկան, ինչ նախատեսում է փոքրամասնությունների լեզուների միայն հմտություններ հանձնելը, ինչի հիման վրա ուսանողը ընդունվում է պետական լեզվի մեկ տարի պատրաստման դասընթացին, որի հաջող ավարտելուց հետո էլ նա հնարավորություն ունի վրաց լեզվով ստանալու ամբողջ բակալավրային կրթությունը վրաց բարձրագույն հաստատությունում: 2012 թվականից բարձրագույն ուսումնարանում ընդունված փոքրամասնությունների քանակին և համապատասխան դինամիկային թե նայենք կտեսնենք, որ վրաց բարձրագույն ուսումնարաններում փոքրամասնությունների քանակը կտրուկ աճում է: Օրինակի համար, 2015 թվականի միասնական ազգային քննություններին ընդհանուր հմտությունների աղբյուրների և հայերի թեստերի արդյունքների հիման վրա Վրաստանի բարձրագույն կրթական հաստատություններում ուսուցման շարունակման իրավունք ունեցան՝ աղբյուրների թեստերի հիման վրա 522 ուսանողները, իսկ հայերը թեստերի հիման վրա 219 ուսանողներ⁶: Սակայն, չնայած փորձագետների կարծիքներով նշված զիջողական պրակտիկան թերություններ ունի, մասնավորապես թերությունների մեջ նշվում են այն, որ մեկ տարվա նախապատրաստական դասընթացը վրացերեն լեզուն կատարյալ սովորելու համար և համալսարանային ծրագիրը վրացերեն լեզվով հաղթահարելու համար բավական չէ, նաև քննադատության հիմքը դառնում է այն միջավայրը, որտեղ էլ էթնիկական փոքրամասնությունները հանդիպում են նշված մեկ տարվա դասընթացի սահմաններում, մասնավորապես ծրագիրը չի կարող ապահովել ուսանողների ինտերակցիան վրաց ուսանողների հետ և արտաքին հասարակության հետ:

⁶ Քաղաքացիական հավասարության և ինտեգրացիայի պետական ստրատեգիայի և 2015 թվականի գործողությունների ծրագրի կատարողական հաշվետվությունը, Վրաստանի կառավարությունը, պետական միջգերատեսչական հանձնաժողով, փետրվար 2016

Միևնույն ժամանակ հայ և ադրբեջանացի ուսանողների ընդհանուր հմտությունների քննությունների արդյունքները և նրանց համեմատությունը վրացի և ռուս ուսանողների արդյունքներին նաև հետաքրքիր նկար ենք ստանում վերլուծությունից: Չնայած դրան, որ ընդհանուր հմտությունների քննությունը անցկացվում է ուսանողների մայրենի լեզվով, նրանց ընդհանուր գնահատականները շատ ավելի ցածր են վրաց և ռուս ուսանողների գնահատականներից, ինչ պարզորեն նշվում է ընդհանուր կրթության աստիճանի ուսուցման որակի հետ կապված խնդիրները:

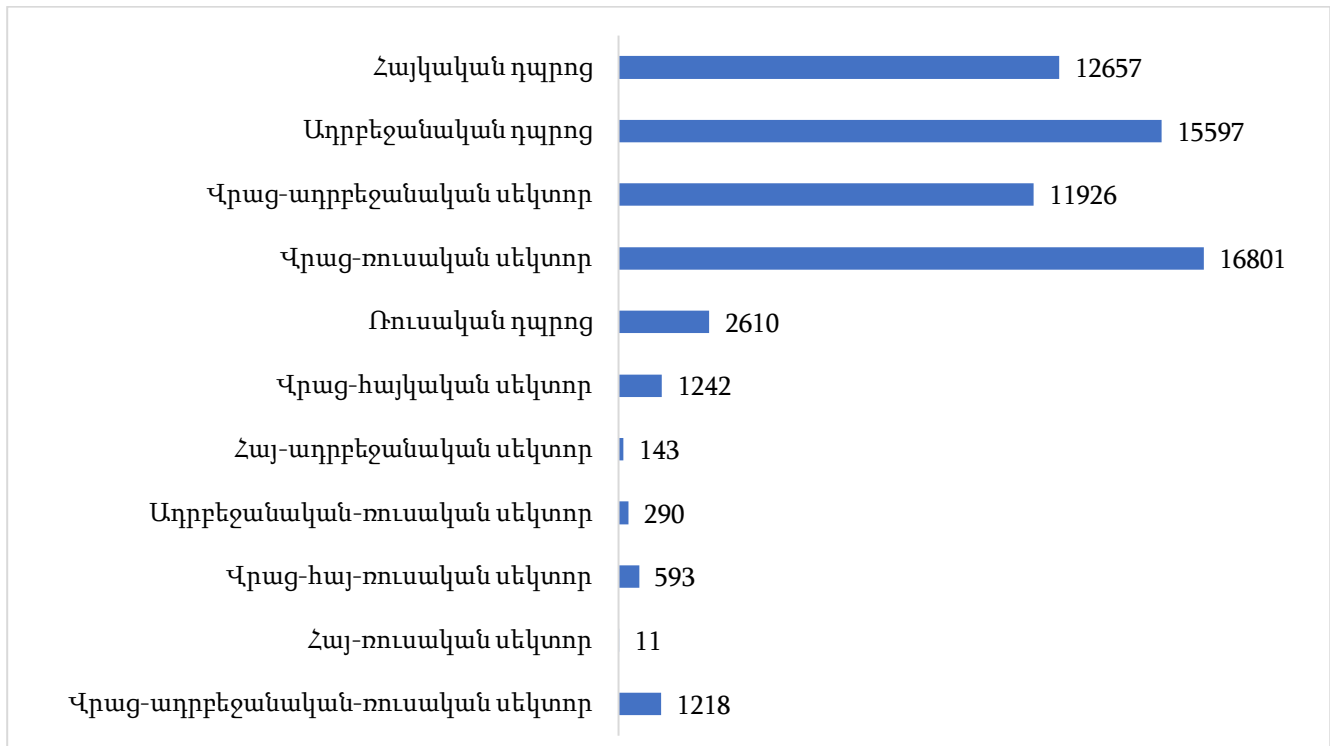
Վրաստանի կառավարության կողմից կրթության ոլորտում անցկացված քաղաքականությունը էթնիկական փոքրամասնությունների հանդեպ ակնհայտորեն համահունչ է և գալիս է բազմամշակութայնության ընդհանուր հայցեկարգի հետ, որի դրսևորումներից մեկը էթնիկական փոքրամասնությունների դպրոցական կրթության աջակցությունն է: Այս քաղաքականության սահմաններում պետությունը շարունակում է ոչ վրացական դպրոցների և ոչ վրացական սեկտորների ֆունկցիոնալությունը: Չնայած մի շարք ոչ-վրացական դպրոցների (Հատկապես ռուսալեզուն) օպտիմալացման գործընթացի արդյունքում գոյությունը դադարեց, թեև այնտեղ որտեղ նրա աճման պահանջարկն ունի նմանատիպ դպրոցներին պետությունը պահպանում է: 2018 թվականի տվյալներով Վրաստանում 271-ը ոչ վրացական և խառը սեկտոր ունեցող հանրային դպրոցներից էր: Որոնցից մեծ մասը 115-ը ներկայացնում են հայկական դպրոցները, 82-ը ադրբեջանականը, իսկ 10-ը ռուսականը: Ոչ վրացական սեկտորից էլ 20-ը վրաց-ռուսական է, 29-ը վրաց-ադրբեջանական, 8-ը վրաց-հայկական: Ավելի մանրամասների համար տես աղյուսակը #:

Դիագրամ 6: Ոչ վրացական և խառը սեկտորով հանրային դպրոցները 2017-2018 ուսումնական տարվա պայմաններով (Աղբյուր. էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսումնասիրման կենտրոնի ինտերակտիվ վեբ-քարտեզը www.csem.ge/interactivemap. Տվյալները հենվում են Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարության պաշտոնական տվյալներին):

Աշակերտների քանակը նշված 271 դպրոցներում 63,088 երեխա է կազմում: Ըստ դպրոցների կատեգորիաների էլ աշակերտների քանակը հետևյալն են.

Դիագրամ 7. Ոչ վրացի և խառը սեկտորով հանրային դպրոցները 2017-2018 ուսումնական տարվա պայմաններով (Աղբյուր. Էթնիկականության և բազմամշակութայնության ուսումնասիրման կենտրոնի ինտերակտիվ վեբ-քարտեզը www.csem.ge/interactivemap. Տվյալները հենվում են Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարության պաշտոնական տվյալներին):

Ոչ վրացական և խառը դպրոցների գոյությանը զուգահեռ Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարության համար կրկին օրակարգի մեջ է մտնում բազմալեզու կրթության իրականացման ծրագիրը: Այս գործընթացի նախաձեռնությունը նախարարությունը տարիներ առաջ էր սկսել, երբ որ միջազգային փորձագետների մասնակցությամբ ստեղծել էր բազմալեզու կրթությանը աջակից ծրագիր, ընտրվեց 40 պիլոտային դպրոց և ստեղծվեց համապատասխան երկլեզու դասագրքեր, որոնցում էլ նյութի 70 տոկոսը փոքրամասնությունների լեզուներով էր նախատեսված, 30 տոկոսն էլ վրացերեն տեքստերով էր լրացված:

Մշակութային և լեզվական բազմազան հասարակության մեջ բազմալեզու կրթության պրակտիկան, նրանց միջև երկլեզու կրթության սկզբունքների իրականացումը ապացուցված մեթոդ է և իրականացվել է բազմազան երկրների կրթական համակարգի մեջ: Շատ տեղական և միջազգային փորձագետների կարծիքով երկլեզու կրթությունը հնարավոր է դառնա արդյունավետ գործիքներից

մեկը Վրաստանում էթնիկական փոքրամասնությունների համար որակով և տեղական վերականգնվող կրթության տարածմանը: Թեև չնայած այս կիսված կարծիքների երկլեզու կրթության իրականացման գործընթացը Վրաստանում մի շարք թերություններով է ընթանում: Գլխավոր թերությունը կայանում է փորձագետների գնահատումը դասագրքերի անարդունավետության մեջ, որոնք էլ չեն հիմնավորվում լավ նախատեսված մեթոդաբանական սկզբունքներին և իրական անհրաժեշտություններին, նաև բարեփոխումների գործընթացում համապատասխան ներդրումներ չեն կատարվել երկլեզու կրթության ուսուցիչների պատրաստման համար: Ուսուցիչների մեծամասնությունը չի կարող տիրապետել պետական լեզուն, համապատասխանորեն նրանց համար անհասկանալի է մնում դասագրքերի մեջ վրացերեն լեզվով մնացած 30 տոկոսի բովանդակությունը: Ճիշտ է 2015 թվականին կրթության և գիտության նախարարությունը Քվեմո Քարթլիում և Սամցխե-Ջավախեթիում պիլոտային դպրոցների մոնիտորինգ է անցկացրել, նաև պատրաստվել է հրավիրված փորձագետի կողմից ծրագրի գնահատումը, թեև նախարարության դեռևս վերջնական որոշումը երկլեզու կրթության պերսպեկտիվաների մասին չի ընդունել:

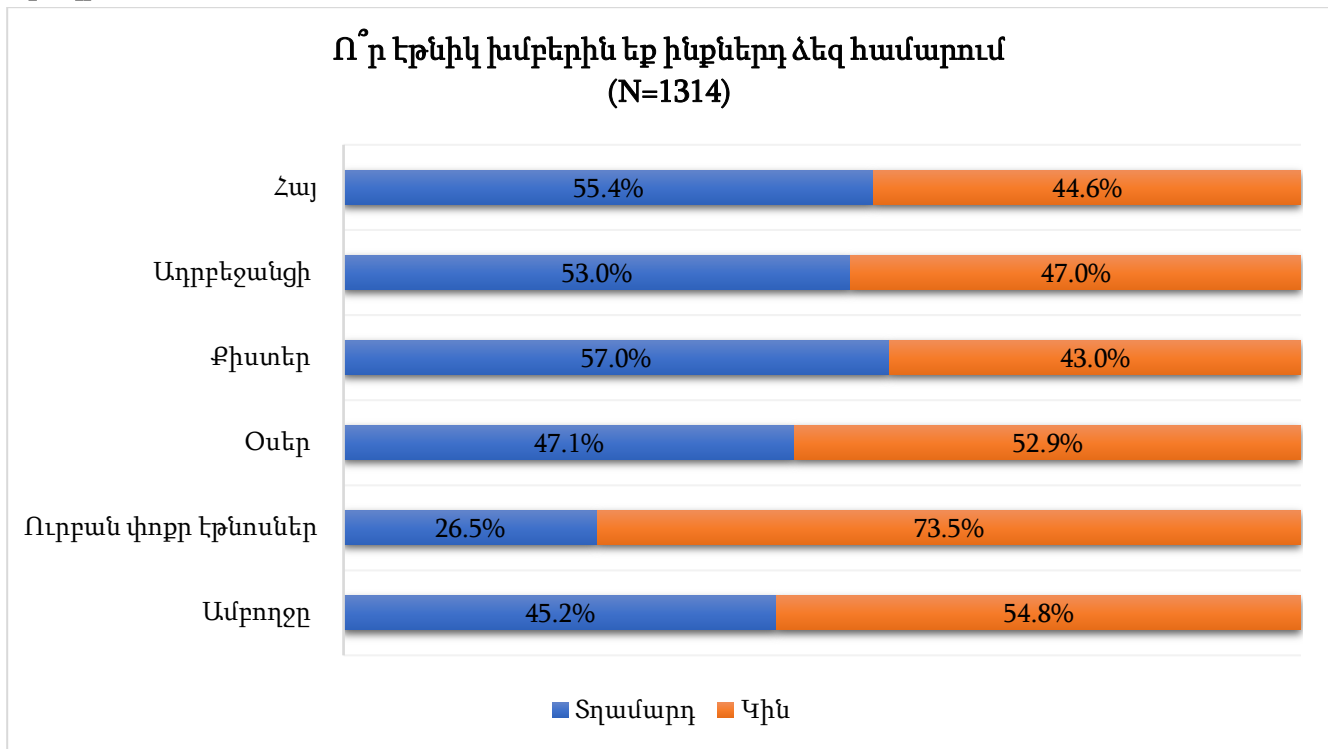
Կրթության և լեզվի ուղղությամբ պետության համար ամենաբարդ մարտահրավերն է մնում այնպիսի հավասարակշռված քաղաքականության իրականացումը, որն էլ մի կողմից օգնում է բոլոր քաղաքացիներին սովորել պետական լեզուն, իսկ մյուս կողմից էլ ապահովվում է փոքրամասնությունների լեզուները սովորելուն, որ երկրի լեզվական բազմազանությունը լինի պաշտպանված և աջակցած: Բազմաթիվ էթնիկ խմբերի լեզուների (Հայերենը և ադրբեջաներենը) սովորելը Վրաստանում շարունակական ավանդույթ ունի, գոյություն ունի համապատասխան ստանդարտներ և մեթոդոլոգիաներ, համապատասխանորեն Վրաստանի կրթական համակարգը հեշտությամբ է կարողանում մայրենի լեզվի ուսուցման ծրագիրը իրականացնել հայ և ադրբեջանցի աշակերտների համար: Վրաստանում խնդրահարույց հարցը կապվում է փոքրաքանակ էթնիկական խմբերի ուսուցման հետ: Վրաստանում խորհրդային և հետագա շրջանում մի քանի լեզվի ուսուցման (Օրինակ հունարեն, օսերեն, վրացերեն) ավանդույթներ գոյություն ունեն, թեև ժամանակակից փուլին այս լեզուների ուսուցման պրակտիկան դադարեցված է, ինդիք է ներկայացնում ստանդարտացումը և մեթոդաբանության անցկացումը: Այս առումով կարևոր փոփոխում իրականացվեց 2016 թվականին, երբ որ կրթության նախարարությունը ընդունել է որոշում հանրային դպրոցներում փոքրաքանակ էթնիկական խմբերի լեզուների սովորելու իրականացման մասին: Այս փուլի համար այդ որոշումը վերաբերվում է հետևյալ լեզուներին. ասորական, ավարական, քիստական (Չչնական), ուղիական, քումանջական (Վրացական) և օսական: Նույն համատեքստում նաև կարևոր է 2015 թվականի օրենքի ընդունումը պետական լեզվի մասին: Օրենքը սահմանում է պետական լեզվի կարգավիճակը, իր օգտագործման և պաշտպանման հնարավորությունները: Օրենքը կարևոր է այն առումով, որ նա պարունակում է ամբողջ մի շարք դրույթներ ազգային փոքրամասնությունների լեզուների օգտագործման մասին: Օրենքը սահմանում է ազգային փոքրամասնությունների լեզուն, ինչպես ոչ պետական լեզու, որն էլ ավանդաբար օգտագործում են Վրաստանի մի քանի տարածաքներում կոմպակտ բնակեցված Վրաստանի քաղաքացիները:

5. Քանակական հետազոտության (Հարցումների) արդյունքները

5.1. Հետազոտության մասնակիցների սոցիալ-դեմոգրաֆիական պրոֆիլը

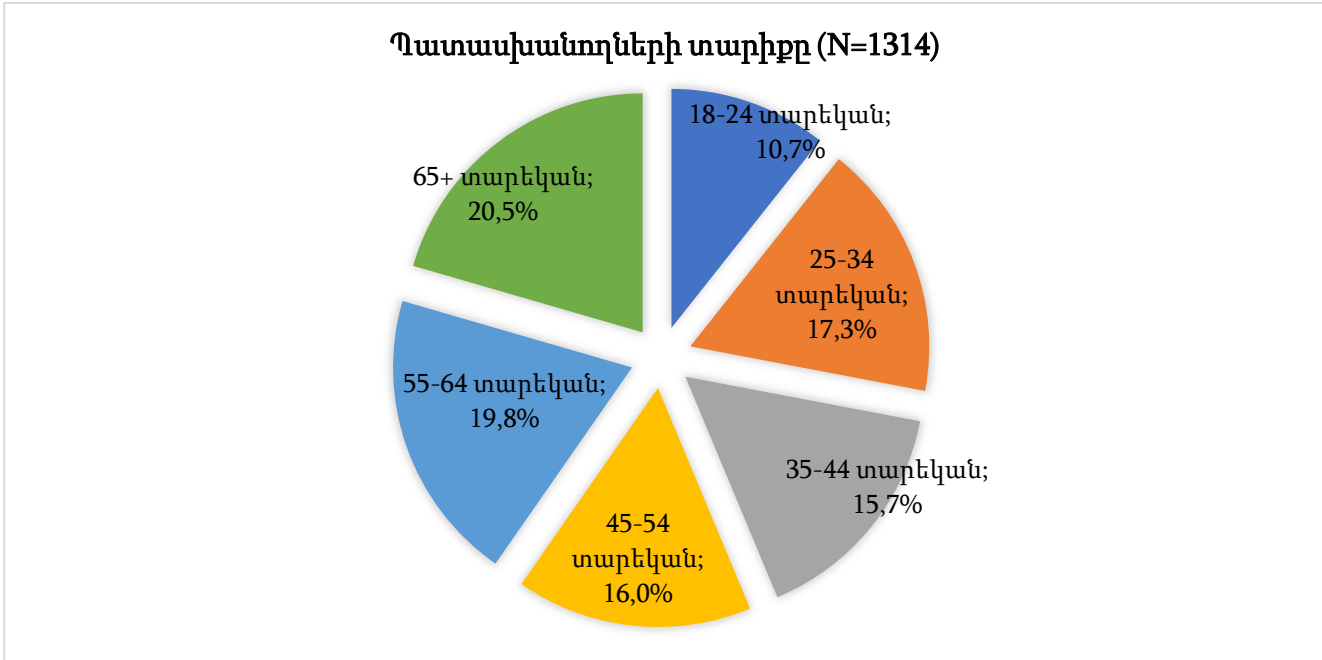
Հետազոտությունը Վրաստանում ապրող տարբեր էթնիկական փոքրամասնությունները ներառեց: Հարցաքննվել է 20.5% հայ, 20.2% ադրբեջանցի, 20.1% քիստ, 18.6% օս և 20.7% ուրբան փոքր էթնոսներ. Ռուսախոս, քուրդ/եզդի կամ գնչուների համայքին է ինքն իրեն համարում: Պատասխանողների 47.6% տղամարդ է, իսկ 52.4% կին (Տես դիագրամ N8):

Դիագրամ N8:

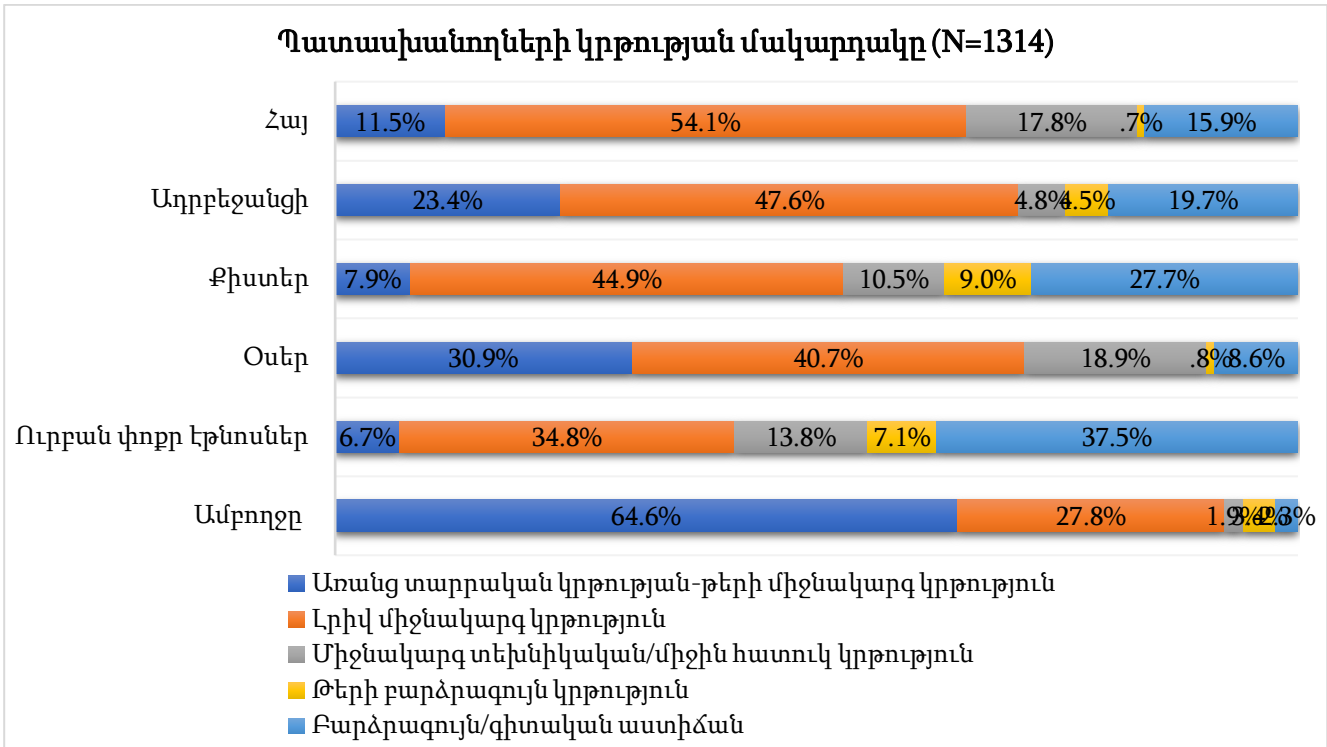
Ինչ վերաբերվում է հետազոտության մասնակիցների տարիքին, 18-ից մինչև 24 տարեկանը պատասխանողների 11%-ը, 25-ից մինչև 34 տարեկանը՝ 17%-ը, 35-ից մինչև 44 տարեկանը՝ 16%-ը, 45-ից մինչև 54 տարեկանը՝ 16%-ը, 55-ից մինչև 64 տարեկանը՝ 20%-ը, 65 տարեկանից բարձր՝ 20%-ը (Տես դիագրամ N9):

Դիագրամ N9:

Պատասխանողների 24%-ը ունի միայն թերի միջնակարգ կրթություն (Առանց տարրական կրթությանը՝ 2.2%, տարրական կրթությունը՝ 5.5% և թերի միջնակարգ կրթությունը՝ 16.4%): Լրիվ միջնակարգ կրթություն են ստացել՝ 41%-ը, հատուկ/մասնագիտական՝ 11.2%-ը, թերի բարձրագույն կրթություն՝ 4.3%-ը, իսկ լրիվ բարձրագույն կրթությունը՝ 18.6% (Բակալավրի, մագիստրի, մասնագետի դիպլոմը կամ գիտական աստիճանը): **Հարկ է նշել, որ կանանց մեջ (27.2%) ավելի շատ են այնպիսի պատասխանողներ, որոնք էլ թերի միջնակարգ կրթություն ունեն, քան տղամարդկանց մեջ (20.6%):** Իսկ բարձրագույն կրթությունը կանանց և տղամարդկանց միջև այն գրեթե հավասար քանակ է ստացել: Էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի համատեքստում կցվում են, որ **միջին կրթություն ստանալու խնդիրն հատկապես սուր է ուրբան փոքր էթնոսների մեջ, հետևյալ օս և ադրբեջանական համայնքներում.** թերի միջնակարգ կրթություն ստացել են քաղաքի տիպի բնակավայրում ապրող փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 36.2%-ը, օսերի 30.9%-ը, ադրբեջանական համայնքի 23.4%-ը, հայերի համայնքի 11.5%-ը և քիստերի 7.9%-ը: Բարձրագույն կրթության աստիճանը (Բակալավրի, մագիստրի կամ մասնագետի դիպլոմ ունի) ունեն էթնիկական քիստ պատասխանողների 27.7%-ը, ադրբեջանցիների 19.7%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 19.5%-ը, հայերի 15.9%-ը և օսերի 8.6%-ը (Տես դիագրամ N10):

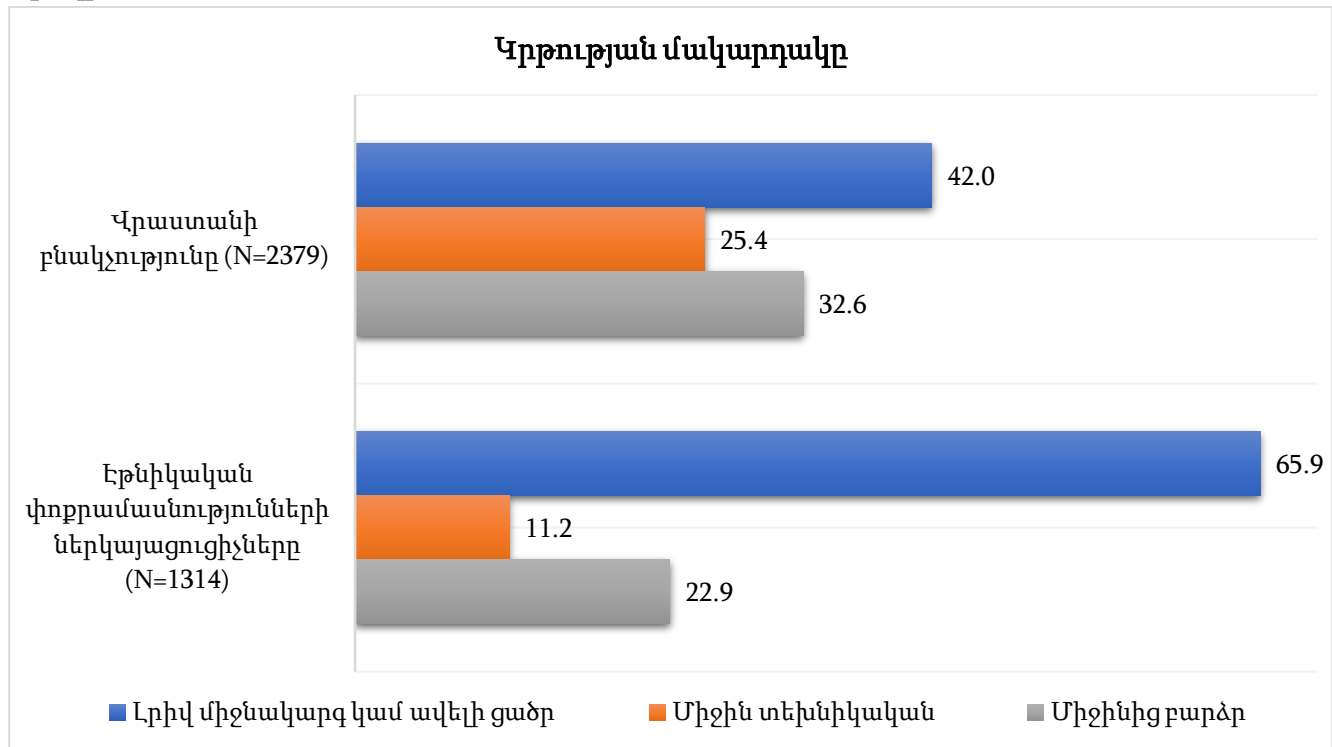
Դիագրամ N10:

Հետաքրքիր է կրթությամբ հասած մակարդակով այս նկարը ցույց տալ Վրաստանի բնակչության ամբողջ համատեքստում: Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի Վրաստանի բնակչության հարցաքննումը տարբեր հարցերի հետ կապված հոլիստական ներկայացումներ է տալիս: Այս առումով, հարկ է նշել երկրի բնակչության կրթության մակարդակը: Պարզվել է, որ բնակչության 42%-ը ստացել է միայն լրիվ միջնակարգ կամ ավելի ցածր աստիճանի կրթություն 25.4%-ը միջին տեխնիկական, 32.6%-ը միջինից բարձր (Կովկասյան բարոմետր, 2017): Այս ֆոնին, էթնիկական փոքրամասնությունների կրթության մակարդակի նկարը շատ ավելի վատ է երևում. էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների 65.9%-ը ստացել են միջնակարգ կամ ցածր կրթություն, ինչը գերազանցում է Վրաստանի բնակչության ցուցանիշը, իսկ միջնակարգից բարձր կրթություն են ստացել միայն 22.9%-ը, ինչը համապատասխանաբար ավելի քիչ է քան ընդհանուր բնակչությունը (Տես դիագրամ N11):

Դիագրամ N11:

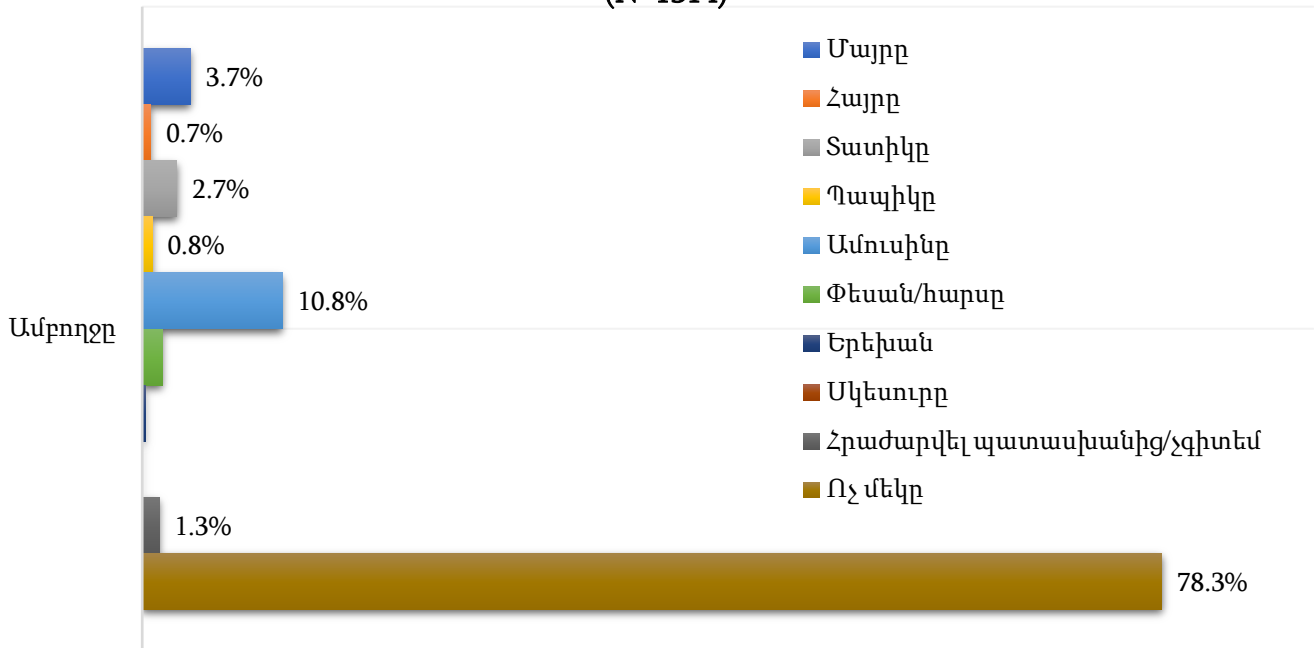

Նշումներ. Տվյալը Վրաստանի բնակչության մասին Կովկասյան բարոմետրի Վրաստանի 2017 թվականի հետազոտության արդյունքներից է օգտագործվել:

Պատասխանողներից 21.7%-ի ընտանիքում ամենաքիչը կա մեկ էթնիկապես վրացի անդամ: Բացահայտվում է, որ ընտանիքի վրացախոս անդամը ավելի շատ (10.8%-ի դեպքում) լինում է ամուսինը (որոնցից երկու անգամ ավել է կինը, քան տղամարդը), այնուհետև մայրը (3.7%) և տատիկը (2.7%): Ընտանիքի վրացախոս անդամ (Մայրը, հայրը, տատիկը, պապիկը, ամուսինը, փեսան/հարսը, երեխան, սկեսուրը) ունի օտերի համայքի պատասխանողների 46.5%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 33.7%-ը, քիստերի 7.1%-ը, հայերի 3.3%-ը, իսկ ադրբեջանցիների 2.7%-ը (Տես դիագրամ N12):

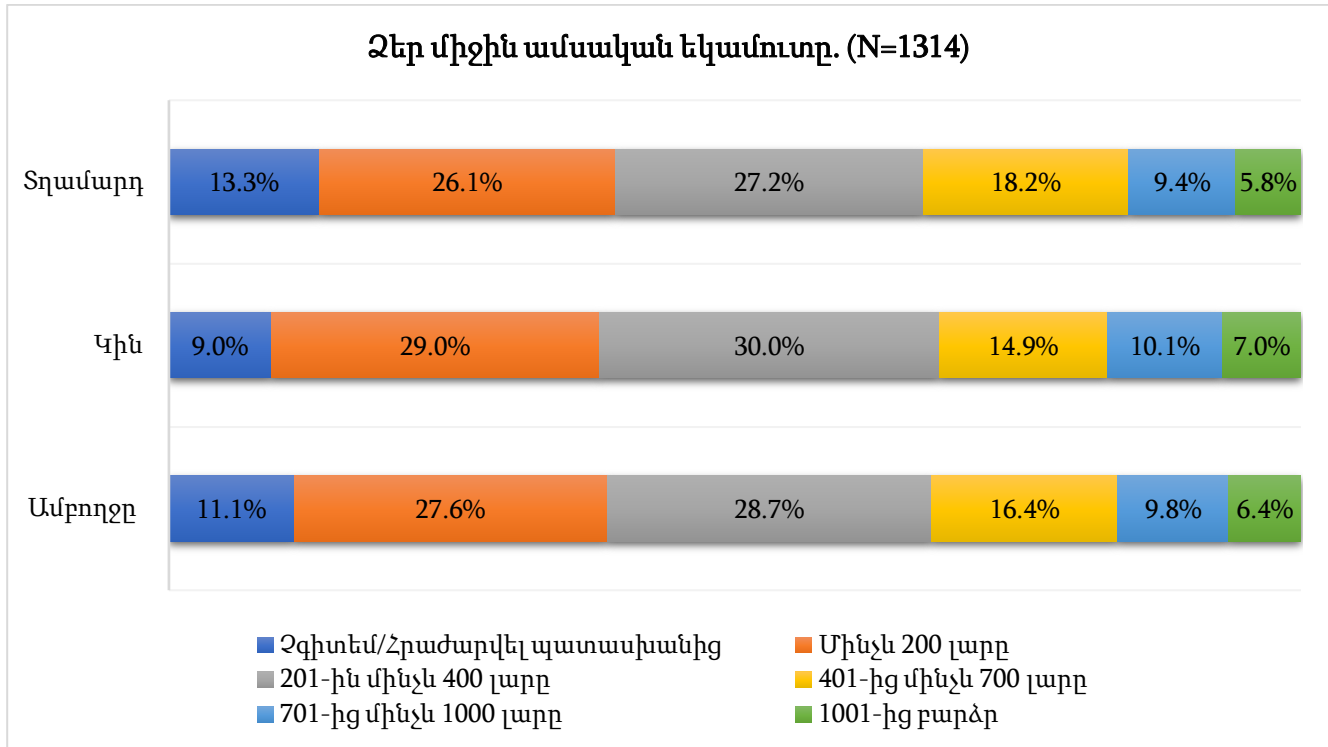
Դիագրամ N12:

Ձեր ընտանիքի անդամներից որևէ մեկը էթնիկապես վրացի է թե՞ ոչ (N=1314)

Ինչ վերաբերվում է պատասխանողների **եկամուտին**, հարցաքննված է 27.6%-ի միջին ամսական եկամուտը 0-ից մինչև 200 լարի է: Հաշվի առնելով այն, որ նվազագույն աշխատավարձը մինչև 180 լարի է և Վրաստանի բնակչության 21.9%-ը այս սահմանից ներքև է (Վրաստանի վիճակագրության ազգային աշխատանք, 2018), դուրս է գալիս, որ **էթնիկական փոքրամասնությունները ավելի շատ են աղքատ:** Միջինից ցածր (201-400 լարի) եկամուտ ունի հետազոտության մասնակիցներից 28.7%-ը, միջին եկամուտ՝ (401-700 լարի) 16.4%-ը, միջինից բարձր՝ (701-1000 լարի) 9.8%-ը, իսկ բարձրը՝ (1001 լարից ավել)՝ 6.4%-ը: Եկամուտների անվանմանը հրաժարվեց կամ դժվարացավ հարցին պատասխանել պատասխանողներից 11.1%-ը: Գենդերային համատեքստում, եկամուտների տեսանկյունից գրեթե հավասար միտում է բացահայտվում, համեմատած մի քիչ ավել է այն կանանց մասը, որոնք էլ 0-ից մինչև 400 լար ունեն եկամուտ (59%), քան տղամարդկանցը (53.3%) (Տես դիագրամ N13): **Քիստերի համայքի մեջ բոլորից շատ հայտնվեց այնպիսի պատասխանողներ, ում միջին ամսական եկամուտն էլ մինչև 200 լարի է:**

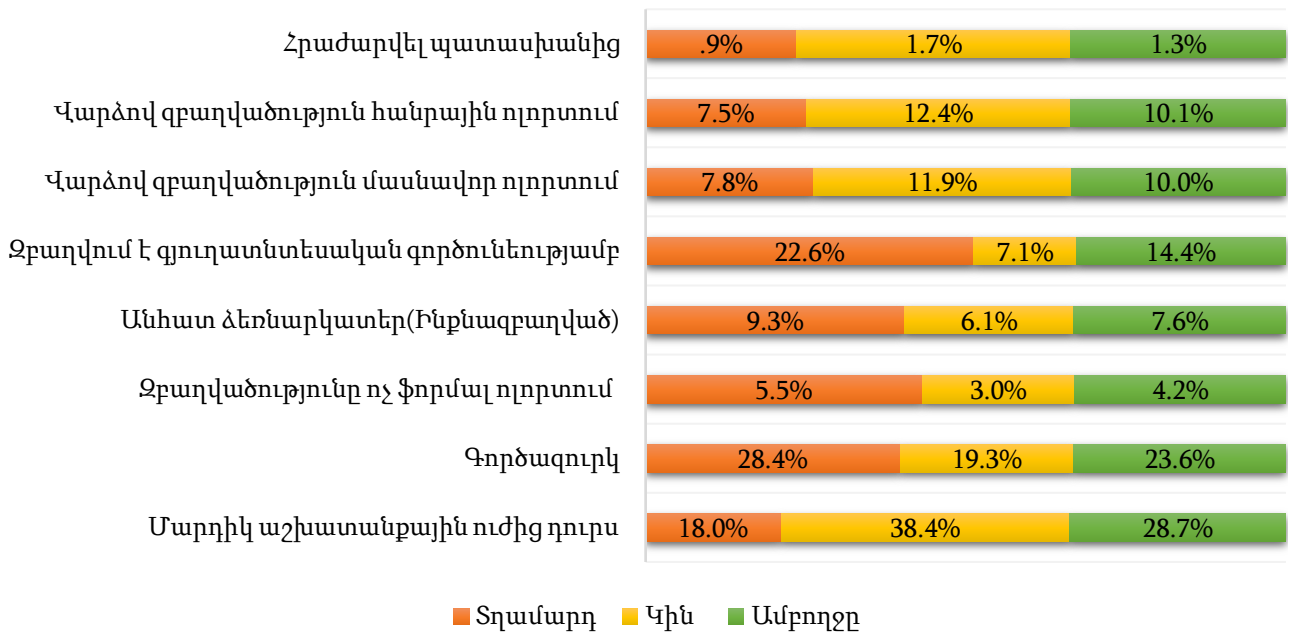
Դիագրամ N13:

Հարցաքննված է 28.7% տնտեսապես ոչ ակտիվ, իսկ 23.7%-ը գործազուրկ, ինչը գերազանցում է Վրաստանի բնակչության գործազուրկների թիվը: Ըստ Սաքստատի, 2017 թվականին գործազուրկ էր բնակչության 13.9%-ը (Վրաստանի վիճակագրության ազգային աշխատանք, 2017): Գործազուրկ ենք համարում այն մարդկանց, որոնք էլ չեն աշխատում և գործ են փնտրում մինչև հարցաքննումը վերջին 4 շաբաթվա ընթացքում: Իսկ տնտեսապես ոչ ակտիվ են նրանք ովքեր չեն փնտրում աշխատանք, օրինակ՝ կենսաթոշակառուները, տանտնտեսուհիները, ուսանողները և այլն: Հանրային ոլորտում աշխատում են հարցաքննվածներից 10.1%-ը, մասնավոր ոլորտում 10%-ը և ոչ ֆորմալ ոլորտում 4.2%-ը: Ինքնազբաղված են (Անհատ ձեռնարկատեր է կամ զբաղվում է գյուղատնտեսական գործունեությամբ) պատասխանողների 22%-ը: Կին պատասխանողների մեծ մասը 38.4%-ը ասաց, որ տնտեսապես ոչ ակտիվ են, այսինքն չեն փնտրում աշխատանք, իսկ 19.3%-ը ինքն իրեն գործազուրկ է համարում: Ինչ վերաբերվում է տղամարդկանց 28.4%-ի ասածին, նրանք գործազուրկ են և 22.6%-ի ասելով գյուղատնտեսական գործունեությամբ են զբաղված: Աշխատուժից դուրս են իրենց զգում տղամարդկանց 18%-ը (Տես դիագրամ N14): Ինչ վերաբերվում է զբաղվածության կարգավիճակին, հետաքրքիր է միտումը բացահայտվում է էթնիկական խմբերի ներսում: Գյուղատնտեսական գործունեությամբ են զբաղված հիմնականում օս պատասխանողները (34.9%), հետևաբար հայ համայքի (23%) և ադրբեջանական համայքի (18.5%) ներկայացուցիչները: Քիստերի պատասխանողների 35.2%-ը իրենք իրենց գործազուրկ են համարում և տնտեսապես ոչ ակտիվ նրանցից 19.3%-ը, այն ժամանակ, երբ այլ էթնիկական խմբերի մեջ այս համամասնությունը հակառակն է և պատասխանողների ավելի մեծ մասը աշխատուժից դուրս է ինքն իրեն համարում, քան գործազուրկ:

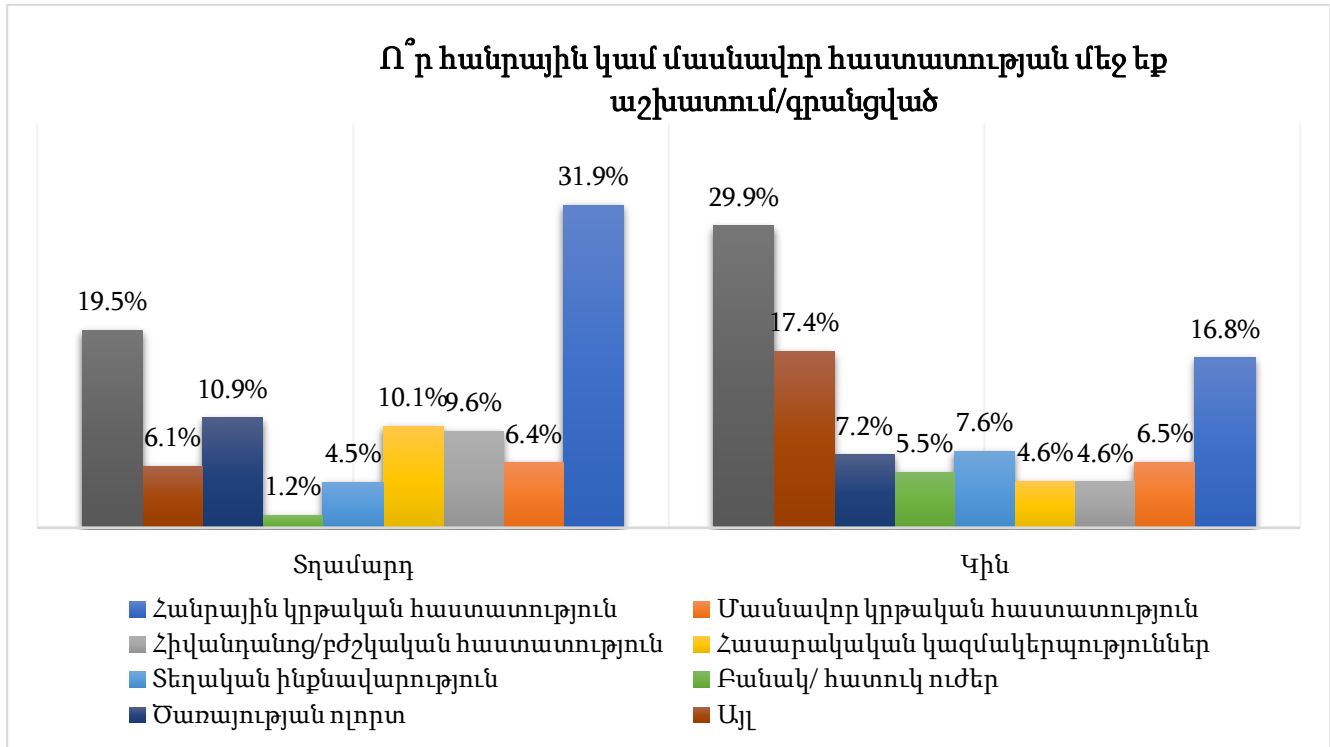
Դիագրամ N14:

Զբաղվածության ստատուսները (N=1314)

Ինչ վերաբերվում է աշխատանքով զբաղված պատասխանողների աշխատավայրին, նրանցից ավելի մեծ մասը (26.7%) աշխատանքով է զբաղված հանրային կրթական հաստատությունում: Տղամարդկանց 16.8%-ը աշխատում է նման տեսակի հաստատությունում, ապա կանանցից 31.9%-ը (Տես դիագրամ N15): Ոչ կառավարական կազմակերպությունում աշխատում է հետազոտության մասնակիցներից 8.1%-ը և տեղական ինքնակառավարման մեջ՝ 5.7%: Հարկ է նշել որ պատասխանողների 23.4%-ը իր աշխատավայրը անվանելուց հրաժարվեց:

Դիագրամ N15:

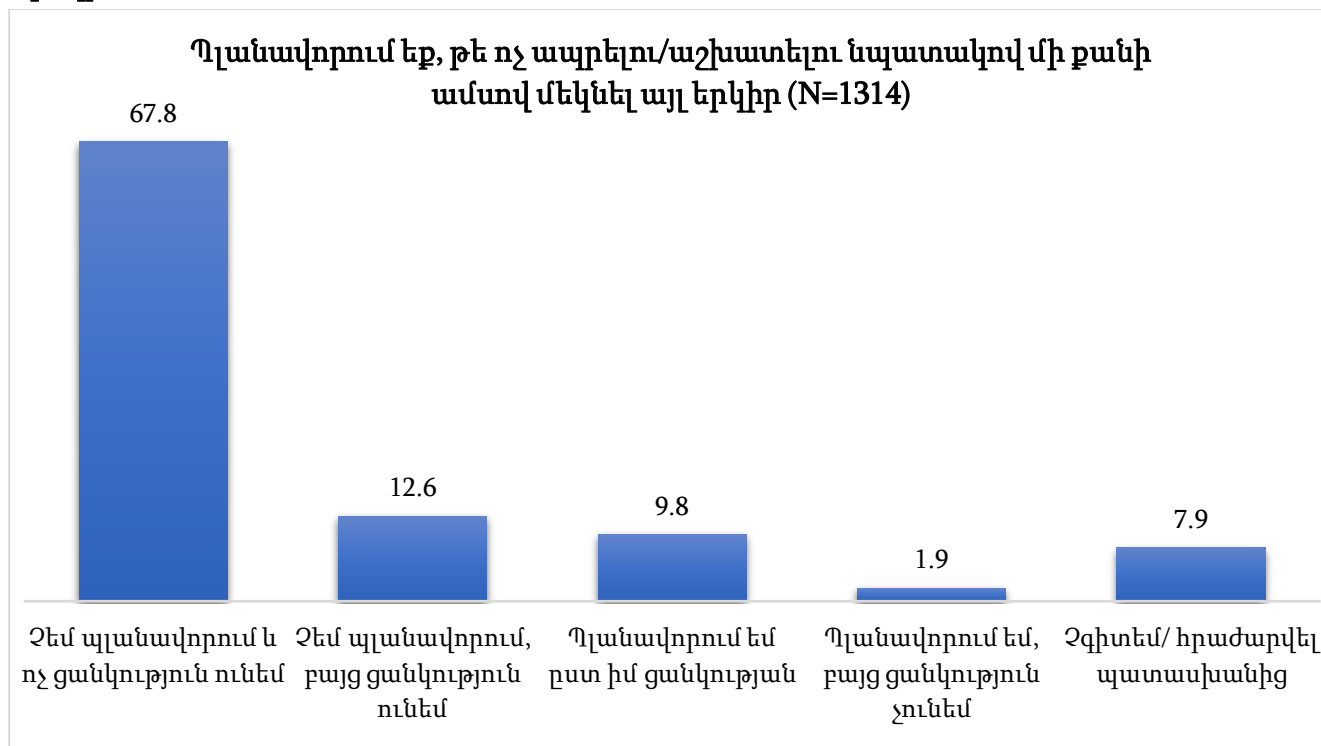
Էթնիկական նշանով բացահայտվեց այն, որ հայ համայնքից հարցաքննված անդամներից համեմատաբար մեծ մասը (34.7%) բժշկական հաստատությունում է աշխատում, ադրբեջանական համայնքից հարցաքննվածների 50.9%-ը և քիստերի 37.6%-ը հանրային կրթական հաստատությունում են: Մնացած խմբերի հետ համեմատաբար փոքր մասն է աշխատանքով զբաղված հանրային կրթական հաստատությունում, թեև այս աշխատավայրը մեկ է համեմատած բացահայտված է օտերի համայնքում հարցաքննված 24.9%-ի և ուրբան փոքր էթնոսների 14.4%-ում: Հարկ է նշել որ աշխատանքով զբաղված օտերի և ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչներից մեծ մասը (33.4% և 29.3%) հրաժարվեց աշխատանքի ոլորտի անվանմանը:

Զբաղվածության հետ կապված հարցերը վերաբերվում էր նաև, պատասխանողների որևէ ընտանիքի անդամը զբաղված է թե ոչ աշխատանքով հետևյալ մարմիններում/կազմակերպություններում. տեղական ինքնակառավարման, կենտրոնական կառավարության, քաղաքական կուսակցության կամ/և ոչ կառավարական կազմակերպության մեջ: Հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ 3%-ը չի գերազանցում այն պատասխանողների բաժինը, որոնց ընտանիքի անդամն էլ աշխատանքով է զբաղված թվարկված որևէ մարմիններում/կազմակերպություններում:

Էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների միգրացիայի դինամիկայի տեսանկյունից հարկ է նշել, որ վերջին 2 տարվա ընթացքում աշխատելու կամ բնակվելու նպատակով Վրաստանից գնալ և երկիր ետ վերադարձնալ պետք եղավ պատասխանողներից 10.7%-ին: Հարցազրույցից մինչև հետևյալ մի քանի ամսվա ընթացքում պատասխանողների մեծամասնությունը (67.8%) չունի

միգրացիայի ցանկություն և համապատասխանաբար, ոչ էլ պլանավորում է այն, իսկ հարցաքննվածներից 12.6%-ը ունի երկրից գնալու ցանկություն, սակայն կոնկրետ պլաններ դեռ չունի: Գենդերային համատեքստում, կանանց 75%-ը չի պլանավորում երկրից միգրացիան և ոչ էլ դրա ցանկությունը ունի, այն ժամանակ երբ տղամարդկանց 60%-ն է այդպես մտադրված: Էթնիկական համատեքստում միգրացիայի ցանկության և պլանավորման տեսանկյունով, գրեթե հոմոգեն միտումներն են հատվում, սակայն հայկական և ադրբեջանական համայքներում քիչ բարձր է Վրաստանում ապրելու ցանկությունը, այլ էթնիկական խմբերի հետ համեմատած: Դուրս է գալիս, որ երկրից գնալու ցանկությունը ունի պատասխանողների 22.4%-ը և այստեղից 9.8% պլանավորում է միգրացիա գնալը: Հարցաքննվածներից 6.9%-ը այս հարցին չի պատասխանում (Դիագրամ N16):

Դիագրամ N16

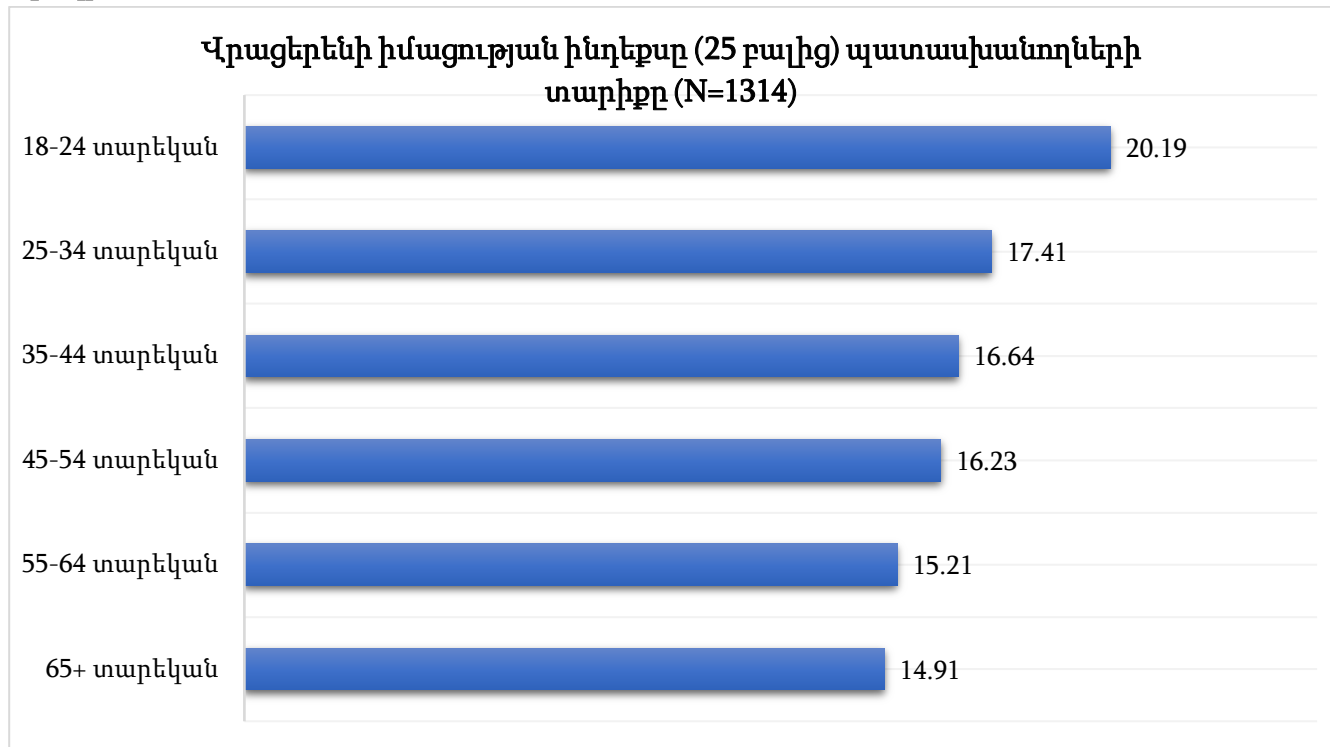

Այն պատասխանողները, որոնք էլ միգրացիայի ցանկություն ունեն և/կամ պատրաստվում են երկրից գնալ, այն նպատակով, որոնք հիմնականում թվարկում են հետևյալ ֆակտորները. աղքատությունը (40.5%) և աշխատանքային վայրերի բացակայությունը (25.9%): Միգրացիայի պատճառը աշխատավայրերի խնդրի սուրություն է թվարկում տղամարդկանց ավելի մեծ մասը (66.8%) , քան կանանց (55.4%): Միգրացիային որպես զայրացուցիչ ֆակտորները աղքատություն է և աշխատավայրի խնդիրը բոլոր էթնիկական խմբերի մեջ էլ սուր է, սակայն էլ ավելի սուր է ադրբեջանական համայքի մեջ (83.1% և 86.6%), աշխատավայրի խնդիրը նաև ակտուալ է քիստերի համայքի մեջ (79.6%), իսկ աղքատությունը՝ ուրբան փոքր էթնոսների (65%) և օսերի մեջ (62.3%):

Վրացերեն լեզուն, ինչպես պետական լեզու գիտենալը դոմինանտ հասարակության մեջ ինտեգրացիայի կարևոր պարամետրն է: Ինտեգրացիայի տարբեր ասպեկտը ի նկատի ունի. Բարձրագույն կրթություն ստանալը, կարիերայի առումով իրականացումը, քաղաքական կյանքի մեջ մասնակցելը և այլն: Նրա համար, որ հաստատենք էթնիկական փոքրամասնությունների վրացերեն լեզվի գիտելիքների մակարդակը ստեղծեցինք ինդեքս, որն էլ կազմում էր հետևյալ փոփոխությունները. 1) գիտենալ վրացական տառերը և կարդալ բառերը, 2) վրացերեն լեզվով խոսող անձի հետ կապ հաստատելը, 3) կարդալ վրացերեն գրականությունը և հասկանալ տեքստի բովանդակությունը, 4) Վրացական հեռուստաալիքները դիտելու ժամանակ հասկանալ տեղեկությունները, 5) Քննարկելու և սեփական խոսքը արտահայտելու վրացերեն լեզվով: Յուրաքանչյուր պարամետրերը պատասխանողները 5 բալանոց սանդղակով գնահատեցին, կախված նրանից, թե ինչքան կկարողանան դրանցից յուրաքանչյուրի իրականացնելը: Սաղնդակով 1 բալը նշանակում է «Շատ վատ», 3 բալը՝ «Միջին», իսկ 5 բալը՝ «Շատ լավ» (Ինդեքսի ստեղծմանը չէին մասնակցել այնպիսի պատասխաններ, որոնցից էին «Դժվարանում եմ պատասխանել» և «Հրաժարվել պատասխանից»): Պարզվեց, որ էթնիկական փոքրամասնություններից ամենաշատը կարող են վրացերեն լեզվով խոսացող մարդու հետ կապ հաստատելը (5 բալանոց սանդղակով միջին է՝ 3.48) և վրացական հեռուստաալիքները դիտելու ժամանակ հասկանալ տեղեկությունները (Միջին՝ 3.47): Ամենաքիչը կարող են վրացերեն գրականությունը կարդալ և տեքստի բովանդակությունը հասկանալ (Միջին՝ 3.02): Վրացերենի իմացության ինդեքսը վերանայեցինք տարբեր փոփոխությունների առումով, քանի որ ավելի պարզ կդառնար այդ և այլ ֆակտորների միջև կապը:

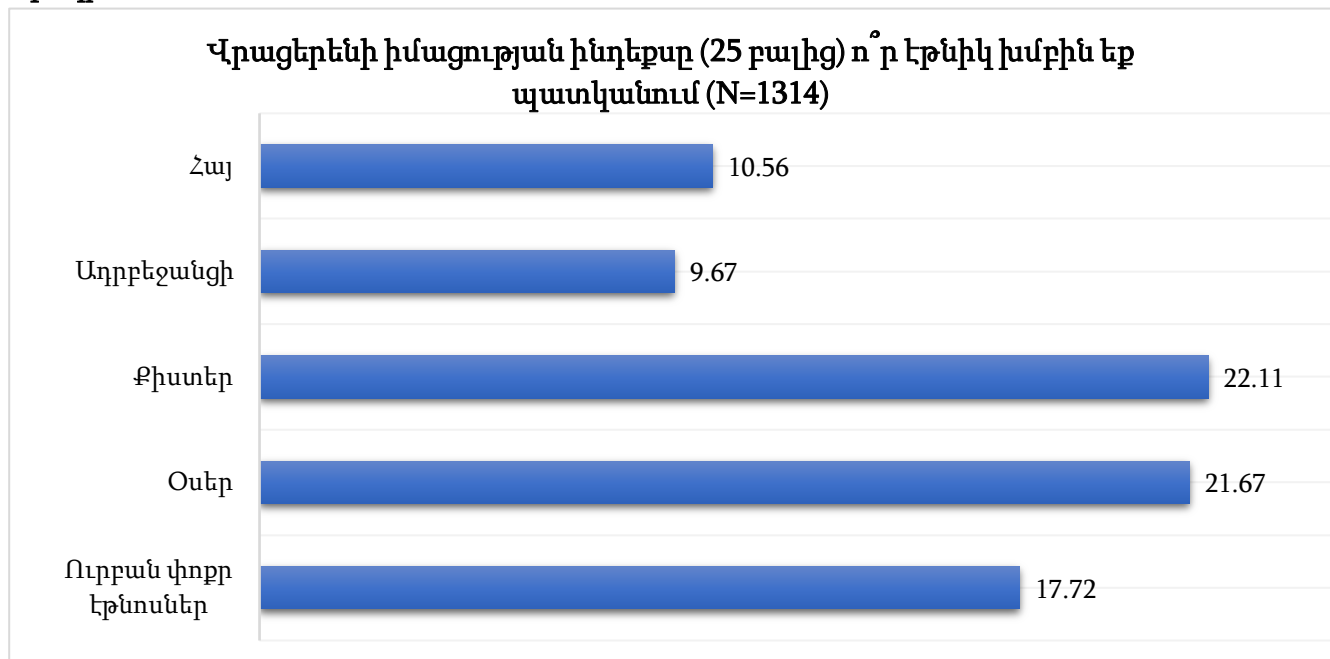
Հարկ է նշել, որ վրացերենի իմացությունը ամենաբարձրն է 18-24 տարեկան պատասխանողների մեջ (Ինդեքսի միջին է 25 բալից՝ 20.19) և նվազում է տարիքային աճով. 25-34 տարեկան ինդեքսի միջին բալը 17.41-է, 35-44 տարեկան՝ 16.64, 45-54 տարեկան՝ 16.23, 55-64 տարեկան՝ 15.21, իսկ 65 և ավել տարեկան՝ 14.91 (Տես դիագրամ N17): Վրացերենի տիրապեման ինդեքսի միջին ցուցանիշը խմբերի մեջ (16.8) մի քանիսը գերազանցում են տղամարդկանց (16.0):

Դիագրամ N17:

Ինչ վերաբերվում է էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի ներսում վրացերենի իմացության մակարդակին, պետական լեզվի տիրապետման ինդեքսը միջին ցուցանիշով ամենաբարձրն է քիստերի մեջ (22.11-25 բալլից է), հետևաբար օսերի մեջ միջին բալով՝ 21.67, ուրբան փոքր էթնոսների մեջ՝ հայերի մեջ՝ 10.56 և ադրբեջանցիների մեջ՝ 9.67 (Տես դիագրամ N18):

Դիագրամ N18:

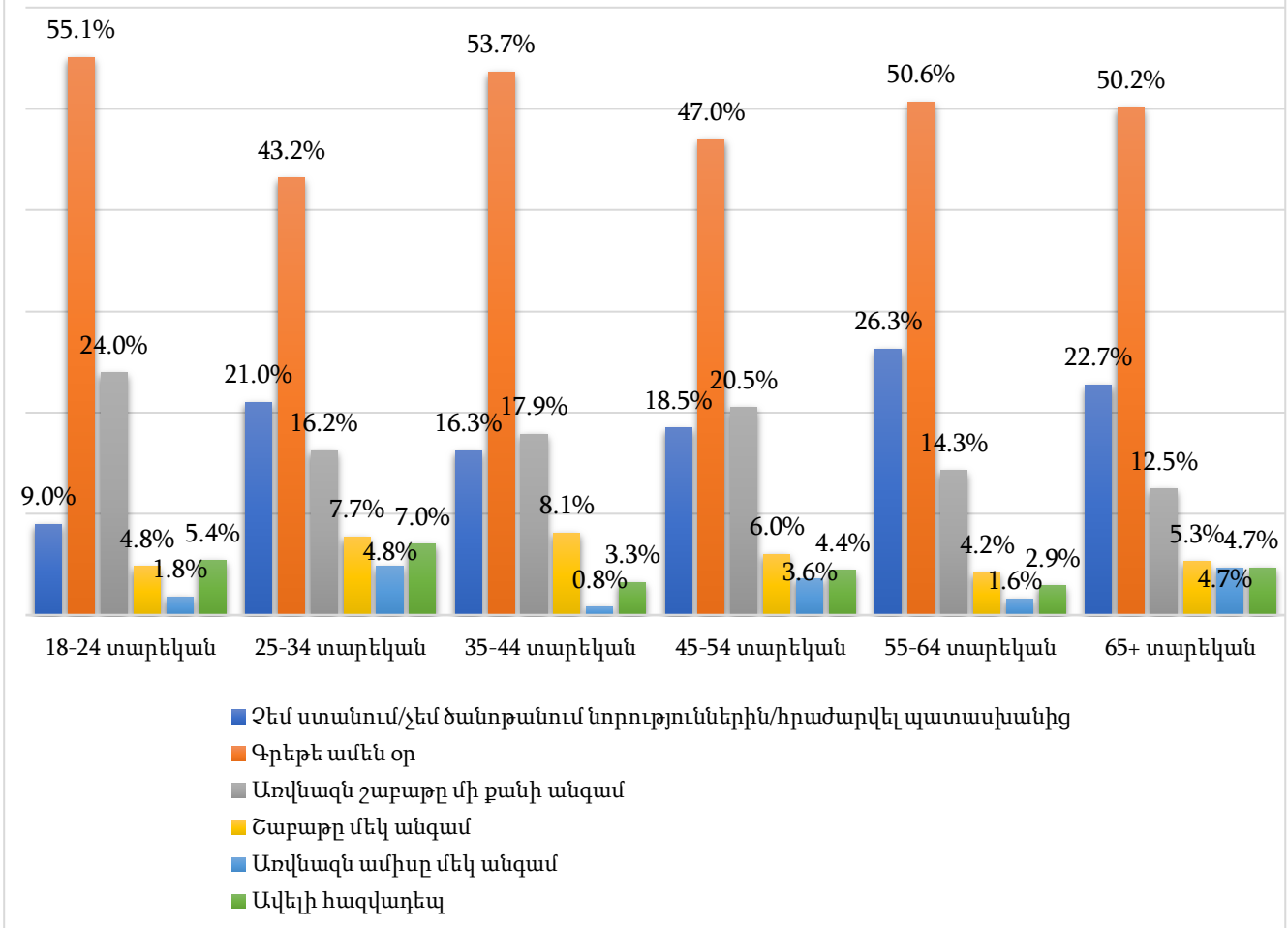
5.2 Զանգվածային լրատվության միջոցների դերը

Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցությունը բարձրացնելու կարևոր դերն է խաղում լրատվամիջոցները, որն էլ մեղիում է ժողովրդի և կառավարության/տեղական ինքնկառավարության/քաղաքական կուսակցությունների միջև: Հետաքրքիր է, Վրաստանում ապրող էթնիկական փոքրամասնությունները ինչքանով են հասանելի լրատվամիջոցներին, որ աղբյուրներից են ստանում նրանք տարբեր տեսակի տեղեկատվություններ, որքանով են վստահում գոյություն ունեցող լրատվամիջոցների աղբյուրներից ստացած տեղեկատվություններին, որքանով են օգնում լրատվամիջոցների աղբյուրները էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցությունը բարձրացնելու համար և այլն: Հետազոտությունը ցույց տվեց, որ լրատվամիջոցների հանդեպ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների վստահությունը այդքան էլ բարձր չէ: Նրանցից միայն 28.3%-ն է վստահում (Ամբողջությամբ կամ հիմնականում) լրատվամիջոցներին:

Ի սկզբանե, հետաքրքիր էր իմանալ այն, թե ինչքան հաճախ են ստանում տեղեկատվություններ էթնիկական փոքրամասնությունները Վրաստանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին: Պրակտիկապես ամեն երկրորդ պատասխանողը (49.7%) գրեթե ամենօր ստանում է նման տեղեկատվություն, 17.1%-ը շաբաթը մի քանի անգամ, իսկ 17.8%-ը ընդհանրապես չի ստանում/չի ծանոթանում սոցիալական/քաղաքական նորություններին: Էթնիկականության համատեքստում, գրեթե ամեն օր երկրի մեջ ընթացիկ իրադարձությունների մասին տեղեկատվություն են ստանում օս պատասխանողների 83.9%-ը, քիստերի՝ 80.5%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների՝ 51%-ը, հայերի՝ 21.4%-ը և ադրբեջանցիների՝ 13.7%: Պատասխանողների տարիքի համատեքստում հարկ է նշել, որ այն պատասխանողների մասը, ովքեր ընդհանրապես չեն ստանում տեղեկատվություն Վրաստանում ընթացիկ գործընթացների մասին, ամենաքիչը 18-24 տարեկան տարիքային խմբերի մեջ են (9%), այն ժամանակ, երբ օրինակ՝ նման նորություններին չեն ցանոթանում 25-34 տարեկան պատասխանողների 21%-ը (Տես դիագրամ N19):

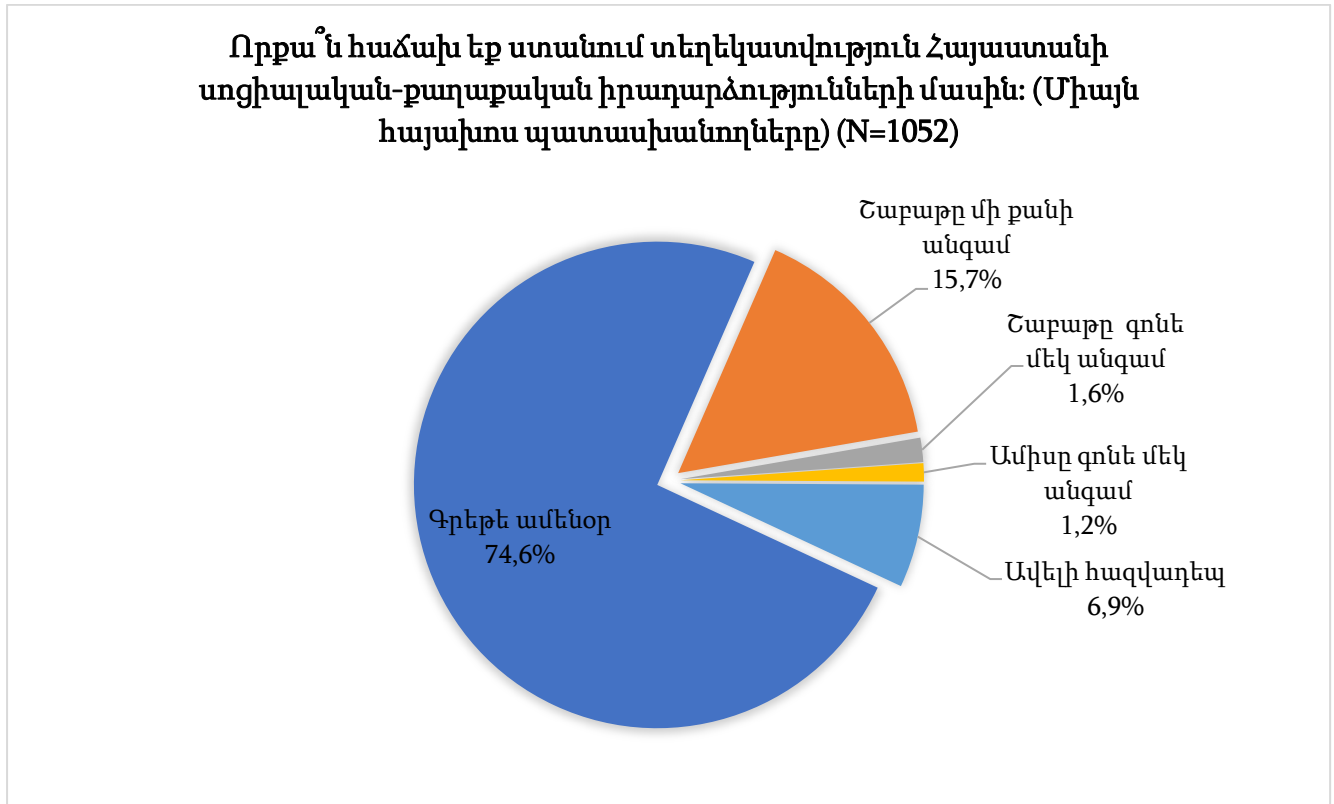
Դիագրամ N19:

Որքա՞ն հաճախ եք ստանում տեղեկատվություն Վրաստանի սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին (N=1314)

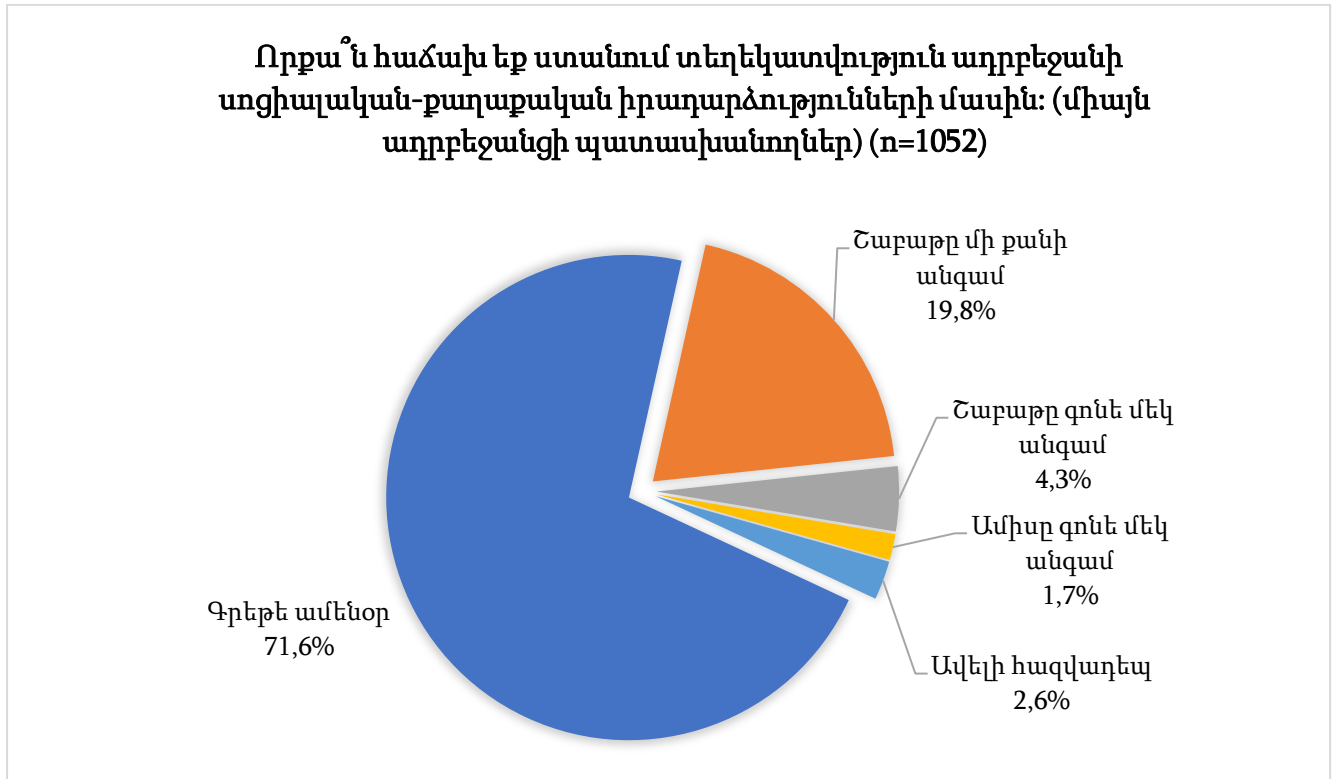
Ինչ վերաբերվում է Հայաստանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին տեղեկատվություն ստանալու հաճախությանը, պատասխանողներից 12.9%-ը գրեթե ամենօր ստանում է նման տեղեկատվություն: Հարցաքննվածներից 10.1%-ը ավելի հազվադեպ, քան ամիսը մեկ անգամ, իսկ պատասխանողների մեծամասնությունը՝ 64.7%-ը, չեն ստանում/չեն ծանոթանում նման նորություններին: Հայաստանում ընթացիկ գործընթացների մասին Վրաստանի հայ բնակչության 74.6%-ը գրեթե ամենօր ստանում է տեղեկատվություն, 15.7%-ը շաբաթը մի քանի անգամ: Իսկ ընդհանրապես չեն ստանում նորություններ Հայաստանում ընթացիկ գործընթացների մասին այս պատասխանողների 8.1%-ը (Տես դիագրամ N20):

Դիագրամ N20:

Ադրբեջանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին տեղեկատվությունը պատասխանողներից 11.0%-ը գրեթե ամենօր ծանոթանում է, 9.7%-ը ավելի հազվադեպ, քան ամիսը մի անգամ, իսկ 64.4%-ը չի ստանում/չի ծանոթանում Ադրբեջանում ընթացիկ իրադարձությունների մասին տեղեկատվություններին: Հետաքրքիր է, ինչպիսին է իրավիճակը այս առումով հենց իրենց ադրբեջանցի բնակիչների մեջ: Նրանցից 71.6%-ը գրեթե ամենօր ծանոթանում է Ադրբեջանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական գործընթացներին, 19.8%-ը շաբաթվա մեջ մի քանի անգամ: Ընդհանուր առմամբ, այդ նորությունները չեն ստանում ադրբեջանցի պատասխանողներից 13.8%-ը (Տես դիագրամ N21):

Դիագրամ N21:

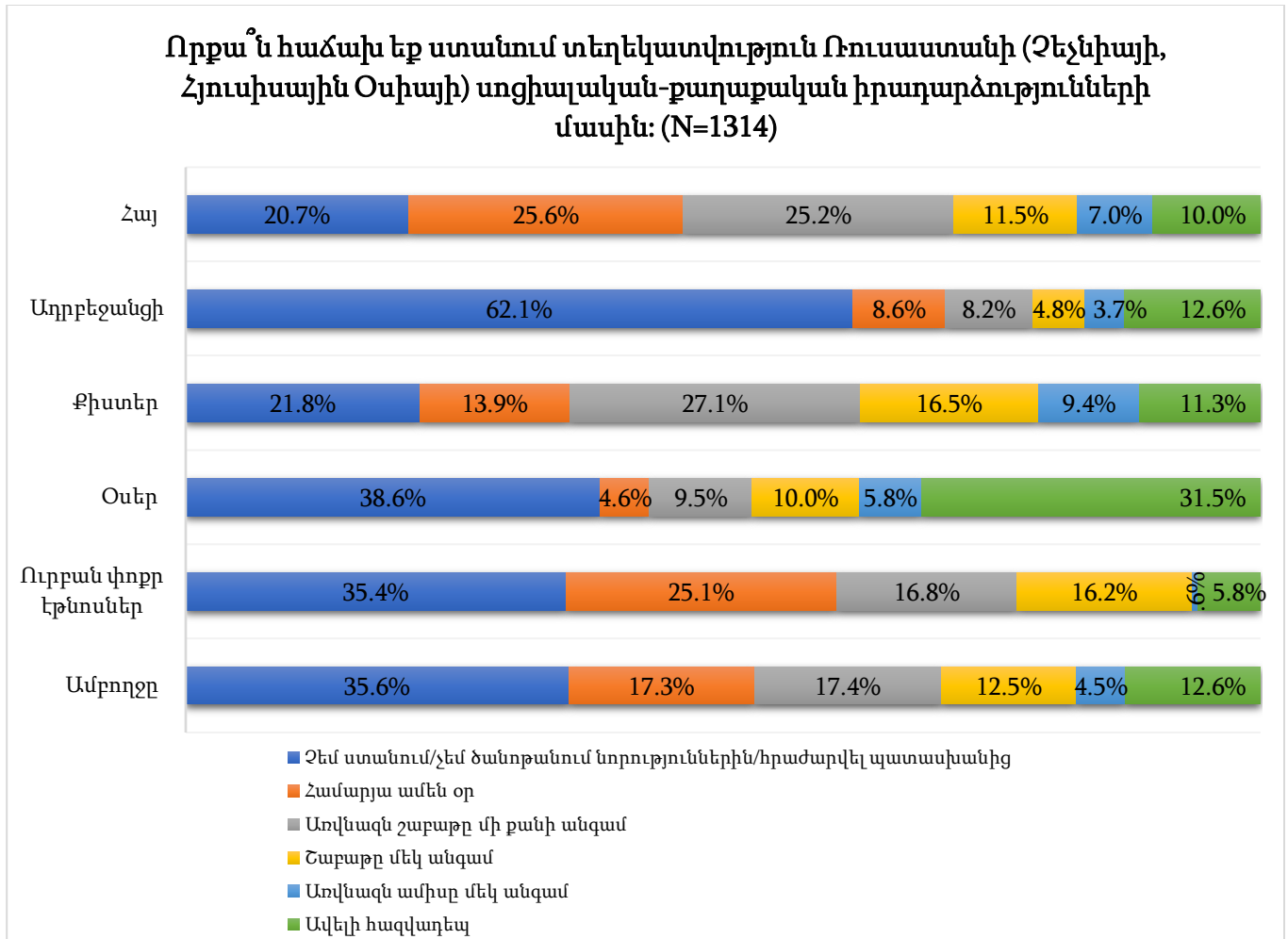

Վիճակագրորեն կարևոր կապեր են հաստատում վրացերենի իմացության և նորություններ ստանալու փոփոխականների միջև: Վրաստանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին տեղեկատվությունները ամենօր ստանում են այն պատասխանողները, որոնց վրացերենի իմացության մակարդակը ամենաբարձրն է (Վրացերենի իմացության ինդեքսի միջինը՝ 20.35-ն է): Միայն, Հայաստանում, Աղբբեջանում և Թուրքիայում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին հիմնականում հետազոտության այն մասնակիցներն են ստանում (Գրեթե ամենօր) տեղեկատվություն, որոնց վրացերենի տիրապետման մակարդակը ցածր է (Համապատասխանորեն, ինդեքսի միջին ցուցանիշն է 10.32-ը, 9.59-ը և 10.48-ը): Օրինակ, ով որ Աղբբեջանի մասին գրեթե ամենօր է ստանում տեղեկատվություն, նրանց վրացերենի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշն է 9.59-ը, իսկ ինդեքսը աճում է այն տեղեկատվությունը ստանալու հաճախության նվազման հետ միասին: Ավելի հազվադեպ, քան ամիսը մեկ որ պատասխանողներն էլ ստանում են սոցիալական-քաղաքական տեղեկատվությունը, նրանց վրացերենի տիրապետման ինդեքսի միջին ցուցանիշը աճում է մինչև 21.27 բալլ:

Նաև, կարևոր էր այն մասին իմանալը, թե ինչ հաճախությամբ են ստանում պատասխանողները Ռուսաստանից տեղեկատվություն (Չեչնիա, Հյուսիսային Օսիա) սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին: Ընդհանուր պատասխանողներից 17.3%-ը գրեթե ամենօր ծանոթանում է նման տեղեկատվություններին, 17.4%-ը՝ շաբաթվա մեջ մի քանի անգամ, 12.5%-ը՝ շաբաթը գոնե մեկ անգամ, իսկ 35.6%-ը ընդհանրապես չի ծանոթանում/չի ստանում նման նորություններ: Էթնիկական խմբերի ներսում հասվում են, որ հայերի (25.6%) և ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների (25.1%) ամեն չորրորդ ներկայացուցիչը գրեթե ամենօր ծանոթանում է նորություններին

Ռուսաստանում ընթացող գործընթացների մասին, այն ժամանակ, երբ որ այլ խմբերի մեջ էլ ավելի հազվադեպ են ստանում այդ երկրի մասին տեղեկատվություն (Տես դիագրամ N22):

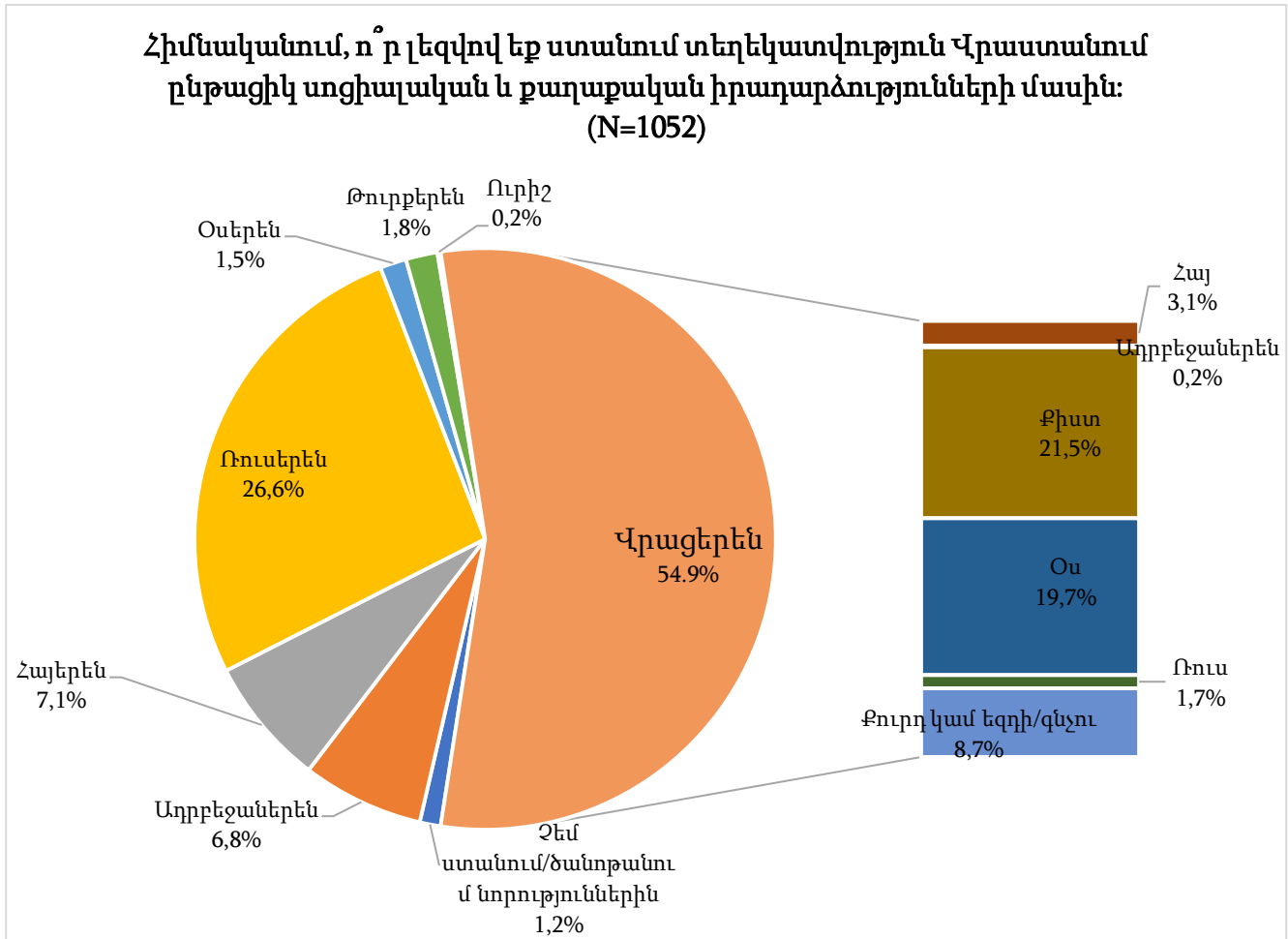
Դիագրամ N22:

Ինքնահեռացակ Հարավային Օսիայում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձություններին ամիսը մեկ անգամ կամ ավելի հազվադեպ է ծանոթանում պատասխանողներից 14%-ը, իսկ 75.5%-ը չի ստանում/չի ծանոթանում նորություններին նրա մասին: Հարկ է նշել այն էլ, որ Ռուսաստանի (Չեչնիա, Հյուսիսային Օսիայի) մասին տեղեկատվություն ստանալու հաճախությունը հազվադեպ է կապի մեջ վրացերենին տիրապետման համար, քանի որ հաճախության բոլոր պատասխանի հետ վրացերենի տիրապետման ինդեքսը գրեթե հավասար միջին ցուցանիշն է հայտնաբերվում: Եվ վերջապես, ինչ պատկանում է Թուրքիայում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձություններից ամիսը մեկ կամ ավելի հազվադեպ է ծանոթանում պատասխանողների 12.6%-ը, չնայած 68.5%-ը չեն ծանոթանում/չեն ստանում տեղեկատվություն: Այս երկրի մասին տեղեկատվությունը հիմնականում միայն աղբբեջանական բնակչությունն է ծանոթանում: Նրանցից 22.3%-ը ծանոթանում է այս նորություններին գրեթե ամենօր և 20.4%-ը շաբաթը մի քանի անգամ:

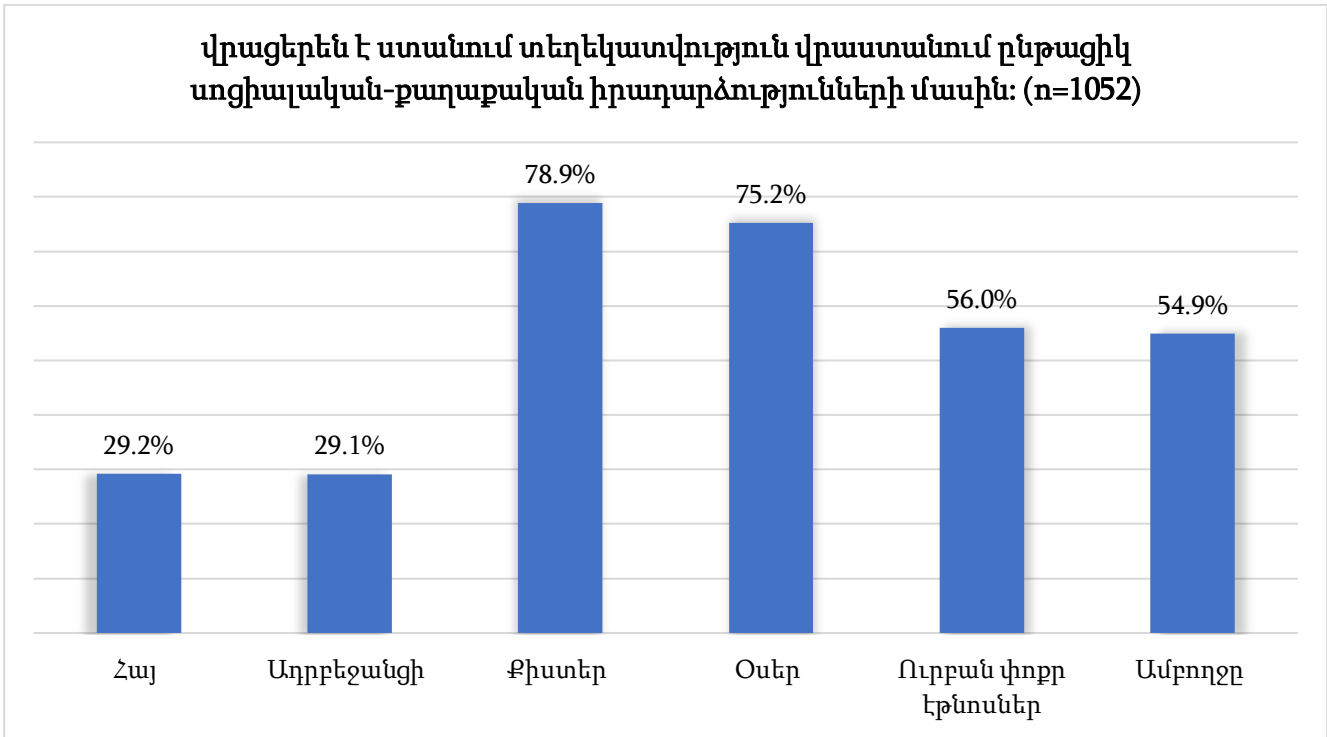
Վրաստանում ընթացիկ իրադարձությունների մասին տեղեկատվությունը պատասխանողները մի քանի լեզվով են ստանում: Տեղեկատվություն ստանալու լեզուն, առաջին հերթին նշվեց վրացերենը - 54.9%-ը, ռուսերեն՝ 26.6%-ը, հայերեն՝ 7.1%-ը, ադրբեջաներեն՝ 6.8%-ը, թուրքերեն՝ 1.8% և օսերեն՝ 1.5% (Տես դիագրամ N23):

Դիագրամ N23:

Վրացերենը նշվեց Վրաստանում ընթացիկ գործընթացների մասին տեղեկատվություն ստանալու գլխավոր լեզուն քիստերի մեջ (78.9%), օսերի մեջ (75.2%) և քաղաքի տեսակի բնակչության մեջ ապրող էթնոսաների ներկայացուցիչների մեջ (56.0%): Վրացերեն լեզվով տեղեկատվություն ստանալու պրակտիկաները համեմատաբար ավելի քիչ են հայ (29.2%) և ադրբեջանցի (29.1%) պատասխանողների մեջ (Տես դիագրամ N24):

Դիագրամ N24:

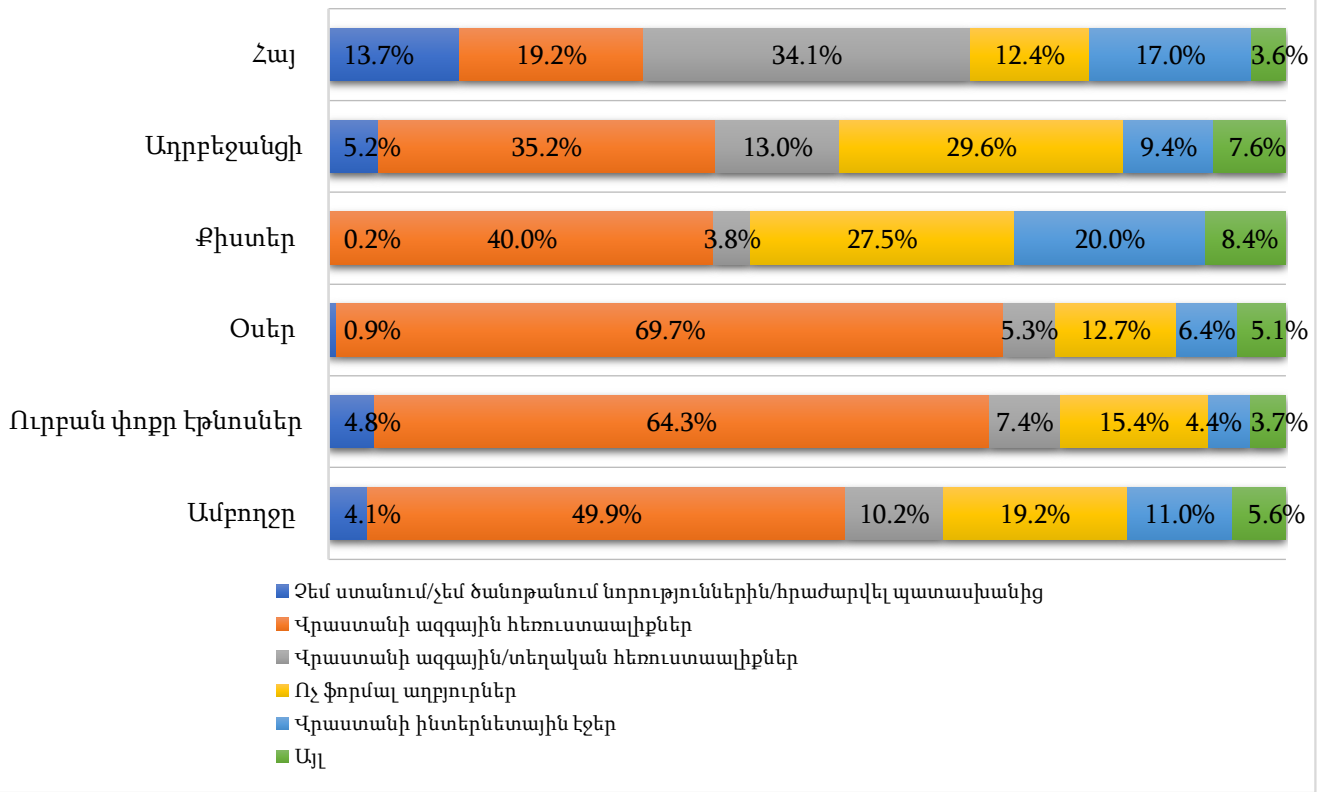

Ինչ վերաբերվում է այս աղբյուրներին, որտեղից էլ պատասխանողները Վրաստանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին տեղեկատվություն են ստանում, նրանց մեջ ամենատարածվածն է Վրաստանի հեռուստաընկերության ալիքները (47.4%), վրացական ինտերնետային էջերը (13.4%), ռուսական լրատվամիջոցները (13.3%), հայկական լրատվամիջոցները (5.7%) և ոչ ֆորմալ աղբյուրները (Ընտանիքի անդամները, ծանոթները, հարևանները և այլն) 7.1%-ը: Տեղեկատվությունը Վրաստանի հեռուստաընկերության ալիքներից են ստանում օւերի (63.9%), քիստերի (45.4%), ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների (54.5%) պատասխանողներից մեծ մասը: Համեմատաբար փոքր է այսպիսի հայի (28%) և ադրբեջանցու (32.1%) պատասխանողների թիվը:

Ինչ վերաբերվում է տեղեկատվություն ստանալու աղբյուրներին էթնիկական փոքրամասնությունների շրջանում ընթացիկ իրադարձությունների մասին, այստեղ էլ բոլորից տարածված և մատչելի են Վրաստանի ազգային հեռուստաընկերության ալիքները (49.9%), ոչ ֆորմալ աղբյուրները (19.2%) և տեղական հեռուստաընկերության ալիքները (10.2%): Իրենց շրջանում ընթացիկ քաղաքական իրադարձությունների մասին Վրաստանի ազգային հեռուստաընկերության ալիքներից են ստանում տեղեկատվություն օս պատասխանողներից 69.7%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների՝ 64.3%-ը, քիստերի՝ 40%-ը, ադրբեջանցիների՝ 35.2%-ը և հայերի՝ 19.2%-ը: Հայ համայքի պատասխանողներից մոտավորապես ամեն երրորդ մարդը (34.1%) տեղական հեռուստաընկերության ալիք(ներ)ից է ստանում այս տեղեկատվությունը, իսկ ադրբեջանական համայքից էլ ավելի քիչ են, միայն՝ 13%-ը (Տես դիագրամ N25): Ոչ ֆորմալ աղբյուրներից տեղեկատվություն են ստանում ադրբեջանական համայքի պատասխանողների 29.6%-ը և քիստերի՝ 27.5%-ը:

Դիագրամ N25:

Հիմնականում, ո՞ր աղբյուրներից եք ստանում տեղեկատվություն ձեր տարածաշրջանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների մասին: (N=1314)

Կարևոր էր հասկանալ այն, թե որ տեղեկատվական ալիքներն են նայում հետազոտության մասնակիցները: Պատասխանողների 41%-ը Ռուսթավի 2-ին է նայում առավել հաճախ, 31%-ը Իմեդի, իսկ Պիրվելի արխիվն 4.5%-ը: Ինչ վերաբերվում է Վրաստանի ամսագրեր-թերթերին, այն պատասխանողների մեջ այդքան էլ տարածված չէ: Նրանցից միայն 6.5%-ն է կարդում «Կվիրիս պալիտրա»-ն, իսկ 1.8%-ը «Ասավալ-դասավալ»-ին:

Բացի այդ, ռադիոհաղորդումների հանրահայտությունը ցածր է, երբ գործը Վրաստանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունների ծանոթացման է վերաբերվում: Հարկ է նշել, որ պատասխանողների 25.6%-ը չունի հասանելիություն նրան, 4%-ը լսում է «Իմեդի» ռադիոն, 2.1%-ն էլ «Փորտունա» ռադիոն: Վրաստանի ինտերնետ էջերից թեթևակի ընտրված է „ambebi.ge“, որին էլ ծանոթանում է պատասխանողների 8.7%-ը:

Բացի այդ, պատասխանողները նաև գնահատեցին այն երեք լրատվամիջոցների հանդեպ նրանց վստահությունը, որոնք էլ իրենք բոլորից հաճախ են նայում/լսում/կարդում են Վրաստանում ընթացիկ սոցիալական-քաղաքական իրադարձությունները հասկանալու համար. Վրաստանի հեռուստաընկերության ալիքները գնահատելու միջին բալն է 3.15 (Ստանդարտ շեղում՝ 0.83, մեդիան՝ 3) 5 բալային սանդղակից, վրացական ինտերնետ էջերի միջին բալը 3.67-ն է (Ստանդարտ շեղում՝ 0.75,

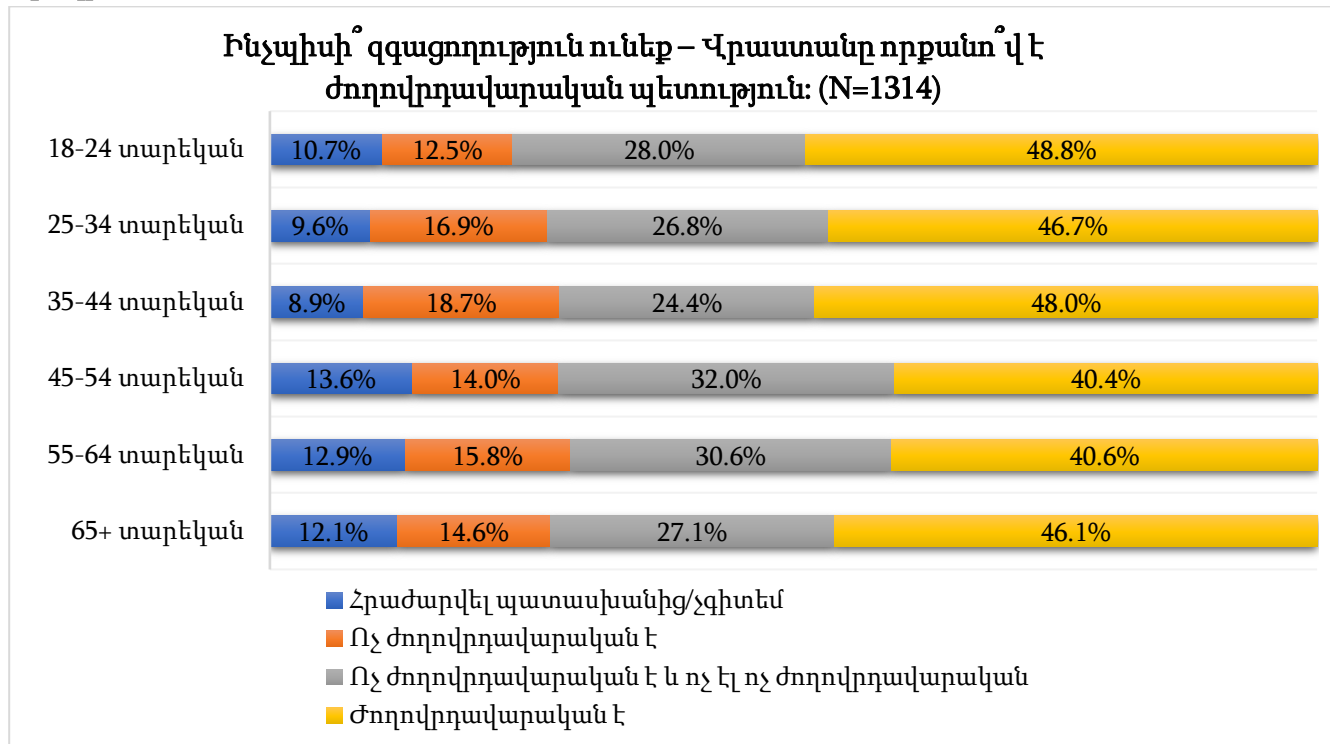
մեղիանա՝ 3): Իսկ ռուսական լրատվամիջոցների միջին բալը 3.3-ն է (Ստանդարտ շեղում՝ 0.73, մեղիանա՝ 3):

5.3 Քաղաքական համակարգի և իրադարձությունների գնահատումը

Կարևոր է, ինչպես են գնահատում տարբեր էթնիկական խմբի անդամները երկրի զարգացման ուղղությունը, նրա ժողովրդավարությունը, իրենք ինչպես են հասկանում ժողովրդավարությունը իրականացնելու համար մասնակցելը և իրենց ներգրավման անհրաժեշտությունը:

Էթնիկական փոքրամասնությունների գնահատումները համաձայնվում են Վրաստանի հետ, ինչպես Հիբրիդական ժողովրդավարության պետության միջազգային իմիջ: Պատասխանողների 44.7%-ը ապրումներ ունի, որ Վրաստանը ժողովրդավարական («Ամբողջությամբ ժողովրդավարական է» կամ «Ավելի ժողովրդավարական է, քան ոչ ժողովրդավարական») պետություն է: 28.2%-ը մտածում է, որ այն այնքան ժողովրդավարակն է, որքան էլ ոչ ժողովրդավարական, իսկ 15.7%-ը համարում է, որ Վրաստանը ժողովրդավարական չէ («Ամբողջությամբ ժողովրդավարական չէ» կամ «Ավելի ոչ ժողովրդավարական, քան ժողովրդավարական»): Պատասխանողների 11.4%-ը դժվարանում է երկրի ժողովրդավարության որակը գնահատել: Երկրի ժողովրդավարությունը գնահատելու ժամանակ համեմատած քննադատական են 45-54 և 55-64 տարեկան պատասխանողները: Նրանցից ավելի քիչ մասը գտնում է, որ Վրաստանը ժողովրդավարական կամ ավելի ժողովրդավարական է, քան ոչ ժողովրդավարական, քան այլ տարիքային խմբերի ներկայացուցիչները (Տես դիագրամ N26):

Դիագրամ N26:

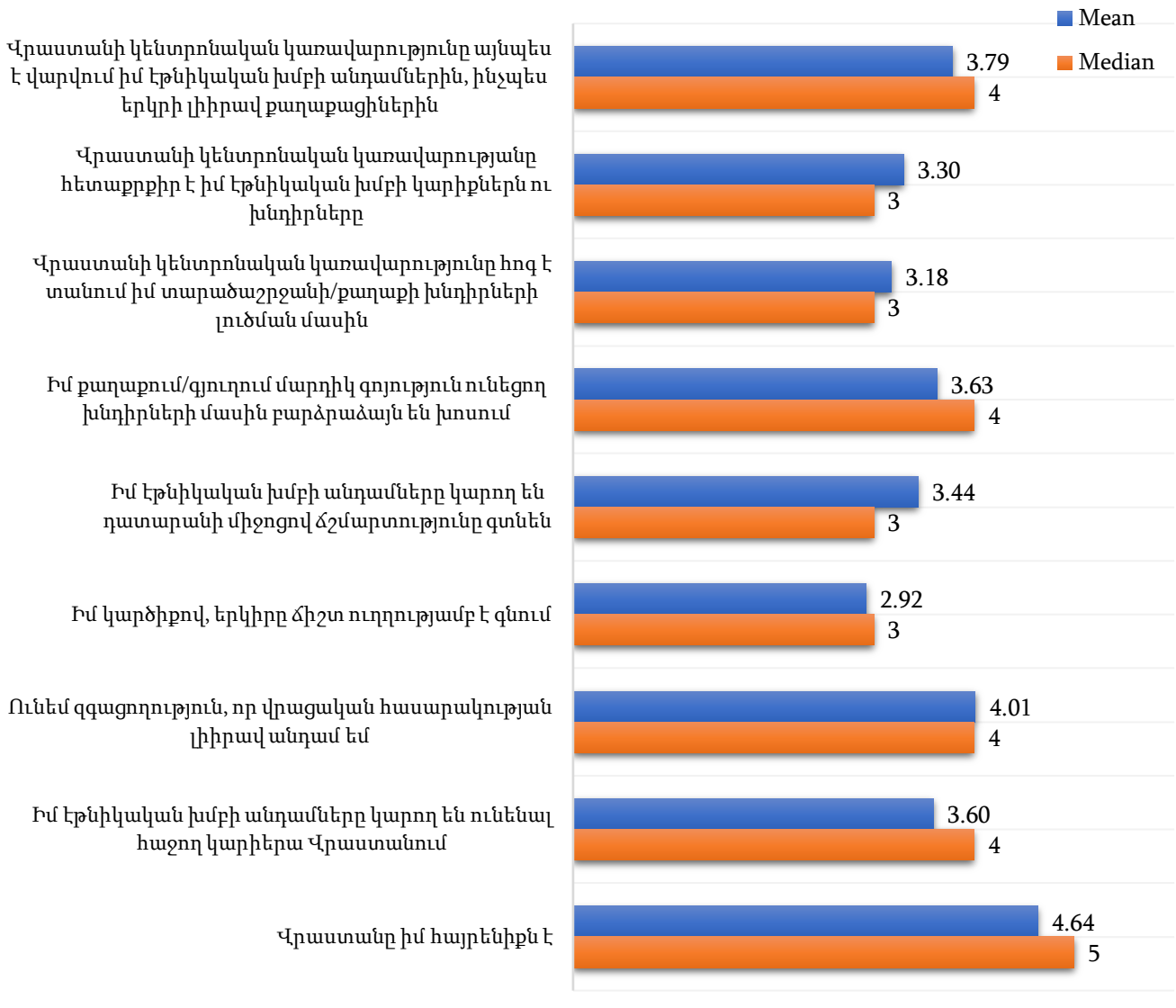

Նշումներ. Կատեգորիաներում - «Ժողովրդավարական է» հետևյալ երկու պատասխանները համակցված են. «Ամբողջությամբ ժողովրդավարական է» և «Ավելի ժողովրդավարական է, քան ոչ ժողովրդավարական», իսկ կատեգորիաներում «Ժողովրդավարական չէ» - «Ոչ ժողովրդավարական է ավելի, քան ժողովրդավարական» և «Ամբողջությամբ ժողովրդավարական է»:

Պատասխանողները վրացական հասարակության մեջ իրենց էթնիկական խմբերը թե իրենց անհատական ինտեգրացիան, նաև կառավարության ժողովրդավարությունն ու մոտեցումները տարբեր դրույթները գնահատելով արտահայտեցին: Այս դրույթները ընդհանուր առմամբ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի մշակութային-քաղաքական ինքնության որակն է ցույց տալիս Վրաստանի և վրացական հասարակության հանդեպ: Յուրաքանչյուր դրույթները գնահատվեցին 5 բալանոց սանդղակով, որտեղ 1 բալը նշանակում էր. «Ընդհանրապես համաձայն չեմ», 3 բալը՝ «Այնքան եմ համաձայն, որքան էլ համաձայն չեմ», իսկ 5 բալը՝ «Ամբողջությամբ համաձայն եմ»: Դրույթները գնահատելով 3 բալից ավել միջին ցուցանիշով պոզիտիվ գնահատման դաշտում են տեղադրվում, իսկ նրանից ցածրը՝ բացասական դաշտում: Ավելի շատ պոզիտիվորեն տրամադրվածներից տարբերվում են հետևյալ երկու դրույթները. 1. «Վրաստանը իմ հայրենիքն է» գնահատման միջին բալն է՝ 4,64-ը (Ստանդարտ շեղում 0.77-ը, մեդիանա 5-ը) և 2. «Ես զգում եմ, որ ես վրացական հասարակության լիիրավ անդամ եմ» գնահատման միջին բալն է՝ 4.01-ը (Ստանդարտ շեղում 1.2-ը, մեդիանա 4-ը): Իսկ բացասական դաշտում տեղադրվում են հետևյալ դրույթները. «Իմ կարծիքով, երկիրը գնում է ճիշտ ուղղությամբ» գնահատման միջին բալը՝ 2.92-ն է (Ստանդարտ շեղում 1.14-ը, մեդիանա 3-ը): Առաջին դրույթների կապակցությամբ, համաձայնության բոլոր բարձր որակները հատվում են օսական համայքի մեջ (Միջին՝ 4.95-ը, ստանդարտ շեղում 0.295-ը, մեդիանա 5-ը): Երկրորդ դրույթները, որոնք էլ հնարավոր է այս խմբերի վրացական հասարակության մեջ ինտեգրացիայի և մշակութային-քաղաքական ինքնության որակները ընդգծել, ընդհանուր միջին գնահատումներին համապատասխանորեն ավելի քիչ են համաձայնվում ադրբեջանական համայքի անդամները (Միջին՝ 3.49-ը, ստանդարտ շեղում 0.92-ը, մեդիանա 3-ը), իսկ երրորդ դրույթները երկրի բարձր զարգացման մասին, բոլորից քիչ ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչներն են համաձայնվում (միջին 2.66-ը, ստանդարտ շեղում 1.28-ը, մեդիանա 3-ը) (Տես դիագրամ N27):

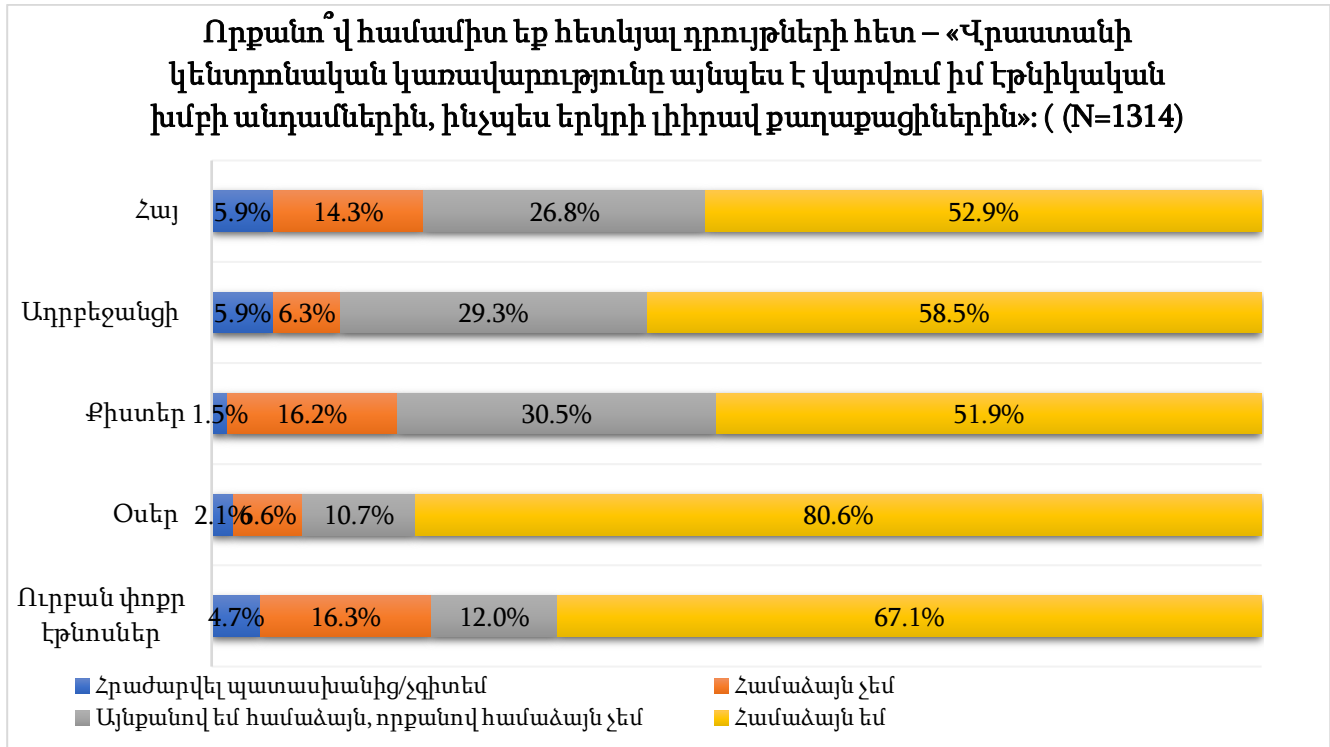
Դիագրամ N27:

Որքանո՞վ համամիտ եք հետևյալ դրույթների հետ: (N=1314)

Հարկ է նշել պատասխանողների ընկալումները Վրաստանի կենտրոնական կառավարության կողմից նրանց էթնիկական խմբերի հանդեպ վերաբերմունքների կարծիքով: Դրույթներին, որ «Վրաստանի կենտրոնական կառավարությունը այնպես է վարվում իմ էթնիկական խմբի անդամի հետ, ինչպես երկրի լիիրավ քաղաքացիներին» համաձայնվում է («Ամբողջությամբ համաձայն է» կամ «Հիմնականում համաձայն է») օսերի համայքի պատասխանողների 80.6%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 67.1%-ը, ադրբեջանցիների՝ 58.5%-ը, հայ համայքի 52.9%-ը և քիստերի՝ 51.9%-ը (Տես դիագրամ N28):

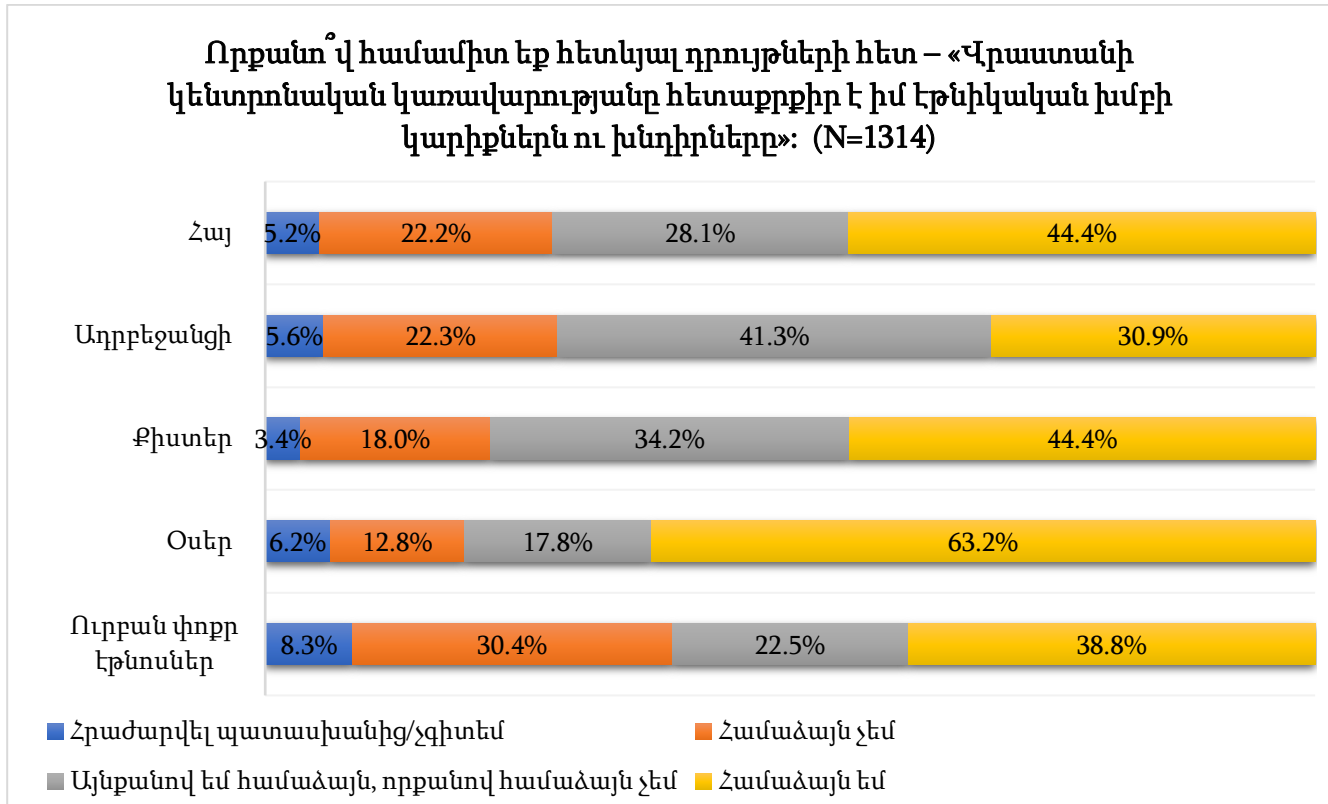
Դիագրամ N28:

Նշումներ. Կատեգորիաներում «Համաձայն եմ» միացված է հետևյալ պատասխաններին. «Ամբողջությամբ համաձայն եմ» և «Հիմնականում համաձայն եմ», իսկ կատեգորիաներում «Համաձայն չեմ», «Հիմնականում համաձայն չեմ» և «Ընդհանրապես համաձայն չեմ»:

Դրույթը այն մասին է, որ Վրաստանի կենտրոնական կառավարությանը հետաքրքիր է իրենց խմբերի անհրաժեշտությունները և խնդիրները, համաձայն («Ամբողջությամբ համաձայն է» կամ «Հիմնականում համաձայն է») պատասխանողների՝ 43.1%-ի ընդհանուր առմամբ: Իսկ էթնիկական խնդիրների ներսում. Օս պատասխանողների՝ 63.2%-ը, հայերի և քիստերի՝ 44.4%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների՝ 38.8%-ը և ադրբեջանցիների՝ 30.9% (Տես դիագրամ N29):

Դիագրամ N29:

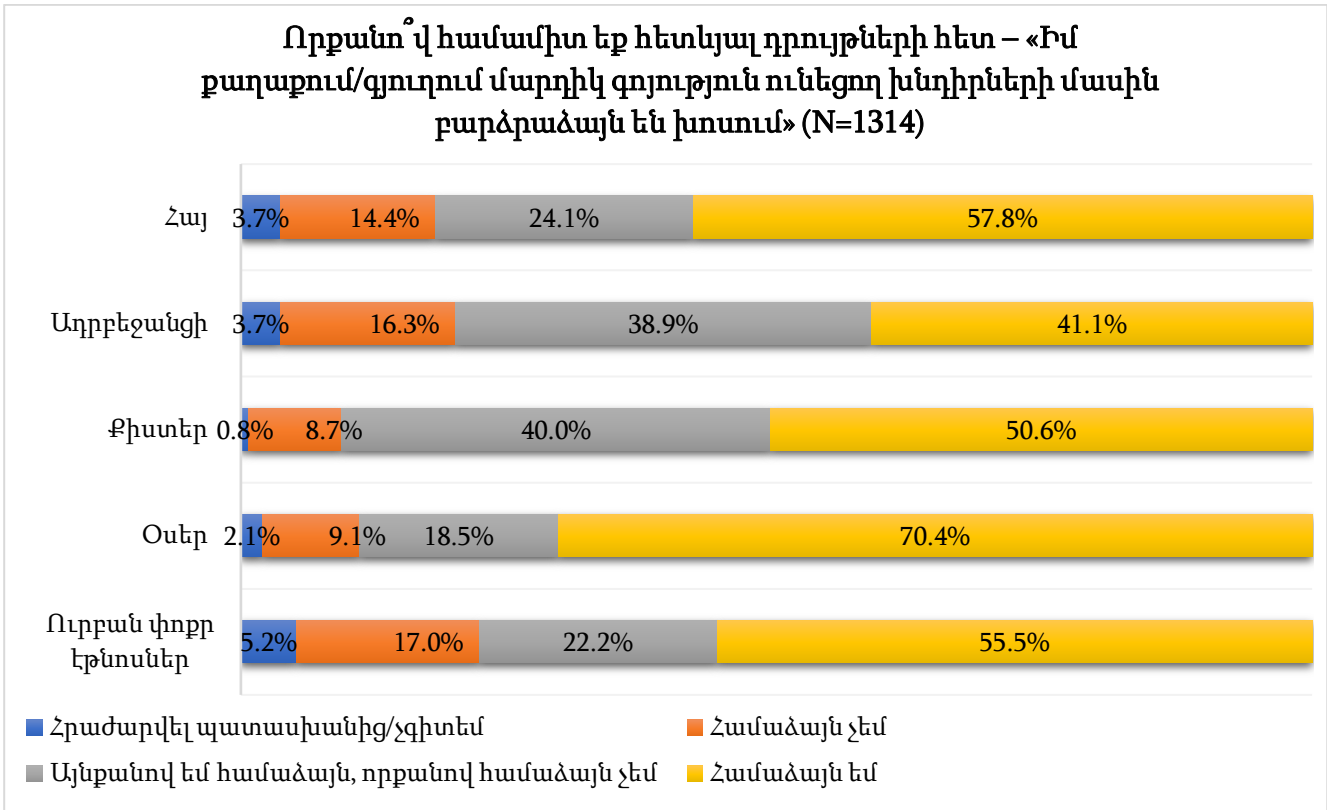

Նշումներ. Կատեգորիաներում «Համաձայն եմ» միացված է հետևյալ պատասխաններին. «Ամբողջությամբ համաձայն եմ» և «Հիմնականում համաձայն եմ», իսկ կատեգորիաներում «Համաձայն չեմ», «Հիմնականում համաձայն չեմ» և «Ընդհանրապես համաձայն չեմ»:

Իսկ ինչ վերաբերվում է նրան, հոգ է տանում թե ոչ պատասխանողների կարծիքով, կառավարությունը նրանց շրջանի/բնակավայրերի խնդիրները լուծելու մասին, համապատասխան դրույներին է համաձայն («Ամբողջությամբ համաձայն է» կամ «Հիմնականում է համաձայն») հարցաքննվածներից միայն 36.7%-ը: Էթնիկական խմբերի համատեքստում, դրույթներին է համաձայն («Ամբողջությամբ համաձայն է» կամ «Հիմնականում է համաձայն») էթնիկապես հայ և քիստ պատասխանողների 43.8%-ը, օսերի 43.2%-ը, ուրբան էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչների 29.9%-ը և աղբյուրացիների 29.4%-ը:

Խոսելով ժողովրդավարության մասին, արտահայտվելու ազատության հարցի վերանայումն էլ է կարևոր: Դրույթներից մեկն էլ կվերաբերվեր նրան, թե ինչպես են ընկալում պատասխանողները, ինչքանով են ազատ կարողանում իրենց բնակավայրերում հանրային խոսել մարդկանց խնդիրների մասին: Հետազոտության մասնակիցների 54.8%-ը ամբողջությամբ կամ հիմնականում համաձայնվում է այս կարծիքին: Չնայած այն էթնիկական խմբի ներքին վերաբերմունքները տարբեր են: Դրույթները. «Իմ քաղաքում/գյուղում մարդիկ գոյություն ունեցող խնդիրների մասին բարձրաձայն են խոսում» համաձայն է («Ամբողջությամբ համաձայն է» կամ «Հիմնականում համաձայն է») օսերի համայքի պատասխանողների 70.4%-ը, հայերի՝ 57.8%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների՝ 55.5%-ը, քիստերի՝ 50.6%-ը և աղբյուրացիների համայքի՝ 41.1%-ը (Տես դիագրամ N30):

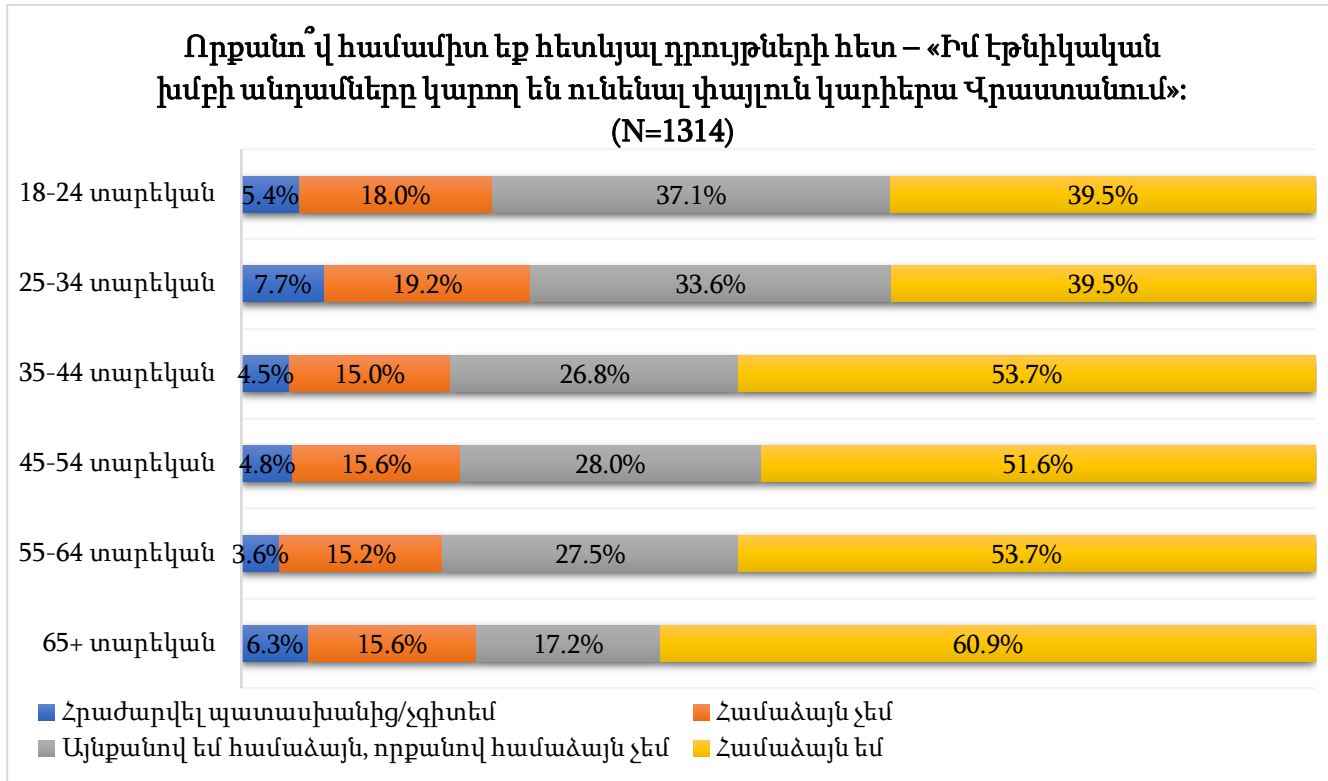
Դիագրամ N30:

Նշումներ. Կատեգորիաներում «Համաձայն եմ» միացված է հետևյալ պատասխաններին. «Ամբողջությամբ համաձայն եմ» և «Հիմնականում համաձայն եմ», իսկ կատեգորիաներում «Համաձայն չեմ», «Հիմնականում համաձայն չեմ» և «Ընդհանրապես համաձայն չեմ»:

Հարկ է նշել վերոնշյալ դրույթների վերաբերյալ տեսակետների վերլուծությունը **տարիքային համատեքստում**: Միտումը բացահայտում է, որ դրույթները գնահատելու ժամանակ համեմատաբար բարձր քննադատությամբ են տարբերվում 18-24 և 25-34 տարեկան պատասխանողները: Առավել ակնհայտ տարբերությունները տարիքային խմբերի միջև հետևյալ դրույթների հետ կապված արտահայտվում է. «Իմ էթնիակական խմբի անդամները Վրաստանում կարող են փայլուն կարիերա ունենալ»: Այս կարծիքին ամբողջությամբ կամ հիմնականում համաձայնվում է 18-24 տարեկանը և 25-34 տարիքային կատեգորիաներից հարցաքննվածների 39.5%-ը, այն ժամանակ, երբ այլ տարիքային խմբերում այն տեսակի պատասխանողների մասը 50%-ին գերազանցում է (Տես դիագրամ N31): Համապատասխանորեն, վրացական հասարակության հետ մշակութային-քաղաքական ինքնության զգացումը երիտասարդ սերնդի մեջ մի քանիսն է նվազել:

Դիագրամ N31:

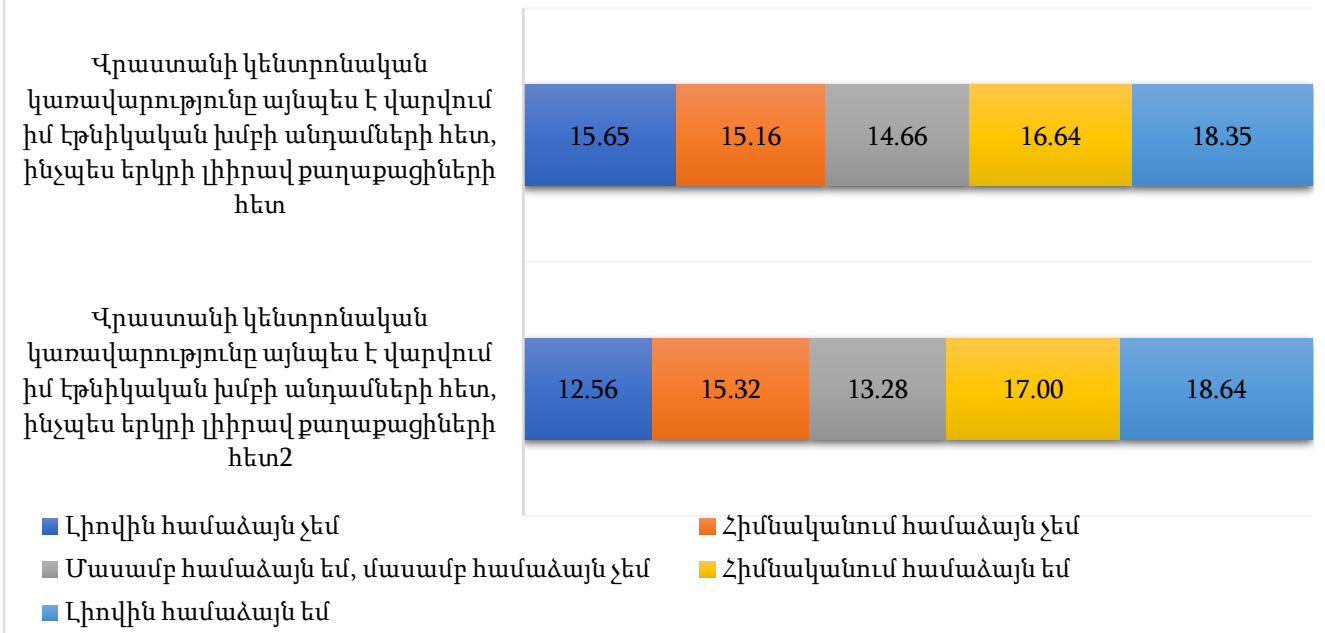

Նշումներ. Կատեգորիաներում «Համաձայն եմ» միացված է հետևյալ պատասխաններին. «Ամբողջությամբ համաձայն եմ» և «Հիմնականում համաձայն եմ», իսկ կատեգորիաներում «Համաձայն չեմ», «Հիմնականում համաձայն չեմ» և «Ընդհանրապես համաձայն չեմ»:

Մոտավորապես նման են միտումները հետևյալ դրույթների հետ կապակցությամբ. «Զգում եմ, որ վրացական հասարակության լիիրավ անդամ եմ»: Այս հայացքներով են կիսվում (Այսինքն «Ամբողջությամբ համաձայն է» կամ «Հիմնականում համաձայն է») 18-24 տարեկան պատասխանողների 63.7%-ը և 25-34 տարեկան հարցաքննվածների 60.7%-ը, ուրիշ խմբերում էլ են այսպես մտածում պատասխանողների համեմայնդեպս 70%-ը: Հարցաքննության մասնակիցների ընկալումները վրացական հասարակության լիիրավ անդամության մասին վրացերենի իմացության հետ կապի մեջ է: Վրացերենի տիրապետելու ինդեքսի միջին ցուցանիշը ցածր է այն պատասխանողների մեջ, որոնք էլ ամբողջությամբ (միջին 12.56) և հիմնականում (միջին 15.32) չեն համաձայնվում այս դրույթներին, որոնք էլ հիմնականում (միջին 16.2) կամ ամբողջությամբ (միջին 18.64) համաձայնվում են, հետազոտության այս մասնակիցների մեջ պետական լեզվի իմացության մակարդակը ավելի բարձր է (Տես դիագրամ N32):

Դիագրամ N32:

Վրաց լեզվի իմացության ինդեքս (25 բալլից)/ որքա՞նով եք համամիտ հետևյալ դրույթների հետ (N=1314)

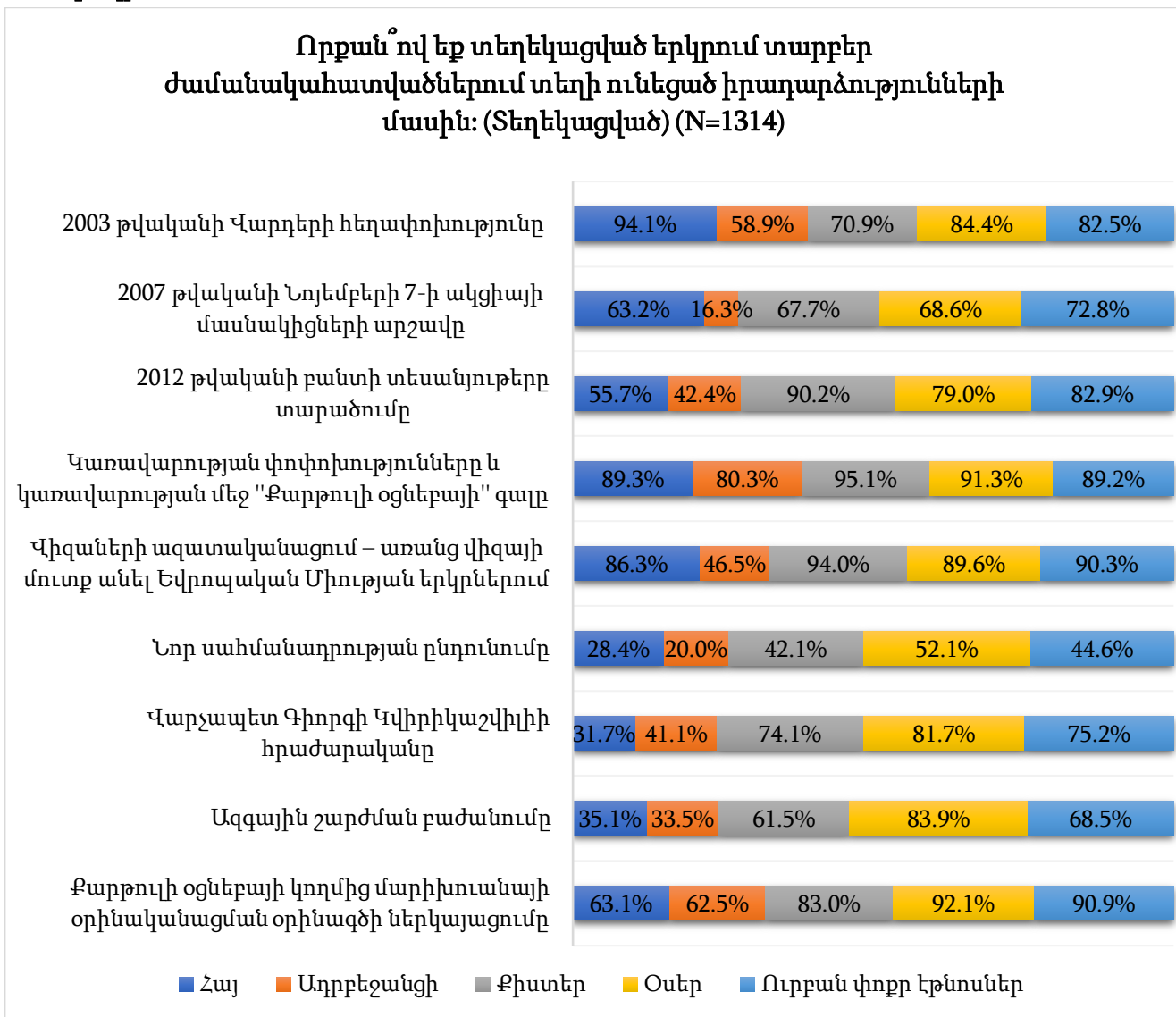

Քաղաքական ներգրավման համար կարևոր է **ընթացիկ գործընթացների մասին տեղեկատվություն** ունենալը: Որպեսզի, հաստատ էինք որքանով են տեղեկացված էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները երկրում ընթացիկ իրադարձությունների մասին, ընտրեցինք երկրում տարբեր ժամանակ կատարված ամենակարևոր իրադարձությունները և պատասխանողներին գնահատել տվեցինք այս իրադարձությունների մասին տեղեկացվածության որակը 4 բալանոց սանդղակով: Տվյալ սանդղակով 1 բալլը նշանակում էր «Ամբողջությամբ տեղեկացված չեմ», 2 բալլը՝ «Ավելի տեղեկացված չեմ, քան տեղեկացված է», 3 բալլը՝ «Ավելի տեղեկացված եմ, քան տեղեկացված չեմ» և 4 բալլը՝ «Ամբողջությամբ եմ տեղեկացված»: Սանդղակի նորադարձի հետևանքով ստեղծեցինք հետևյալ կատեգորիաները. «Տեղեկացված չեմ», «Տեղեկացված եմ» և «Դժվարանում եմ պատասխանել»: Ամենաբարձր տեղեկացվածությունը հատվում է հետևյալ իրադարձությունների մասին. 2008 թվականի օգոստոսի պատերազմին (Տեղեկացված է 91.6%-ը), կառավարության փոփոխությունները և կառավարության մեջ «Քարթուլի օցնեբայի» գալը (Տեղեկացված է 89%-ը), Վիզանիայի ազատականացումը (Տեղեկացված է 82,5%-ը), Քարթուլի օցնեբայի կողմից մարիխուանայի օրինականացման օրինագծի ներկայացումը (Տեղեկացված է 80,1%-ը) և 2003 թվականի Վարդերի հեղափոխությունը (Տեղեկացված է 78,7%-ը): Առնձնահատուկ են այնպիսի իրադարձությունները, որոնց մասին էլ հարցաքննվածներից կեսից պակասը ունեն տեղեկատվություններ: Պատասխանողների 30.5%-ը տեղեկացված չէ, իսկ 9.7%-ը դժվարանում է պատասխանել կամ հրաժարվում է պատասխանից 2007 թվականի նոյեմբերի 7-ի ակցիայի մասնակիցների արշավի մասին: Նոր սահմանադրություն ստանալու մասին տեղեկացված է հարցաքննվածներից միայն 38.4%-ը և պատասխան տալը դժվարացավ կամ հրաժարվեց պատասխանից 23.3%-ը: Էթնիկական փոքրամասնությունների համատեքստում, հարկ է նշել, որ տեղեկացվածության մակարդակը, յուրաքանչյուր իրադարձությունների մասին ամենացածրն է

աղբբեջանական համայքի մեջ, հետո հայկական համայքի մեջ, ինչը մի քանի դեպքում, զգալիորեն ցածր է, քան ուրիշ խմբերի ներկայացուցիչների տեղեկացվածության մակարդակին: Օրինակ 2012 թվականի բանտի տեսանյութերը տարածելու մասին տեղեկացված է («Ամբողջությամբ է տեղեկացված» կամ «Ավելի է տեղեկացված, քան տեղեկացված չէ») աղբբեջանցի պատասխանողների 42.4%-ը և հայ պատասխանողների 55.7%-ը, այն ժամանակ երբ ուրիշ խմբերի մեջ հարցաքննվածներից մեծամասնությունը գիտի դրա մասին (քիստերի 90.2%-ը, օսերի 79%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 71.8%-ը) (Տես դիագրամ N33):

Դիագրամ N33:

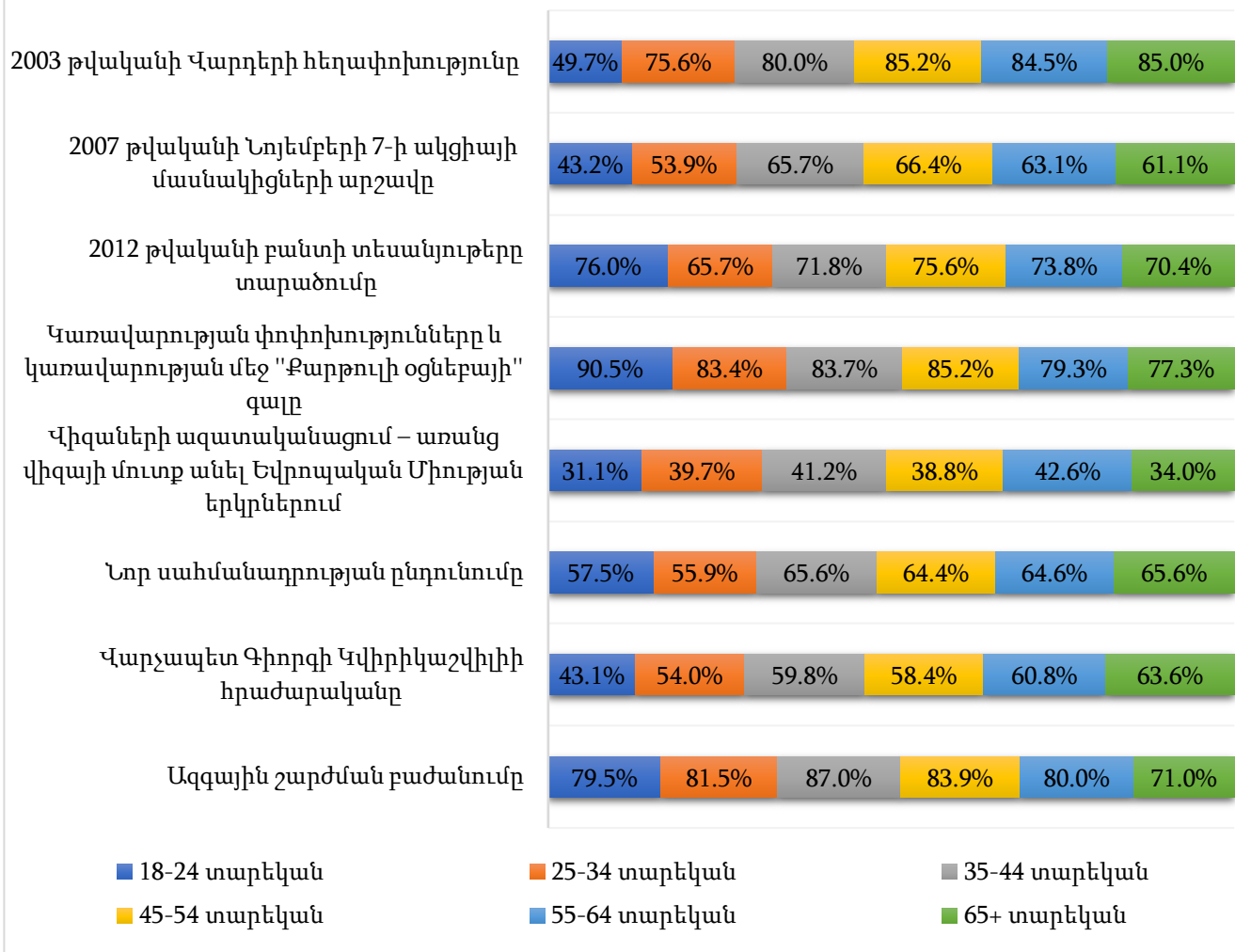
Նշումներ. Կատեգորիայում «Տեղեկացված է» միացված է հետևյալ երկու պատասխանները. «Ավելի տեղեկացված, քան տեղեկացված չէ» և «Ամբողջությամբ տեղեկացված է»:

Հետաքրքիր միտումները հատվում են, նաև տարիքային համատեքստում տվյալների վերլուծության ժամանակ: 18-24 տարեկան պատասխանողների մեջ, ուրիշ տարիքային խմբերի հետ համեմատաբար, նվազում է այն պատասխանողների մասը, որոնք էլ տեղեկացված են («Ավելի է տեղեկացված, քան

տեղեկացված չէ» կամ «Ամբողջությամբ է տեղեկացված») հետևյալ իրադարձությունների մասին. Վարդերի հեղափոխությունը 2003 թվականին (49.7%-ը), նոյեմբերի 7-ի ակցիայի մասնակիցների արշավը 2007 թվականին (43.2%-ը), Ազգային շարժման բաժանումը (43.1%-ը), ինչն էլ օբյեկտիվ պատճառներով, ինչպիսին էլ տարիքային գործոն, հնարավոր է բացատրելի լինի: Իսկ մյուսների համեմատ, այն պատասխանողների (18-24 տարեկան) տեղեկացվածությունը համեմատած բարձր է Եվրոպական Միության երկրների հետ առանց վիզայի մուտք գործելու մասին (90.5%-ը), այն ժամանակ, երբ որ էլ այս իրադարձությունների մասին տեղեկացվածությունը նվազում է տարիքի հետ և 65 տարեկանից բարձր տարիք ունեցող պատասխանողների մեջ նրա մասին տեղեկացվածության («Ավելի տեղեկացված է, քան տեղեկացված չէ» կամ «Ամբողջությամբ տեղեկացված է») քանակը 77.3%-է (Տես դիագրամ N34):

Դիագրամ N34:

Որքան՞ ով էք տեղեկացված երկրում տարբեր ժամանակահատվածներում տեղի ունեցած իրադարձությունների մասին: (տեղեկացված) (N=1314)

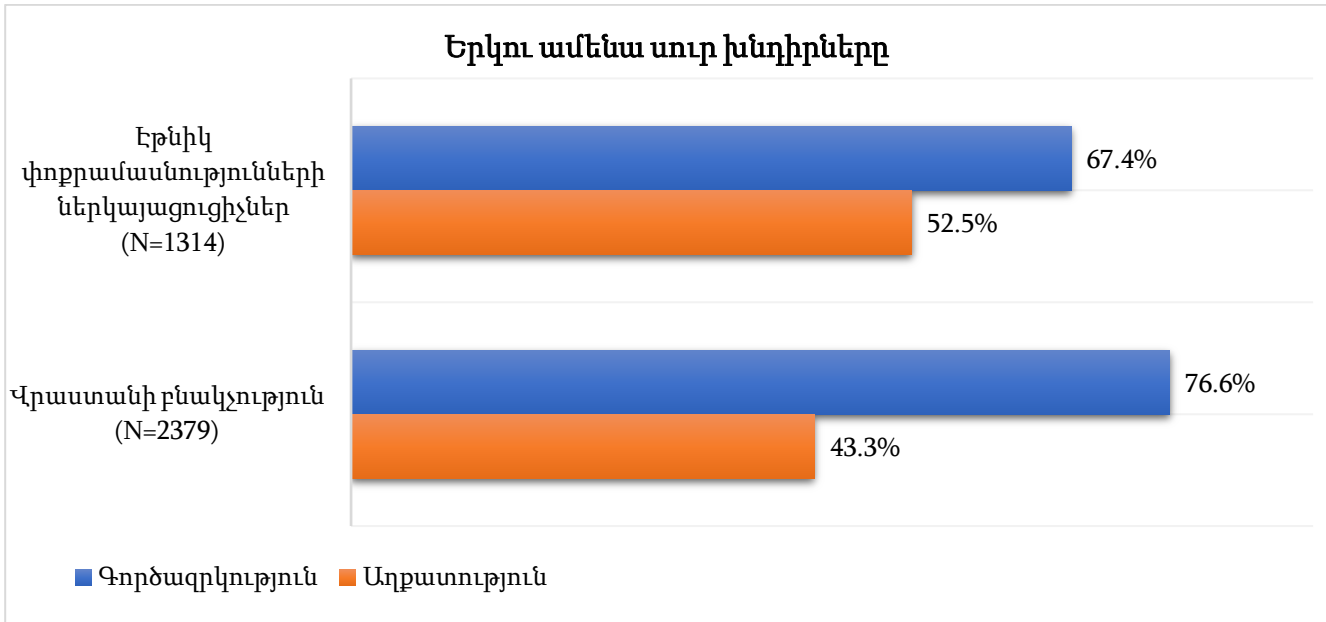
Նշումներ. Կատեգորիայում «Տեղեկացված է» միացված է հետևյալ երկու պատասխանները. «Ավելի տեղեկացված, քան տեղեկացված չէ» և «Ամբողջությամբ տեղեկացված է»:

Կարևոր է նշել այն, որ վրացերենը տիրապետելու ինդեքսի միջին ցուցանիշի աճման հետ, աճում է նաև պատասխանողների տեղեկացվածության մակարդակը յուրաքանչյուր վերոնշյալ իրադարձությունների մասին: Օրինակ վրացերենի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշը 11.15-է այն պատասխանողների մեջ, որոնք էլ ամբողջությամբ տեղեկացված չեն այն իրադարձությունների մասին, որոնք էլ վերաբերվում են վարչապետ՝ Գիորգի Կվիրիկաշվիլիի հրաժարականին: 14-85-ը այս միջին ցուցանիշը, այն պատասխանողների մեջ է, որոնք էլ ավելի չեն տեղեկացված, քան տեղեկացված են այս իրադարձությունների մասին, 16.71-ը որոնք էլ ավելի են տեղեկացված, քան տեղեկացված են և 20-ը որոնք էլ ամբողջությամբ են տեղեկացված:

Հարկ է նշել **սոցիալ-տնտեսական խնդիրները**, որոնք էլ ակտուալ են պատասխանողների էթնիկական խմբերի համար: Հիմնական խնդիրները անվանվել են գործազրկությունը (67.4%-ը) և աղքատությունը (52.5%-ը): Գործազրկության խնդիրը ավելի սուր է գնահատված տղամարդկանց (73.9%-ը) կողմից, քան կանանց (61.4%-ը): Էթնիկական խմբերի ներսում զբաղվածության հարցը, որպես ակտուալ խնդիր բացահայտվեց քիստերի (85.9%-ը), հայերի (84.7%-ը) և ադրբեջանցիների (80%-ը) համայնքների մեջ: Իսկ, աղքատության խնդիրը այն գրեթե հավասարապես է բացահայտված բոլոր էթնիկական խմբերի մեջ, հատկապես սուր է ադրբեջանցիների (65.3%-ը) և օսերի խմբերի մեջ (61.2%-ը):

Հետաքրքիր է, որքանով է համընկնում երկրի բնակիչների կողմից բացահայտված հիմնական խնդիրները էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի մտահոգությունների հետ: Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի հարցաքննմանը համաձայն, բնակիչների համար երկրում գոյություն ունեցող ամենակարևոր խնդիրը գործազրկությունն է (76.6%-ը), հետո աղքատությունը (43.3%-ը) (Կովկասյան բարոմետրի 2017): Դուրս է գալիս, որ գործազրկության և աղքատության խնդիրները էքսկլուզիվ չէ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի համար և նրանք ամբողջ երկրի մասշտաբով սուր են: Մակայն, հետաքրքիր է, որ **աղքատության խնդիրը էթնիկական խմբերի մեջ ավելի շատ են բացահայտված** (Տես դիագրամ N35):

Դիագրամ N35:

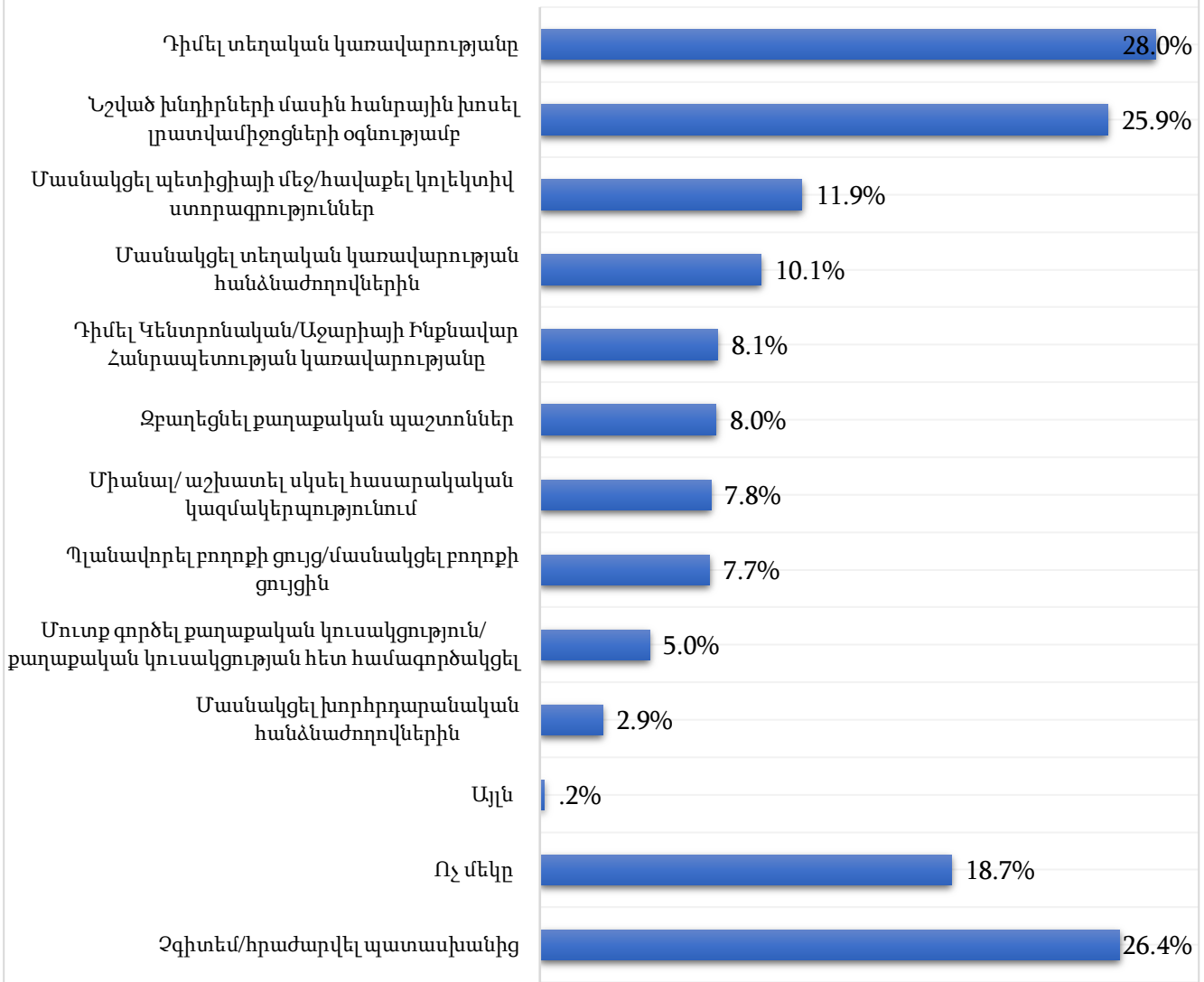
Նշումներ. Տվյալները Վրաստանի բնակչության մասին գործածված է Կովկասյան բարոմետրը, Վրաստանի 2017 թվականի հետազոտության արդյունքներից

Հետազոտությունը նաև ցույց է տալիս պետական լեզվի իմացության խնդրի ակտուալությունը, հատկապես, աղբյուրներից համայնքի մեջ: Այս խնդրի մասին հատկապես նշում են էթնիկապես աղբյուրներից (43.5%) և հայ (20.2%) պատասխանողները: Էթնիկական խմբերի ներսում պետք է նշել ուրիշ սուր խնդիրներ. աղբյուրներից համայնքի համար, թվարկածներից բացի, նաև խնդրահարույց է առողջապահության մատչելիությունը (18.8%) և հողերի օրինականացման հարցը (16.7%): Քիստերի համայնքի մեջ ակտուալ է երկրի հասարակական և քաղաքական կյանքում ներգրավվածության ցածր մակարդակը (19.4%), իրենց էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչների իրավունքների խախտումները (18.5%) և հողերի օրինականացման խնդիրները (18.3%); օսերի համայնքի մեջ բացահայտվեց հետևյալ խնդիրները. հողերի օրինականացման հարցը (22.1%) և առողջապահության մատչելիությունը (19.5%): Քաղաքի տեսակի բնակչության մեջ ապրող փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների դեպքում բացահայտվել են հիմնականում գործազրկության (42.5%) և աղքատության (42.1%) խնդիրները:

Վերոնշյալ խնդիրները լուծելու առումով պատասխանողները, որոնք էլ առաջ են քաշել գոյություն ունեցող խնդիրները, պարզել են դրանց լուծման ամենաարդյունավետ ուղիները: Հիմնականում, հայտնաբերվել են հետևյալ ուղիները. Ա) տեղական կառավարությանը դիմելու (28.0%) և Բ) նշված խնդիրների մասին հանրային խոսելու, լրատվամիջոցները օգտագործելով (25.9%): Հարկ է նշել, որ հարցաքննվածներից 14.8%-ը չգիտի, որ մեթոդը կարող է լինել արդյունավետ, իսկ պատասխանողների 11.6%-ը համարում է, որ ոչ մի անվանած մեթոդ փոփոխություններ բերող չի լինի: Խնդիրների լուծմանը նշված ուղիներից բացի, էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի ներսում, որպես խնդիրները լուծող մեթոդ հայկական համայնքի մեջ բացահայտվեց տեղեկական կառավարության նիստի մասնակցությունը (21.3%), իսկ աղբյուրներից համայնքի մեջ պետիցիայում մասնակցությունը/կոլեկտիվ ստորագրությունների հավաքումը (35.8%) (Տես դիագրամ N36):

Դիագրամ N36:

Խնդիրները լուծելու խթանման համար ո՞ր միջոցն էք համարում ամենարդյունավետ ձևը: (N=1314)

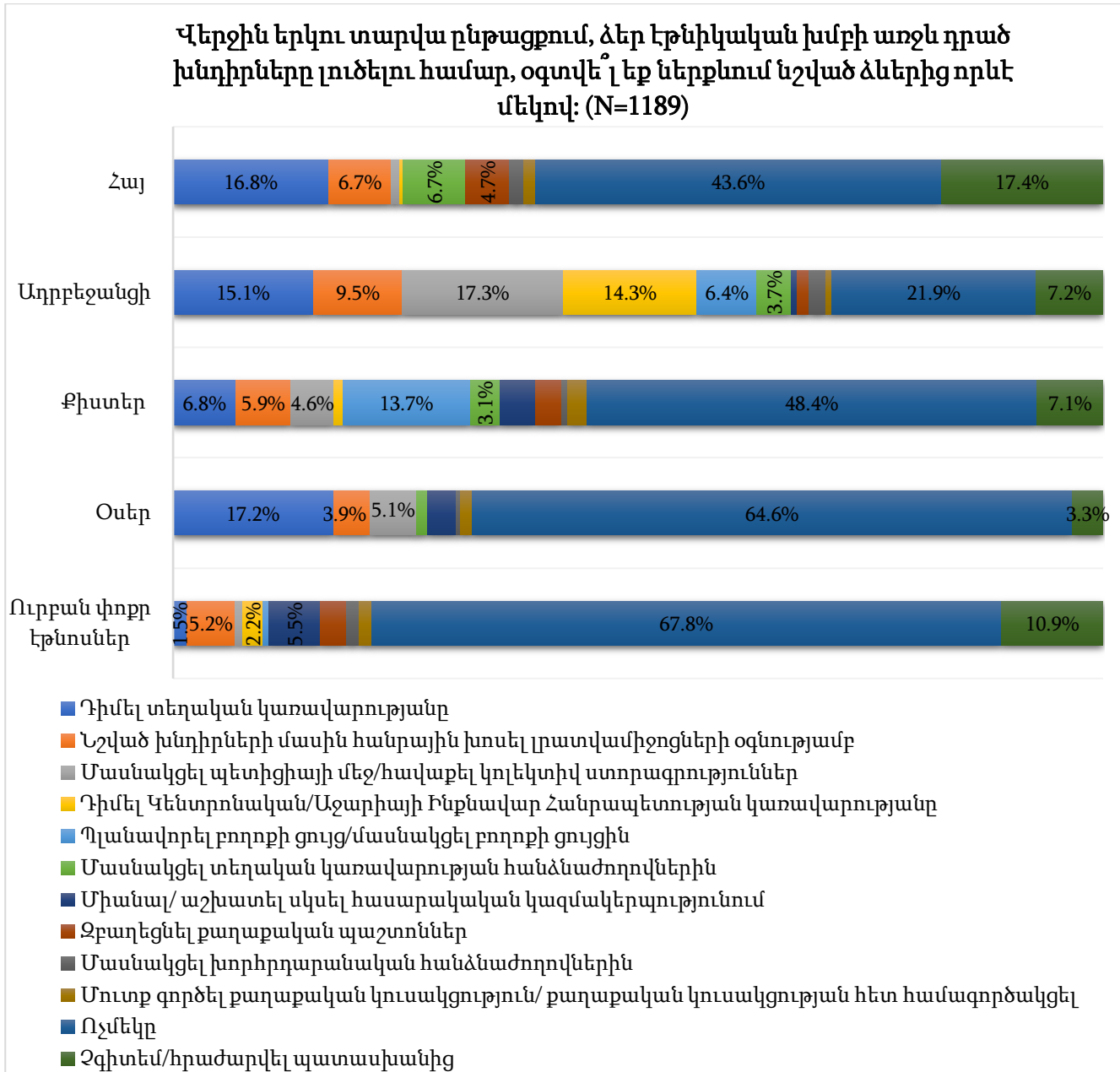
Նշումներ. Տրված հարցին թույլատրելի էր մեկից ավել պատասխան տալը, համապատասխանորեն դիագրամայի վրա ներկայացրած տվյալների հաճախությունների գումարը գերազանցում է 100%-ին:

Հարցաքննությունը ցույց տվեց նաև այն, որ **հենց իրենք պատասխանողները խնդիրները լուծելու համար փաստաբանին կամ լուծելու որևէ մեթոդին դիմել են վերջին երկու տարվա ընդացքում:** Պատասխանողներից մոտավորապես կեսը (47.1%-ը) քաղաքական մասնակցության ոչ մի մեթոդ չեն օգտագործել այս ժամանակամիջոցում: Ընդհանուր առմամբ, պատասխանողներից միայն 11%-ն է դիմել տեղական կառավարությանը, 6.5%-ը լրատվամիջոցների միջոցով հանրային են խոսել խնդիրների մասին և 6.5%-ը մասնակցել է կոլեկտիվ ստորագրություններ հավաքման մեջ: Պատասխանողների 8.1%-ը ասում է, որ չէր գիտի քաղաքական մասնակցության այս ուղիների մասին: Առանձին էթնիկական խմբերի մեջ իրավիճակը հետևյալն է. Տեղական կառավարությանը դիմել է հայկական

համայնքի պատասխանողների 16.8%-ը, աղբբեջանական համայնքի՝ 15.1%-ը, քիստերի՝ 6.8%-ը, օսերի՝ 17.2%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների հարցաքննվածներից 1.5%-ը.

Հարկ է նշել, որ մի քանի էթնիկական խմբերի մեջ, հիմնականում ի տարբերություն միտումների, այլընտրանքային մեթոդների օգտագործման ակտուալությունը բացահայտվում է: Օրինակ, քիստերի համայնքի մեջ պատասխանողների 13.7%-ը բողոքի ցույցերի պլանավորմամբ/ մասնակցությամբ փորձում էր խնդիրները լուծել, աղբբեջանական համայնքի մեջ պատասխանողների 17.3%-ը լուծելու համար կոլեկտիվ ստորագրությունների հավաքման համար մասնակցել է (Տես դիագրամ N37):

Դիագրամ N37:

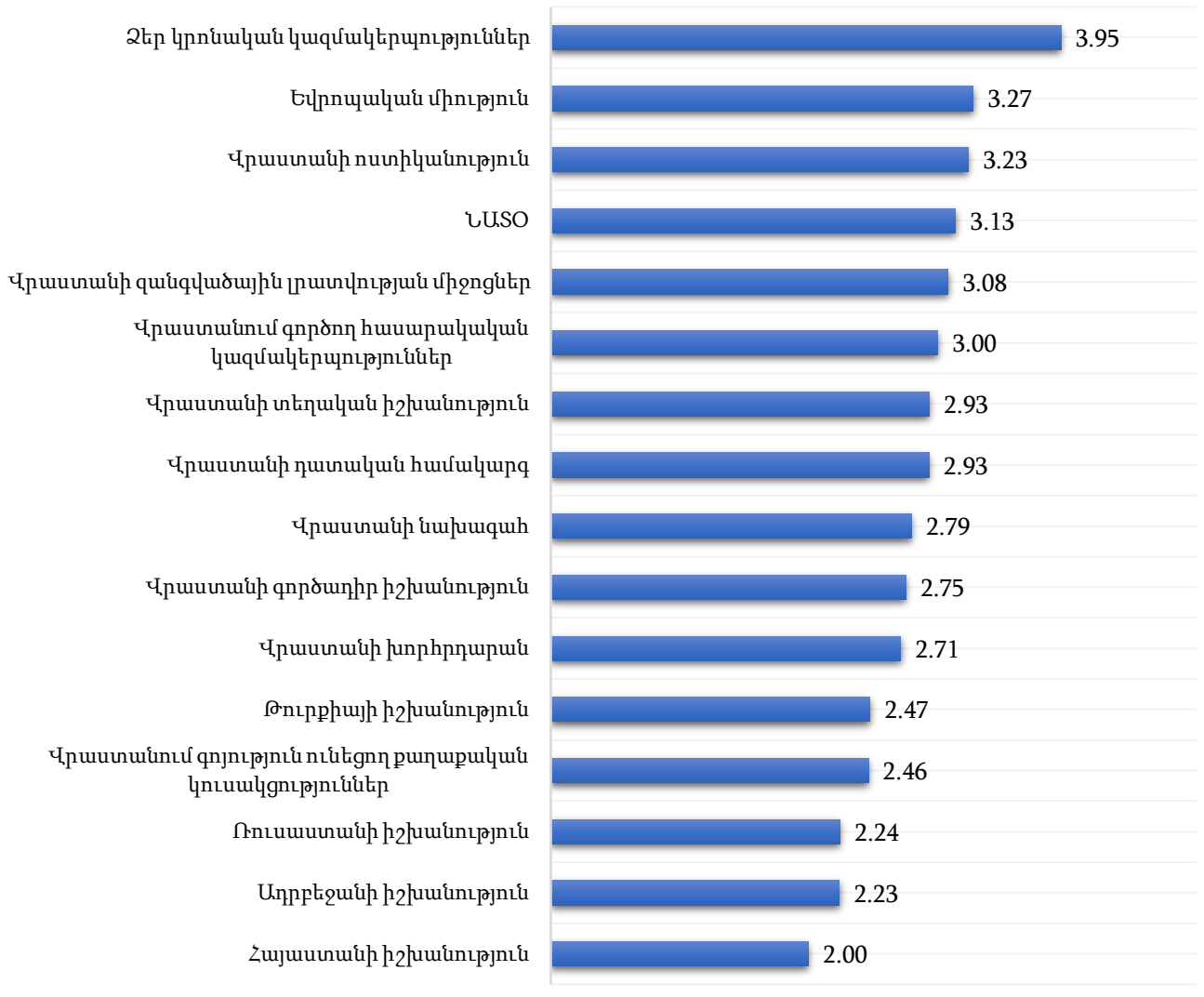

Կարևոր է քաղաքական համակարգների, կազմակերպությունների և երկրների հանդեպ հետազոտության մասնակիցների վստահությունը: Պատասխանողների վստահության 5 բալանոց

Դիագրամ N38:

Սոցիալական ինստիտուտի և քաղաքական միության հանդեպ վստահության գնահատումը (միջին գնահատումները 5 բալանոց սանդղակի վրա) (N=1314)

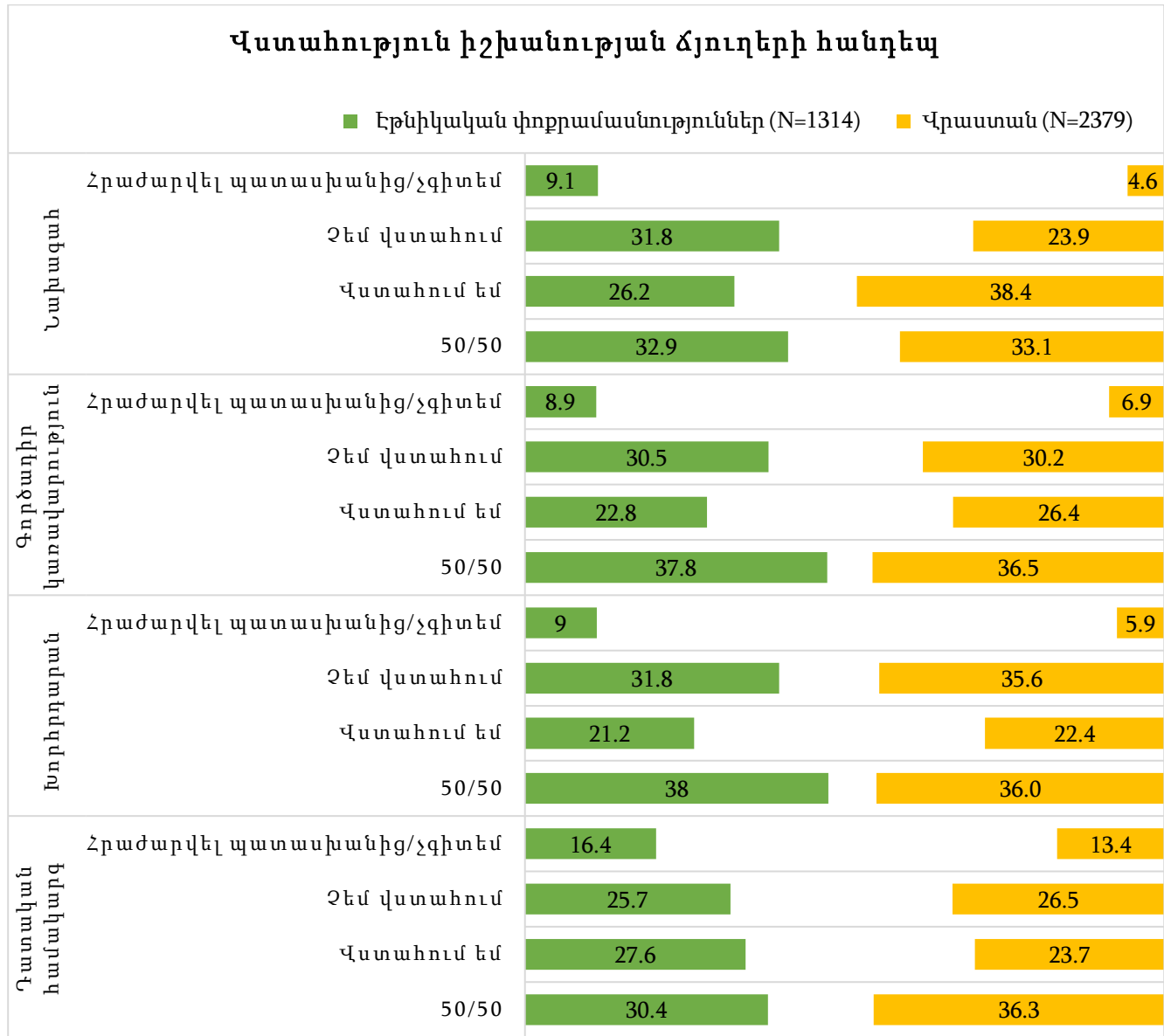
Վրաստանի կառավարության ճյուղերի հանդեպ պատասխանողների կախվածությունը բացասական է և գրեթե հավասար է, միջին բալը տատանվում է 2.7-2.95 միջանկյալի միջև: Այս ճյուղերի հանդեպ վստահությունը համեմատաբար դրական է (Այսինքն միջին գնահատումը 3-ից մի քիչ բարձր է) հայ և ադրբեջանական պատասխանողների մեջ:

Հարկ է նշել, տարբեր մարմնի/կազմակերպության հանդեպ վստահության տեսանկյունով, Վրաստանի բնակչության ընդհանուր տրամադրությունները և նրանց հակադրությունը էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի հետ: Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի հարցաքննումն էլ է ցույց տալիս, որ կառավարության ճյուղերի հանդեպ վստահությունը ընդհանուր երկրներում ցածր է: Բնակչության միայն 22%-ն է վստահում («Հիմնականում վստահում եմ» կամ «Ամբողջությամբ եմ վստահում») խորհրդարանին, 26%-ը՝ գործադիր իշխանությանը, 24%-ը՝ դատական համակարգին, իսկ բարձր վստահությունը նախագահի ինստիտուտի հանդեպ է (62%) (Կովկասյան բարոմետր, 2017): Ըստ

Էթնիկական փոքրամասնությունների հետազոտությանը, պատասխանողների 21.2%-ը վստահում է («Հիմնականում վստահում եմ» կամ «Ամբողջությամբ եմ վստահում») խորհրդարանին 22.9%-ը՝ գործադիր իշխանությանը, 27.5%-ը՝ դատական համակարգին: Զգալիորեն ցածր է նախագահի հանդեպ վստահությունը Էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի մեջ, ամբողջ բնակչության մոտ համեմատաբար Էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ հարցաքննվածներից միայն 26.2%-ն է վստահում նախագահի ինստիտուտին (Տես դիագրամ N39):

Դիագրամ N39

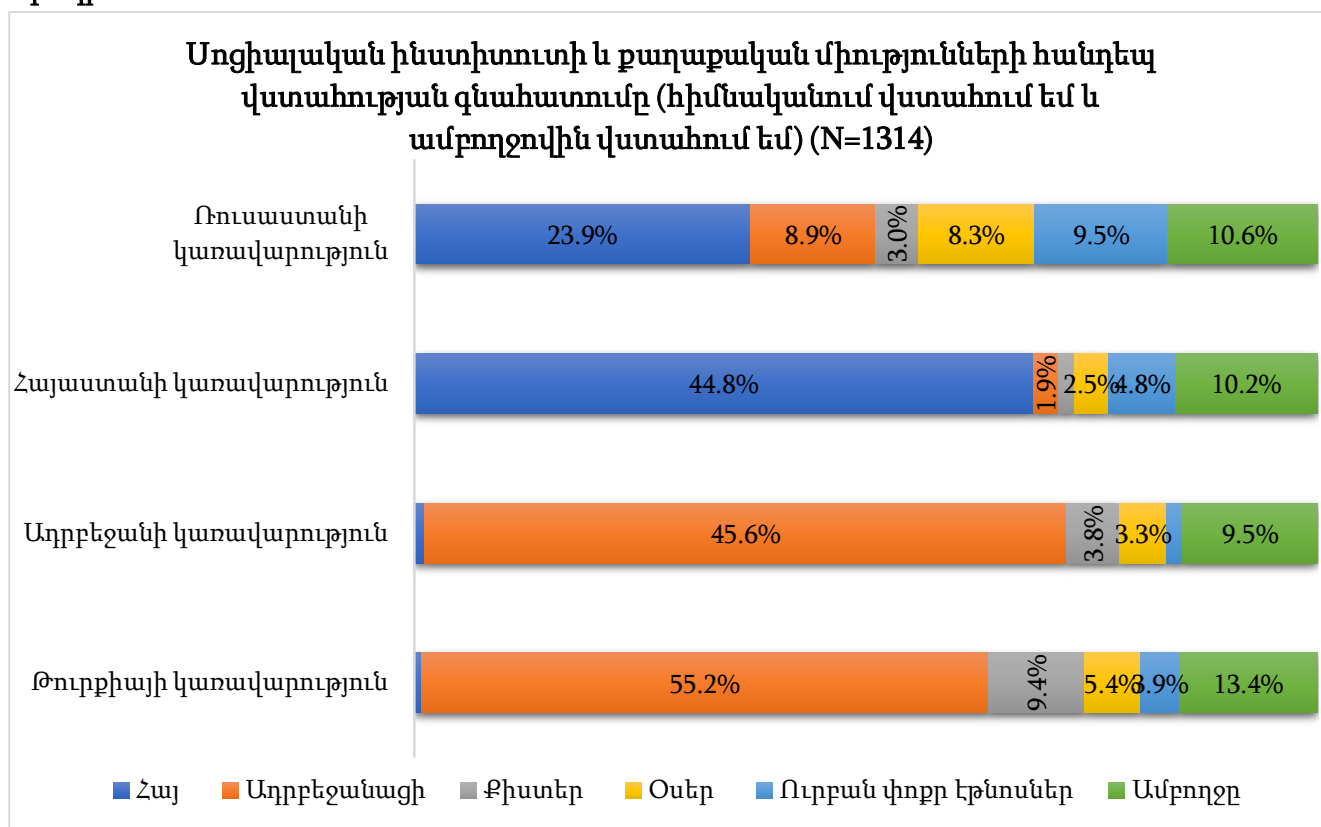

Նշումներ. Տվյալները Վրաստանի բնակչության մասին Կովկասյան բարոմետրի Վրաստանի 2017 թվականի հետազոտության արդյունքներից են օգտագործված:

Պատասխանողների մեջ վստահության ամենացածր և, համապատասխանորեն բացասական որակը ունեն Հայաստանի (Միջինը՝ 2, հինգ բալանոց սանդղակով), Ադրբեջանի (Միջինը՝ 2.23) և Ռուսաստանի (2.24) կառավարությունները: Էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի ներսում նշված համակարգների /կազմակերպությունների/երկրների կառավարությունների հանդեպ մի քիչ

տարբերվող միտումներ են ցույց տալիս: Հայկական համայնքի ներկայացուցիչները զգալիորեն ցածր վստահություն են ցույց տալիս (Միջինը՝ 1.59, ստանդարտ թեքումը՝ 0.986, մեդիանս՝ 1) Թուրքիայի կառավարության հանդեպ: Ադրբեջանական համայնքի պատասխանողների բացասական և ամենացածր վստահությունը՝ Հայաստանի կառավարության հանդեպ է (միջինը՝ 1.41, ստանդարտ թեքումը՝ 0.734, մեդիանս՝ 1), քիստ պատասխանողները ամենաքիչը վստահում են Ռուսաստանի կառավարությանը (Միջինը՝ 1.41, ստանդարտ թեքումը՝ 0.849, մեդիանս՝ 1), օս համայնքի ներկայացուցիչների ամենացածր վստահությունը Հայաստանի (Միջինը՝ 1.44, ստանդարտ թեքումը՝ 0.94, մեդիանս՝ 1) և Ադրբեջանական կառավարությունների (Միջինը՝ 1.49, ստանդարտ թեքումը՝ 1.04, մեդիանս՝ 1) հանդեպ ունեն: Իսկ, ուրբան փոքր էթնիկական համայնքների ներկայացուցիչները ամենաքիչը Ադրբեջանի կառավարությանն են վստահում (Միջինը՝ 1.42, ստանդարտ թեքումը՝ 0.89, մեդիանս՝ 1) (Տես դիագրամ N40):

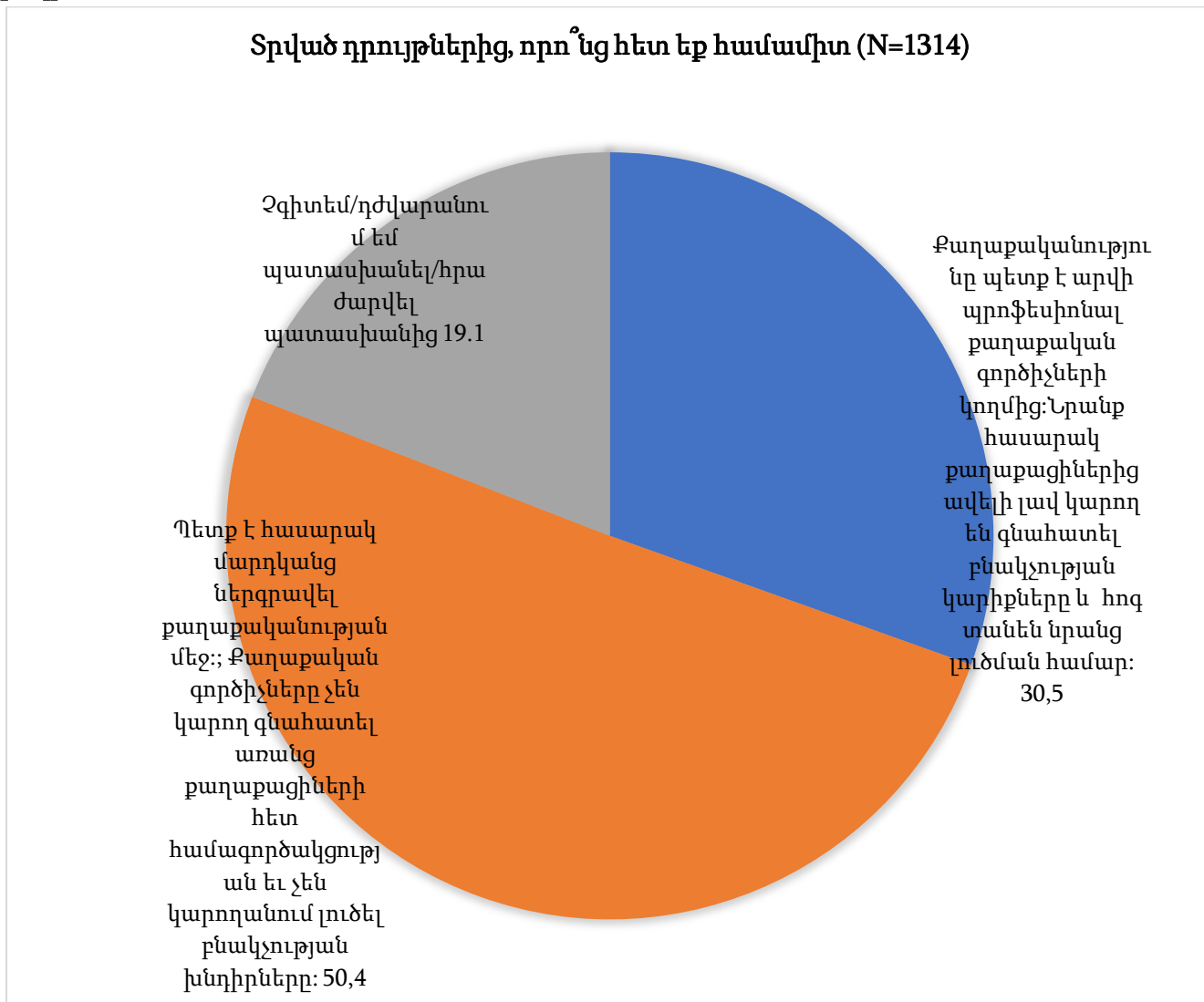
Դիագրամ N40:

Պատասխանողների կողմից քաղաքական գործիչների դերն ու պարտականությունների ընկալումն էլ է հետաքրքիր: Քաղաքացիների և քաղաքական գործիչների հարաբերությունների մասին պատասխանողներին առաջարկեցինք երկու դրույթ, որոնք դրանցից մեկը պետք է անվանեին, որին էլ ավելի շատ էին համաձայնվում: Հետազոտությունը ցույց տվեց, որ **հռչակագրին համաձայն, ամեն երկրորդ հարցաքննվածը քաղաքական ներառման կողմնակիցն է**. 50.4%-ը կիսվում է այն կարծիքով, որ «Քաղաքականության մեջ սովորական բնակչության ներգրավումը անհրաժեշտ է: Քաղաքական գործիչները քաղաքացիների հետ առանց համագործակցությանը չեն կարողանա գնահատել և չեն էլ լուծի բնակչության կարևոր խնդիրները»: Պատասխանողների մոտավորապես երրորդ մասը

քաղաքական էլիտիզմին է աջակցում. 30%-ը համաձայնվում է այլ ընտրանքային դրույթին. «Քաղաքականությունը պրոֆեսիոնալ քաղաքական գործիչները պետք է վարեն: Նրանք հասարակ քաղաքացիներից լավ են կարող գնահատել բնակչության անհրաժեշտությունները և հոգ տանեն դրանց լուծման համար»: Հարկ է նշել, որ պատասխանողների 18.6%-ը դժվարացավ սեփական կարծիքը ֆիքսել այն մասին, թե որ դրույթներն է կիսում ավելի շատ (Տես դիագրամ N41):

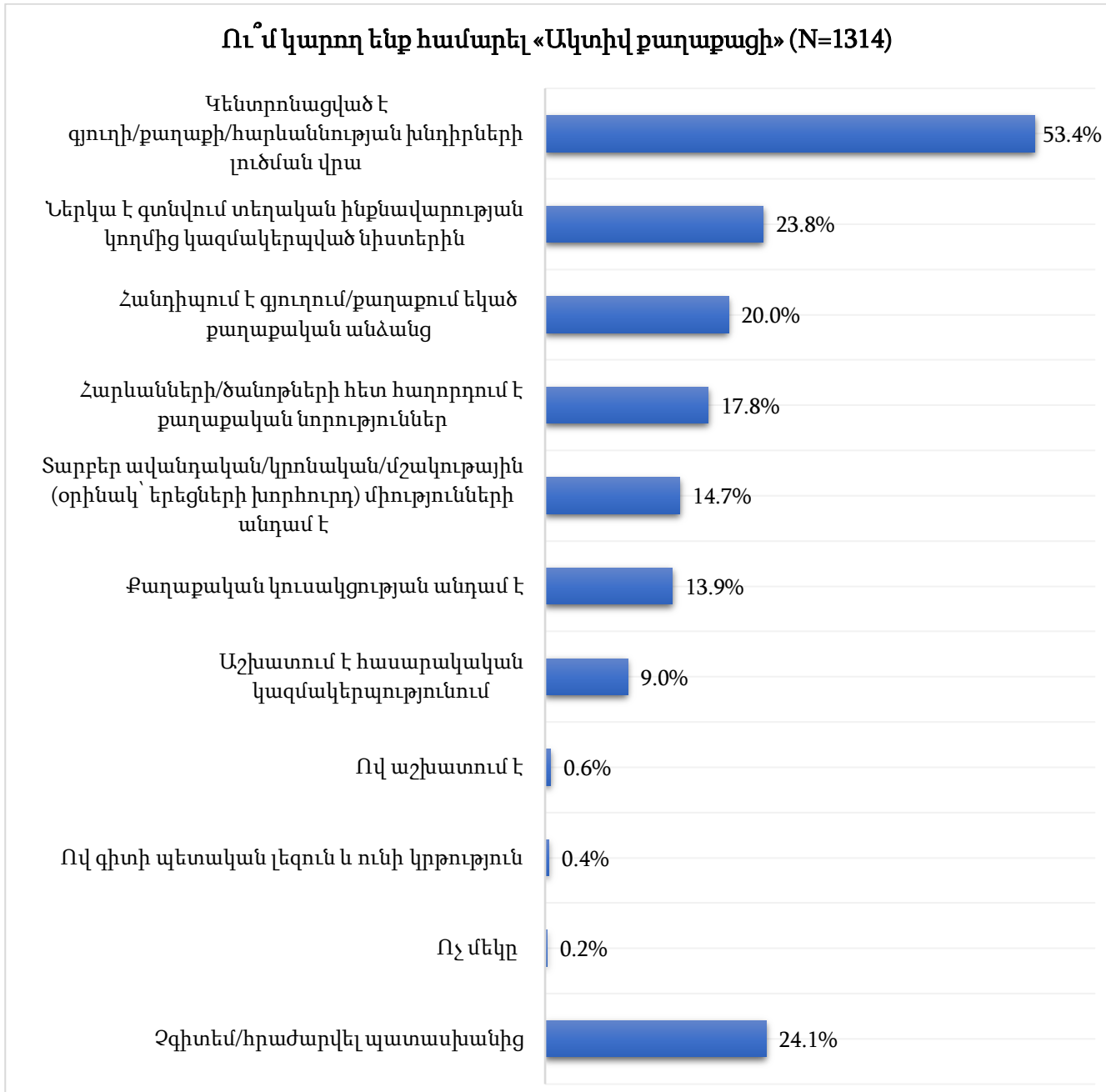
Դիագրամ N41:

Կարևոր է, **ինչպես են պատասխանողները հասկանում «Ակտիվ քաղաքացի»** օպերացիոնալիզացիան: Հարցաքննվածները ակտիվ քաղաքացու հիմնական չափանիշներով իրենց բնակչության խնդիրների լուծման համար կողմնորոշում են (53.4%-ը) համարում: Հետևյալ տրամադրությամբ ընդգծվեց. Տեղական ինքնակառավարության կողմից կազմակերպված նիստերին ենթակա լինելը (23.8%-ը) և բնակչությանը ժամանաձ քաղաքական գործիչների հետ հանդիպումը (20%-ը) (Տես դիագրամ N42): Հարկ է նշել, որ պատասխանողների 12.4%-ը դժվարացավ տրված հարցին պատասխանել: Էթնիկական նշանով, իրենց բնակչության խնդիրները լուծելու համար կողմնորոշումը, ինչպես ակտիվ քաղաքացու գլխավոր չափանիշն է համարում օտերի համայնքի պատասխանողների 41.6%-ը, ադրբեջանցիների՝ 32.4%-ը, քիստերի 27.3%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների 26.9%-ը և հայ խմբերի ներկայացուցիչների 22.7%-ը:

ը: Առանձին էթնիկ խմբերի մեջ իրարից տարբեր չափանիշներ են հատվում. Հայակական համայնքի պատասխանողների 22.9%-ը ակտիվ քաղաքացի են համարում այն մարդկանց ովքեր կուսակցության մեջ են գրանցված, իսկ քիստերի համայնքի մեջ հարցաքննվածների 16.2%-ը՝ տարբեր ավանդական/կրոնական/մշակութային (օրինակ՝ Երեցների խորհուրդը) միության անդամի մարդիկ են:

Դիագրամ N42:

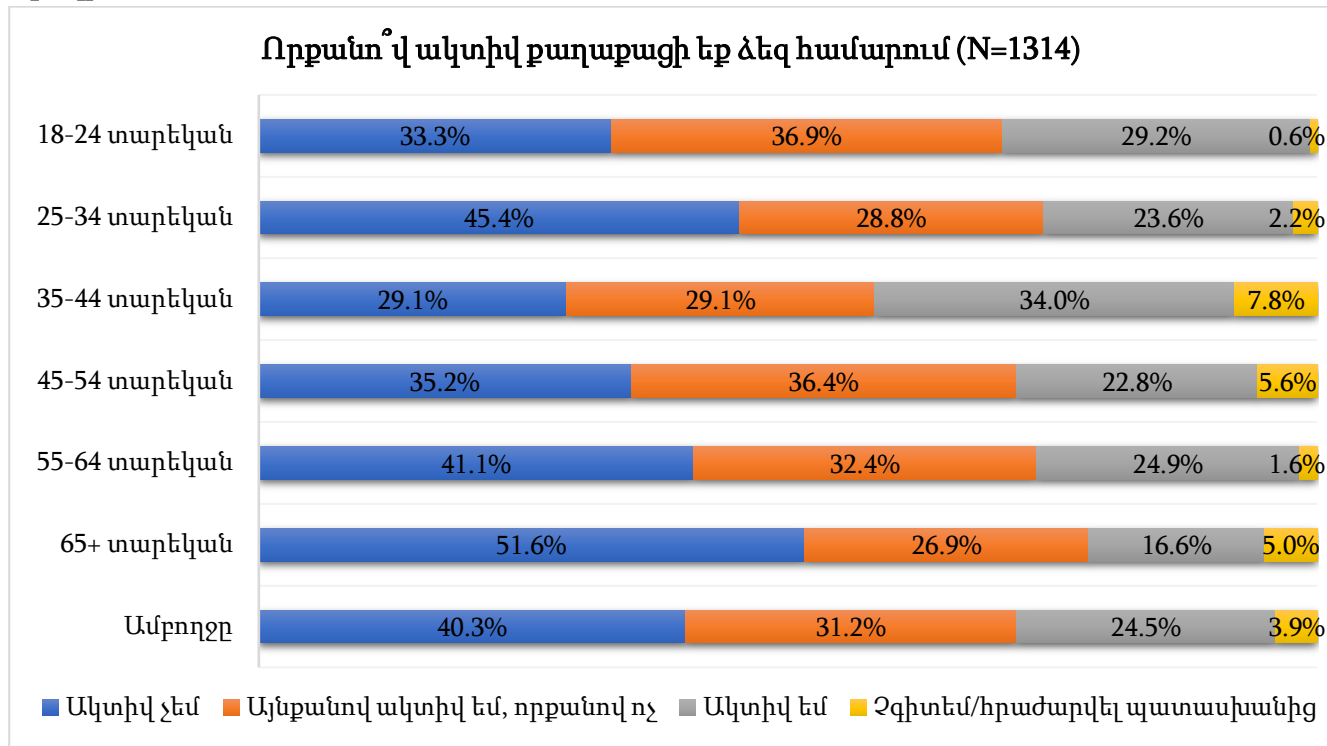

Նշումներ. Տրված հարցին թույլատրելի էր մեկից ավել պատասխան տալը, համապատասխանորեն դիագրամայի վրա ներկայացրած տվյալների հաճախությունների գումարը գերազանցում է 100%-ին:

Հետաքրքիր է, թե ինչպես են ընկալում պատասխանողները հենց իրենք իրենց քաղաքական մասնակցության տեսանկյունից և որքանով են իրենք իրենց ակտիվ քաղաքացի համարում, ըստ իրենց պարզաբանությամբ: Հետազոտության մասնակիցների ամենամեծ մասը (40.3%) համարում է, որ

ակտիվ չէ («Ընդհանրապես ակտիվ չեմ» և «Ավելի ակտիվ չեմ, քան ակտիվ եմ»), հարցաքննվածներից մեկ չորրորդ մասը (24.5%) իրենք իրենց որպես ակտիվ քաղաքացի են համարում («Ավելի ակտիվ եմ, քան ակտիվ չեմ» և «Ես շատ ակտիվ եմ»): Ըստ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերին, որպես ակտիվ քաղաքացիներ («Ավելի ակտիվ եմ, քան ակտիվ չեմ» և «Ես շատ ակտիվ եմ») իրենք իրենց ամենաշատը համարում եմ քիստ (36.1%) պատասխանողները: Տարիքային կարգերի համատեքստում հարկ է նշել այն, որ իրենք իրենց համեմատաբար ակտիվ են համարում 18-24 տարեկան (29.2%) և 35-44 տարեկան (34%) պատասխանողները, այն ժամանակ, երբ սեփական ակտիվիզմի մակարդակը 65 տարեկանից բարձր և 25-34 տարեկան պատասխանողները առավել քննադատաբար են գնահատում (Տես դիագրամ N43):

Դիագրամ N43:

Նշումներ. Կատեգորիաներում՝ «Ես ակտիվ եմ» միացված են հետևյալ երկու պատասխանները. «Ես շատ ակտիվ եմ» և «Ավելի ակտիվ եմ, քան ակտիվ չեմ», իսկ կատեգորիաներում «Ես ակտիվ չեմ» – «Ես ավելի ակտիվ չեմ, քան ակտիվ եմ» և «Ընդհանրապես ակտիվ չեմ»:

Վիճակագրական վերլուծությունը, մասնավորապես, ըստ լոգիստիկայի մուլտի ռեգրեսիոն մոդելի, սեփական անձը ակտիվ քաղաքացու ընկալումը կապի մեջ է պատասխանողների սեռի հետ, կրթության մակարդակի հետ, եկամուտների քանակի հետ և վրացերենի իմացության մակարդակի հետ: Ինչ վերաբերվում է սեռի կատեգորիաների միջև տարբերությանը, սեփական անձը ակտիվ քաղաքացու նույնականացման տեսանկյունով, հայտնաբերվեց, որ կանանց դեպքում կոեֆիցիենտը բացասական է, ինչը նշանակում է, որ ակտիվ քաղաքացու ընկալման հնարավորությունը տղամարդկանց առումով տարբերվում է: Ավելին, այս հնարավորությունը կանանց դեպքում ավելի քիչ է (Հնարավորության կոեֆիցիենտը՝ 0.79, Signif. code=0.001): Կրթության տեսանկյունից հարկ է նշել այն, որ այս փոփոխական կոեֆիցիենտը դրական է, ինչ ցույց է տալիս այն, որ կրթության մակարդակի աճման հետ միասին աճում է նաև ակտիվ քաղաքացու սեփական անձի ընկալումը (Signif. code=0): Նման տիպի

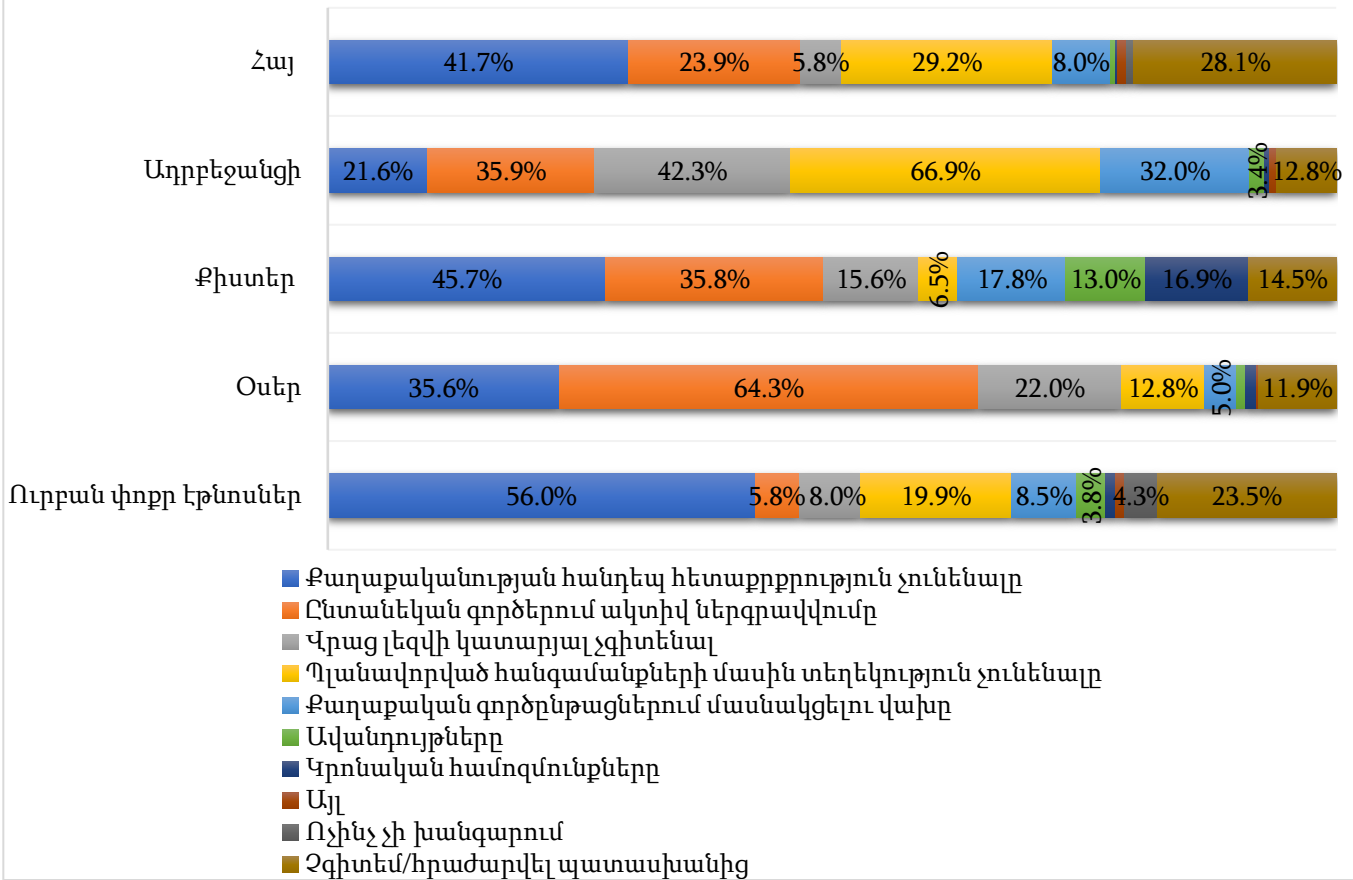
կապը բացահայտվում է եկամուտների և վրացերենի իմացության փոփոխականության նկատմամբ. Նրանց աճի հետ միասին աճում է պատասխանողների տրամադրությունը սեփական անձը ակտիվ քաղաքացի համարելու հետ կապված (Signif. code=0):

Կարևոր է այն էլ, թե որ **գործոնները կկարողանան խոչընդոտել պատասխանողներին նրա համար, որ քաղաքական գործունեությունների մեջ** (որոնք էլ են, օրինակ՝ տեղական ինքնակառավարման հանդիպումները, քաղաքական կուսակցության անդամ լինելը, հանրահավաքներին մասնակցելը, ընտրական արշավներում մասնակցելը և այլն) ակտիվորեն լինեն ներգրավված: Քաղաքական մասնակցությունը խոչընդոտող հիմնական գործոնները ընդգծվում են. Քաղաքականության հանդեպ շահեր չունենալը (42.7%), ընտանեկան գործերի մեջ ակտիվորեն ներգրավվածությունը (28.3%), վրացերենի անկատար իմացությունը (26.2%): Հետաքրքիր է այս խոչընդոտող հանգամանքների բաժանումը ըստ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերին. Գործոն՝ «Քաղաքականության հանդեպ շահեր չունենալը» հատկապես բարձր է ուրբան փոքր էթնոսների մեջ (56%); «Ընտանեկան գործերի մեջ ակտիվորեն ներգրավվածությունը» օսական համայքի մեջ՝ (64.3%); իսկ «Վրացերենի անկատար իմացությունը» աղբյուրական համայքի պատասխանողների մեջ (66.9%):

Բացի այդ, խոչընդոտող գործոն՝ պլանավորած իրադարձությունների մասին տեղեկություն չունենալը (42.3%) ընդգծված է աղբյուրական համայքի պատասխանողների մեջ: Ինչ վերաբերում է ավանդույթներին և կրոնական համոզմունքներին, ինչպես քաղաքական մասնակցության արգելանքներին, այս գործոնները գրեթե բոլոր էթնիկական խմբերի մեջ ավելի քիչ է կարևոր, քիստերի համայքից բացի, որտեղ կրոնական համոզմունքները (16.9%) և ավանդույթները (13%) համեմատաբար բարձր ցուցանիշ ունեն: Գենդերային համատեքստի մեջ հետաքրքիր է, որ երկու խմբի մեջ էլ գրեթե նույնական միտումները քաղաքական մասնակցությանը խոչընդոտող հանգամանքների հետ կապված են հատվում: Այսինքն, քաղաքական մասնակցությանը խոչընդոտող գործոնները գենդերային համատեքստի մեջ չեն տարբերվում (Stu դիագրամ N44):

Դիագրամ N44:

Ձեզ և ձեր էթնիկ խմբի ներկայացուցիչներին ո՞ր հանգամանքները կարող են խանգարել, որ ակտիվ ներգրավված լինեք քաղաքական գործընթացներում (N=1314)

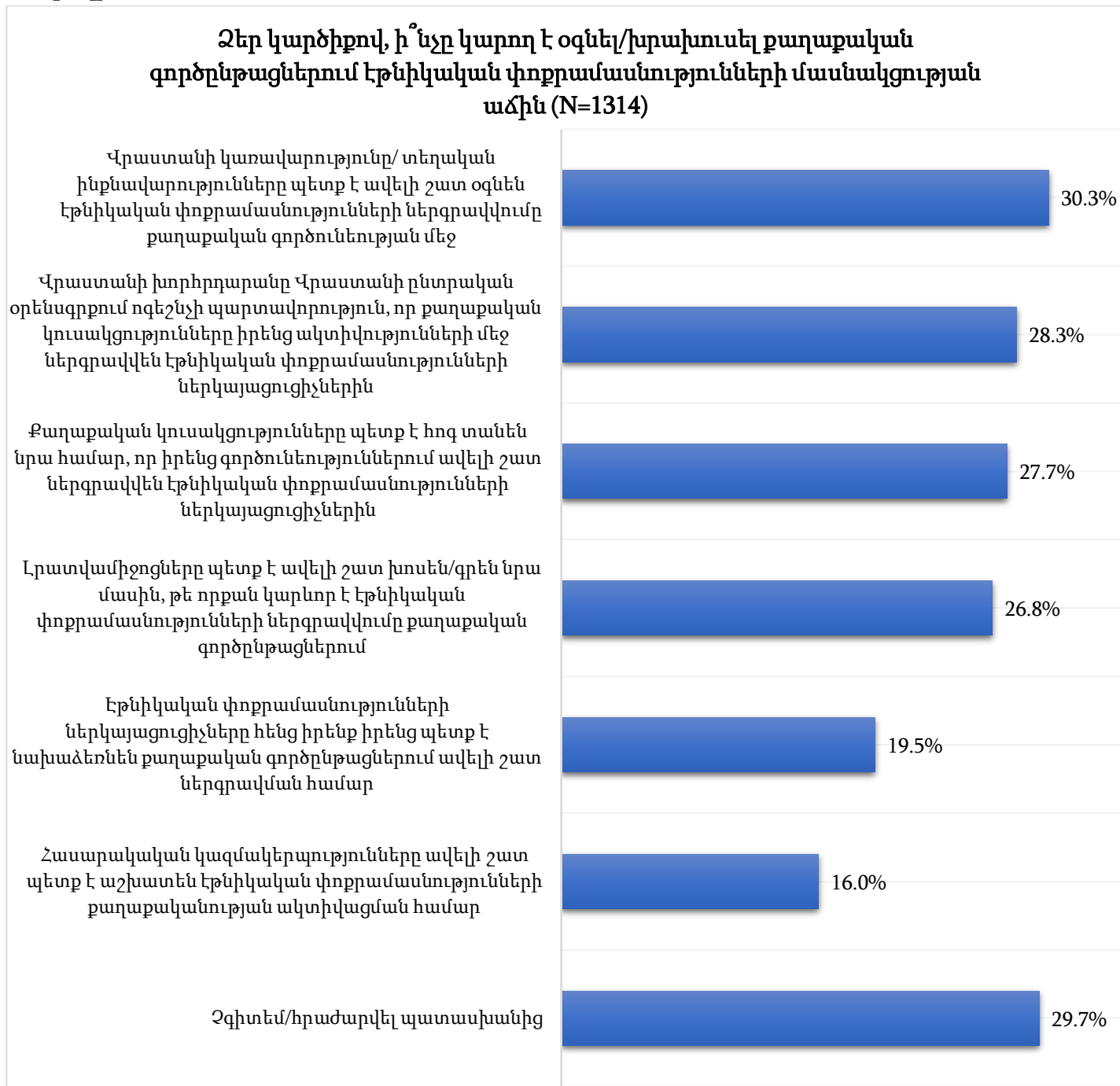

Նշումներ. Տրված հարցին թույլատրելի էր մեկից ավել պատասխան տալը, համապատասխանորեն դիագրամայի վրա ներկայացրած տվյալների հաճախությունների գումարը գերազանցում է 100%-ին:

Պատասխանողները խոսեցին այն գործոնների մասին, որոնք էլ, նրանց կարծիքով, հնարավոր է օգնել/խրախուսել քաղաքական գործընթացների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների մասնակցության աճին: Հարցաթերթիկի մեջ առաջարկված բոլոր դրույթները գրեթե հավասար համաձայնության որակ ունի պատասխանողների մեջ: Հարկ է նշել միտումը, որ կանանց ավելի մեծ մասը (33%) կարևոր օգնող գործոններ անվանելը դժվարացավ, քան տղամարդկանց (22.4%): Հայկական և ադրբեջանական համայնքների մեջ հիմնականում հետևյալ երկու գործոն էր աջակցած. 1. Վրաստանի կառավարությունը/տեղական ինքնակառավարությունները ավելի շատ պետք է օգնեն էթնիկական փոքրամասնություններին ներգրավվելու քաղաքական գործունեության մեջ (43.6% և 47%) և 2. Քաղաքական կուսակցությունները պետք է հոգ տանեն այն մասին, որ իրենց գործունեությունների մեջ ավելի շատ ներգրգավվեն էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին (45% և 44.5%): Քիստ պատասխանողները ավելի շատ են կիսվում իրենց կարծիքներով, որ քաղաքական ներգրավվածության աճման համար հարկավոր է Վրաստանի խորհրդարանը Վրաստանի ընտրական օրենսգրքում ոգեշնչել պարտավորություն, որ քաղաքական կուսակցությունները իրենց

գործունեություններին ներգրավվեն էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին (59.9%): Օսական համայքի մեջ (40.8%) ակտուալ է այն կարծիքը, որ էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցությունը կաճցնի այն, եթե լրատվամիջոցները ավելի ակտիվ կխոսեն/կգրեն այն մասին թե, որքանով է կարևոր էթնիկական փոքրամասնությունների ներգրավվումը քաղաքական գործընթացների մեջ (Տես դիագրամ N45):

Դիագրամ N45:

Նշումներ. Տրված հարցին թույլատրելի էր մեկից ավել պատասխան տալը, համապատասխանորեն դիագրամայի վրա ներկայացրած տվյալների հաճախությունների գումարը գերազանցում է 100%-ին:

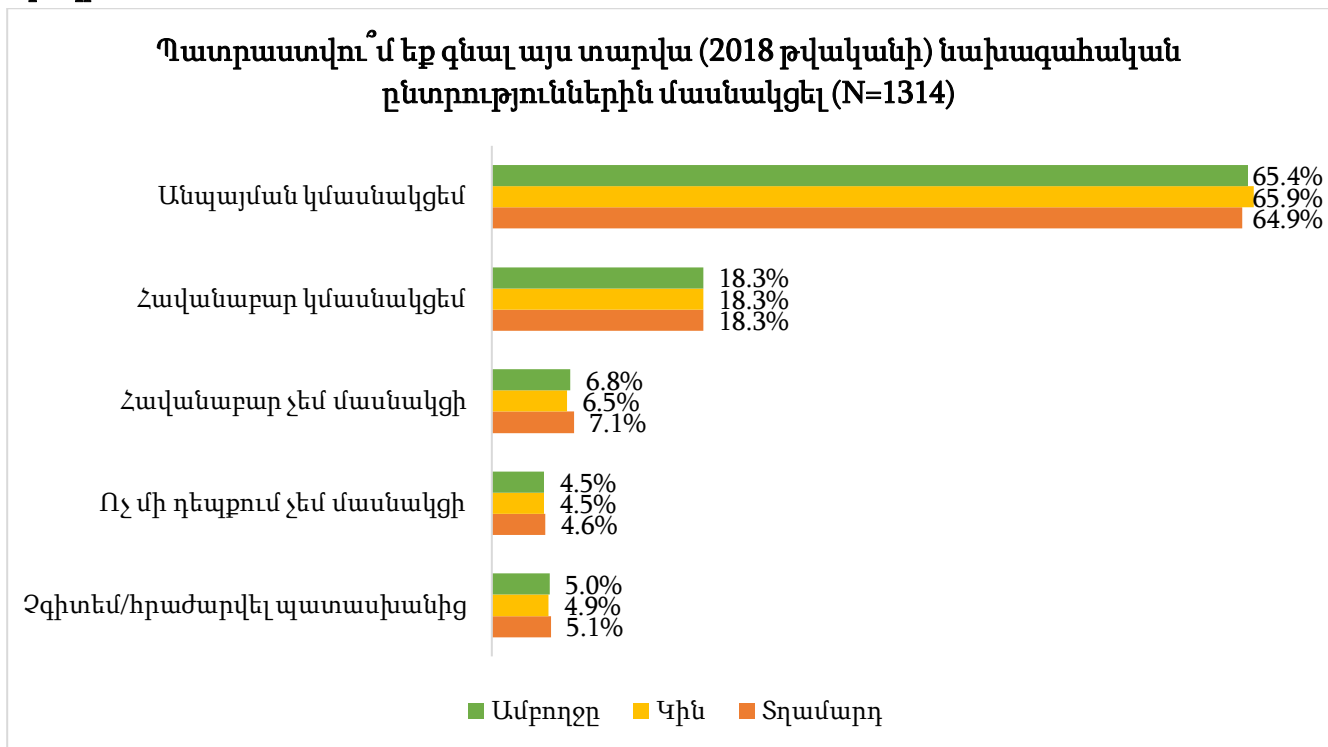

5.4 Մասնակցություն ընտրություններին

Ընտրական համակարգը կարևոր սահմանադրական-իրավական ինստիտուտ է, որն էլ ամենակարևոր օղակներից մեկն է էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության համար: Համապատասխանորեն, հետաքրքիր է, թե որքանով են նրանք ներգրավված ընտրական գործընթացի մեջ, որքանով են ակտիվ, որտեղից են տեղեկություն ստանում կուսակցությունների ու թեկնածուների մասին և այլն:

Հարցին, պատրաստվում են թե ոչ 2018 թվականի նախագահական ընտրություններին մասնակցելը, դաշտային աշխատանքների ժամանակ, պատասխանողների 65.5%-ը հայտնում էր, որ անպայման պատրաստվում էր ընտրություններին մասնակցելուն, 18.3%-ը հայտնեց, որ հավանաբար կմասնակցեր ընտրություններին: Գենդերային նշանով, ընտրություններին մասնակցելու հանդեպ պատրաստակամությունը չի տարբերվում:

Դիագրամ N46:

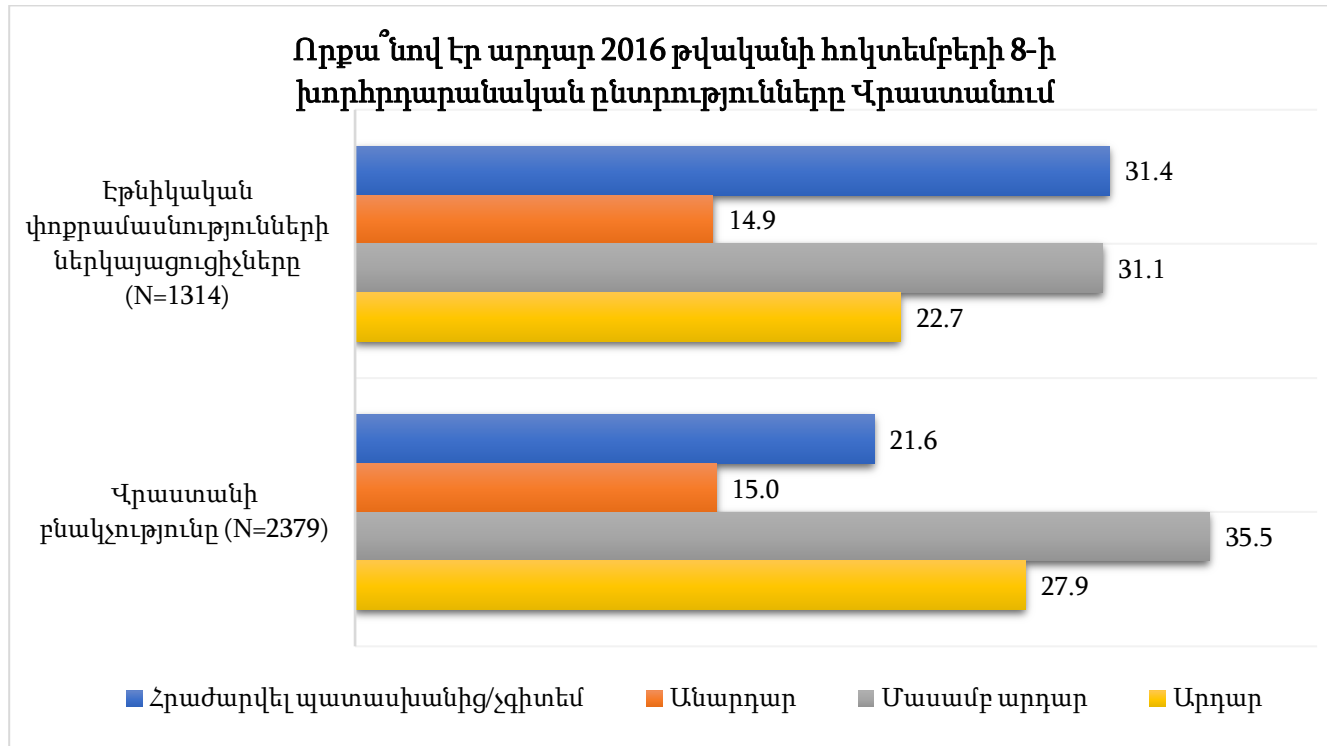

Նաև, կարևոր էր իմանալ այն, մասնակցել են թե ոչ պատասխանողները 2016 թվականի հոկտեմբերի 8-ի ընտրություններին: Պատասխանողներից մեծամասնությունը, 74.5%-ը հայտնեց, որ մասնակցել է ընտրություններին, իսկ 20.7%-ը հայտնեց, որ չի մասնակցել: Այս տվյալները համընկնում է Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի հարցաքննության արդյունքներին, որտեղ Վրաստանի բնակչության 74%-ը ասաց, որ մասնակցել է 2016 թվականի հոկտեմբերի 8-ի ընտրություններին, իսկ 25%-ը չի մասնակցել (Կովկասյան բարոմետր, 2017): Սակայն, այս տվյալները իրականությանը չեն համապատասխանում,

քանի որ 2016 թվականի ընտրություններին մասնակցել է բնակչության 51.94%-ը (Վրաստանի ընտրական վարչություն, 2016): Հետաքրքիր է էթնիկական փոքրամասնությունների ընտրական քվեարկության պրակտիկանները, որն էլ քաղաքապետարանների համատեքստի մեջ մատչելի են Վրաստանի ընտրական վարչության վեբ-էջին, թեև այս վիճակագրության վերանայումը հետազոտության սահմաններում ուսումնասիրված խմբերին է վերաբերվում ոչ ռելեվանտը, քանի որ այս տեղեկությունը չի վերաբերվում կոնկրետ էթնիկական խմբերին, որոնք էլ նշված հետազոտության թիրախային խմբերն են ներկայացնում:

Ընտրություններին մասնակցելուց բացի, նաև հետաքրքիր էր իմանալ այն, թե ինչ վերաբերմունք ունեն պատասխանողները 2016 թվականին անցկացրած ընտրությունների հանդեպ: Հարցին, թե ինչքանով արդար անցկացվեց 2016 թվականի խորհրդարանական ընտրությունները, 29.8%-ը չգիտի, 14.9%-ի կարծիքով այն ամբողջությամբ անարդար անցկացվեց, 31.1%-ի կարծիքով մասամբ արդար էր, իսկ 22.7%-ի կարծիքով՝ ամբողջությամբ արդար էր: Այս գնահատումները գրեթե համընկնում են Կովկասյան բարոմետրի 2017 թվականի բնակչության հարցաքննության արդյունքներին, որտեղ պատասխանողների 15%-ը ասաց, որ վերջին խորհրդարանական ընտրությունները ամբողջությամբ անարդար անցկացվեց, 35.5%-ը նշեց, որ մասամբ արդար էր, իսկ 27.9%-ի կարծիքով՝ արդար էր (Կովկասյան բարոմետր 2017) (Տես դիագրամ N47):

Դիագրամ N47:

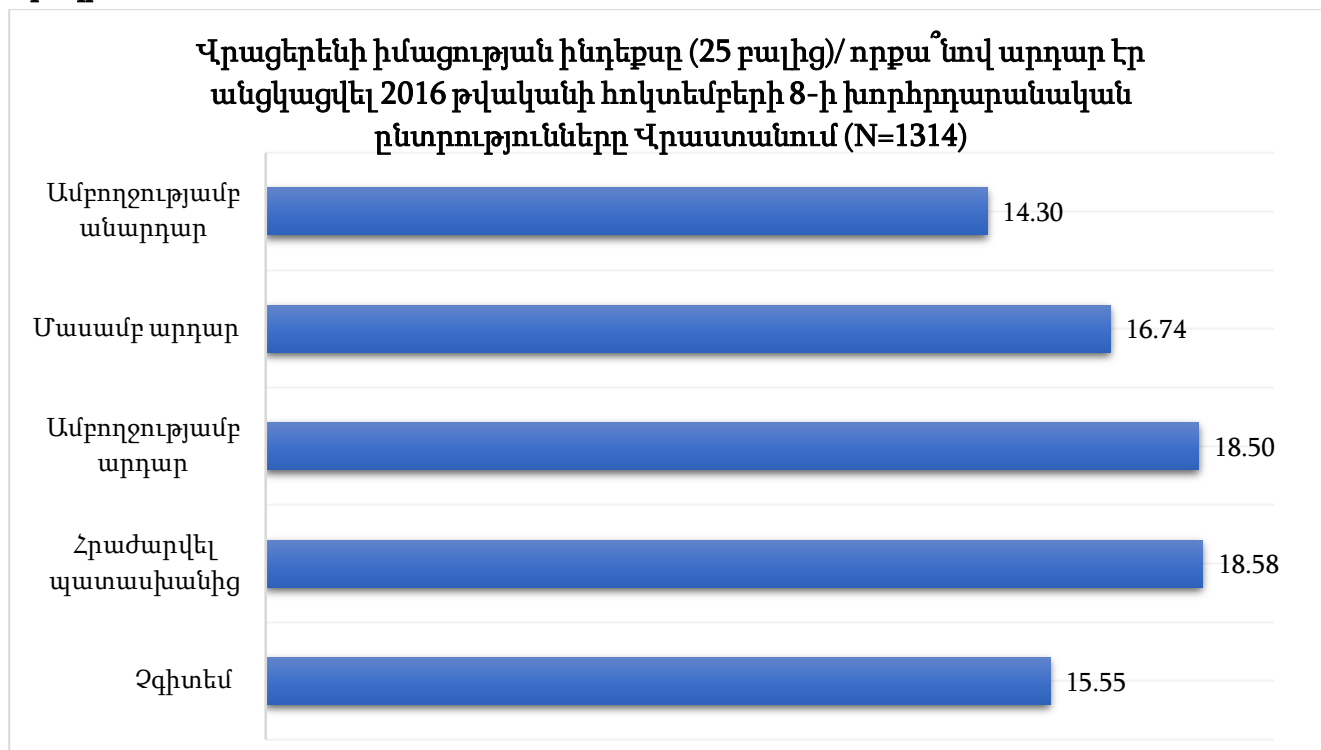

Նշումներ. Տվյալները Վրաստանի բնակչության մասին Կովկասյան բարոմետրի Վրաստանի 2017 թվականի հետազոտության արդյունքներից են օգտագործված:

Կարևոր է, որ վրացերենի իմացության փոփոխականը կապի մեջ է ընտրություններ անցկացնելու արդարության ընկալման հետ: Վրացերենի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշը բարձր է (18.5) այն պատասխանողների մեջ, որոնք էլ հաշվում են, որ 2016 թվականի խորհրդարանական

ընտրությունները ամբողջությամբ արդար են անցկացվել, նրանց հետ համեմատած, ով համարում է մասամբ (Միջին՝ 16.74) կամ ամբողջությամբ անարդար էր (Միջին՝ 14.3) անցկացվել (Տես դիագրամ N48):

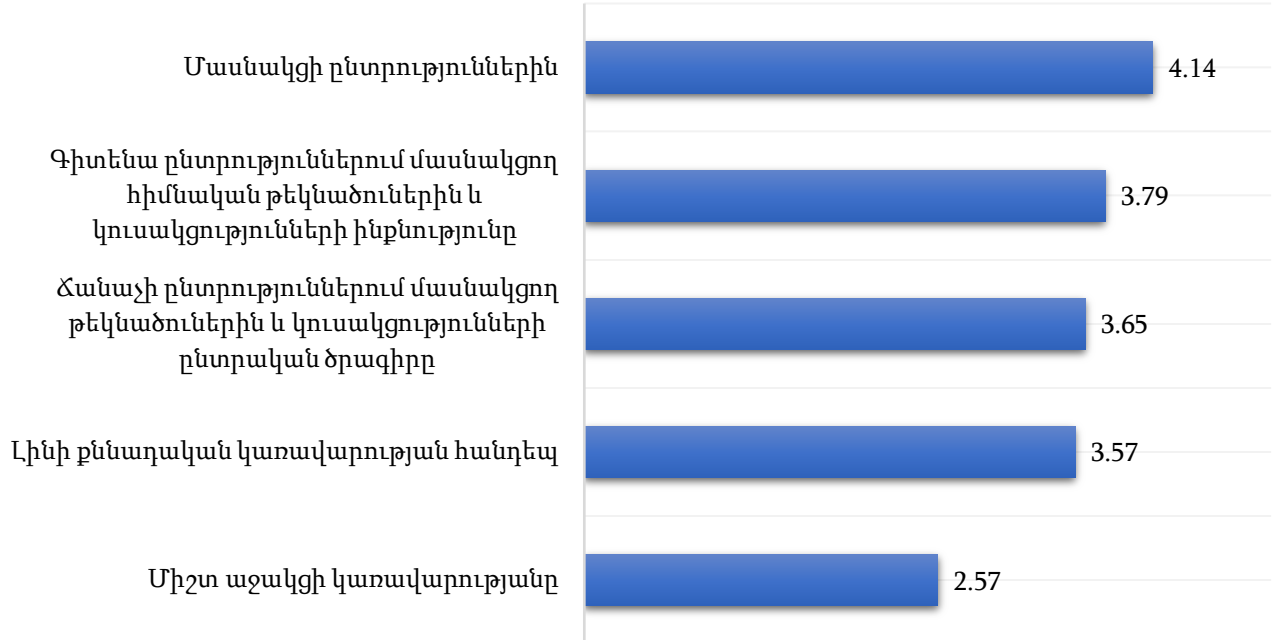
Դիագրամ N48:

Պատասխանողները պետք է կարդային դրույթները նրա մասին, **թե ինչպիսին պետք է լինի լավ քաղաքացու վարքագիծը ընտրությունների կապակցությամբ**: Հետազոտության մասնակիցները դրույթները գնահատեցին 5 բալանոց սանդղակով, որտեղ 1 բալլը նշանակում է «Ընդհանրապես համաձայն չեմ», 3 բալլը «Այնքան եմ համաձայն, որքան էլ համաձայն չեմ», 5 բալլը «Ամբողջությամբ համաձայն եմ»: Նեյտրալ է 3 բալլը, նրանից բարձր միջին գնահատումը դրական դաշտի մեջ է տեղադրվում, իսկ ցածրը՝ բացասական: Պարզվում է, որ ամենաշատ պատասխանողները համաձայնվում են այն դրույթներին, որ «Լավ քաղաքացին ընտրություններին պետք է մասնակցի» (Միջին՝ 4.11, ստանդարտ թեքում՝ 1.09, մեդիանա՝ 4): Ինչ վերաբերվում է դրույթներին, որ «Լավ քաղաքացին պետք է գիտենա ընտրություններին մասնակից հիմնական թեքնածուների և կուսակցությունների ինքնությունը», միջին ցուցանիշն է՝ 3.83-ը (Ստանդարտ թեքում՝ 1.10, իսկ մեդիանա՝ 4): Իսկ դրույթներին «Լավ քաղաքացին պետք է ճանաչի ընտրություններին մասնակից հիմնական թեքնածուների և կուսակցությունների ծրագիրը», պատասխանողների պատասխանների հիմնական ցուցանիշը 3.63-ն է (Ստանդարտ թեքում՝ 1.13, իսկ մեդիանա՝ 4): Պատասխանողները համեմատաբար քիչ էնթուզիազմով են համաձայնվում դրույթներին, որ «Լավ քաղաքացին պետք է լինի քննադական կառավարության հանդեպ», որի հանդեպ էլ համաձայնության միջին ցուցանիշն է 3.49 (Ստանդարտ թեքում՝ 1.17, իսկ մեդիանա՝ 3): **Բացասական է պատասխանողների կախվածությունը այն կարծիքների հանդեպ, որ «Լավ քաղաքացին միշտ պետք է աջակցի կառավարությանը»** (Միջին՝ 2.59, ստանդարտ թեքում՝ 1.22, մեդիանա՝ 3) (Տես դիագրամ N49):

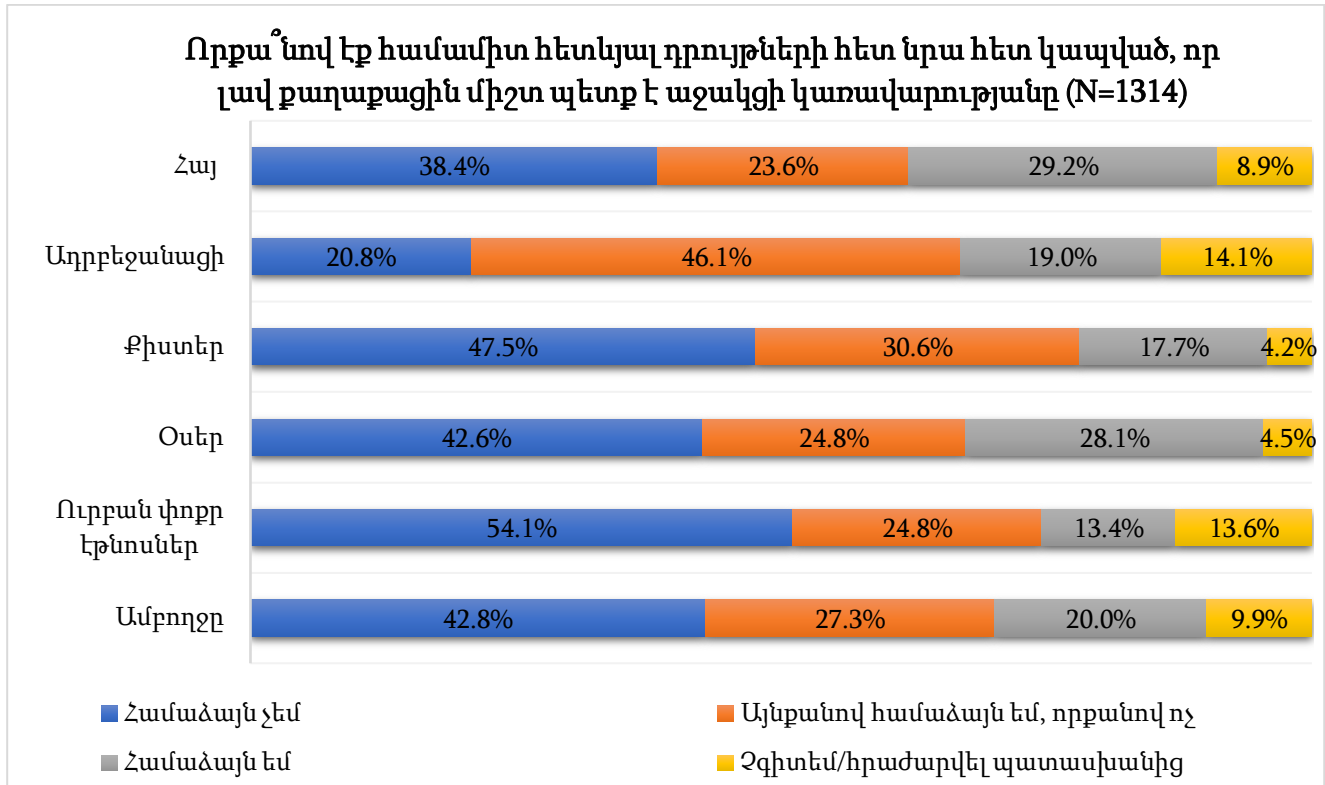
Դիագրամ N49:

Որքա՞նով էք համամիտ հետևյալ դրույթների հետ նրա հետ կապված, թե ինչպիսին պետք է լինի լավ քաղաքացին (միջին ցուցանիշը 5 բալանոց սանդղակի վրա) (N=1314)

Հատկապես հետաքրքիր է վերջին դրույթը, քանի որ, էթնիկական փոքրամասնությունների ուղղությամբ գոյություն ունեն կարծրատիպ, որ նրանք միշտ կառավարությանն են աջակցում, ինչն էլ կառավարման կուսակցության ռեսուրսների ծախսերն են խոսափում և ընտրություններին լավ հնարավորություններ է տալիս հաղթելու համար: Այս դրույթների գնահատման ավելի շատ նկարագարման համար հետաքրքիր է նրանց վերլուծությունը փոքրամասնությունների համատեքստում: Հայկական համայնի պատասխանողների 38.4%-ը չի համաձայնվում («Ամբողջությամբ համաձայն չեմ» կամ «Հիմնականում համաձայն չեմ») այս դրույթներին, ադրբեջանական համայնի՝ 20.8%-ը, քիստերի՝ 47.5%-ը, օսերի՝ 42.6%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների 54.1%-ը (Տես դիագրամ N50):

Դիագրամ N50:

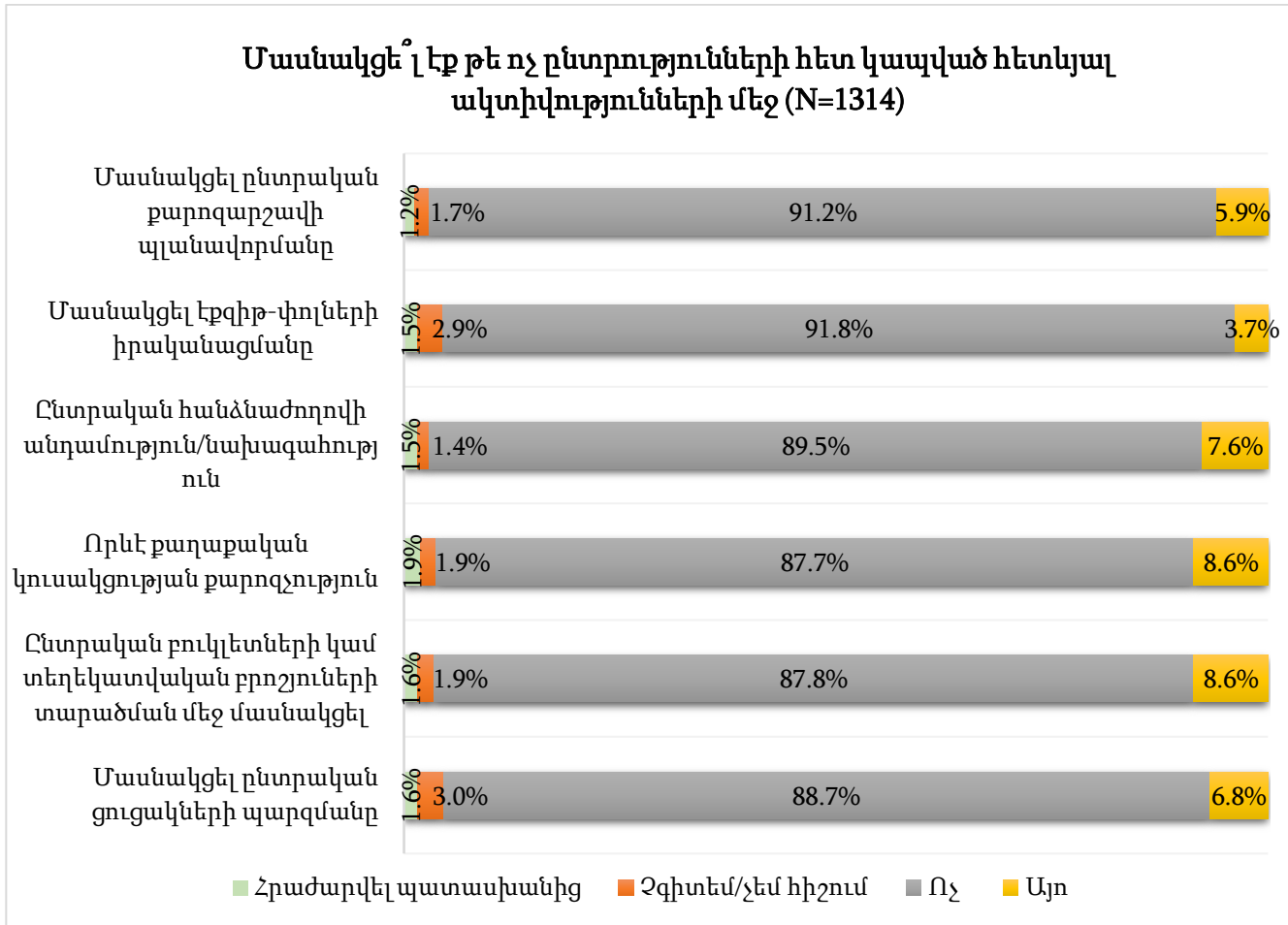

Նշումներ. Կատեգորիաներում «Համաձայն եմ» միացված է հետևյալ երկու պատասխաններին. «Հիմնականում համաձայն եմ» և «Ամբողջությամբ համաձայն եմ», իսկ կատեգորիաներում «Համաձայն չեմ», «Հիմնականում համաձայն չեմ» և «Ընդհանրապես համաձայն չեմ»:

Քաղաքական գործընթացներում մասնակցության չափման համար, կարևոր էր իմանալ այն, թե որքանով են եղել **պատասխանողները ներգրավված ընտրական քարոզարշավներում կամ ուղղակի ընտրական գործընթացներում:**

Հարցաքննումը ցույց է տալիս, որ պատասխանողների 91.2%-ը ոչ մի անգամ չի մասնակցել ընտրական քարոզարշավների պլանավորման մեջ, իսկ այն պատասխանողների թիվը, ովքեր էլ մասնակցել են միայն 5.9%-ն է: Էքզիթ-փուլերի իրականացմանը մասնակցել էր միայն 3.7%-ը, իսկ 91.8%-ը չէր մասնակցել: Ինչ վերաբերվում է ընտրական հանձնաժողովի անդամությանը/նախագահությանը, նրա մեջ ներգրավված էր պատասխանողների 7.6%-ը, իսկ 89.5%-ը ներգրավված չէր: Քաղաքական կուսակցական քարոզչությանը ներգրավված էր համեմատած շատ պատասխանողներ 8,6%, իսկ 87.7%-ը ներգրավված չէր: Ինչ վերաբերվում է ընտրական բուկլետների կամ տեղեկատվական բրոշյուրների տարածման մեջ մասնակցելը, նրա մեջ, նաև ներգրավված էր պատասխանողների 8.6%-ը, իսկ 87.8%-ը չէր մասնակցել: Եվ վերջում էլ ընտրական ցուցակների ճշտգրմանը պատասխանողներից միայն 6.8%-ն էր մասնակցել, իսկ 88.7%-ը չէր մասնակցել (Տես դիագրամ N51):

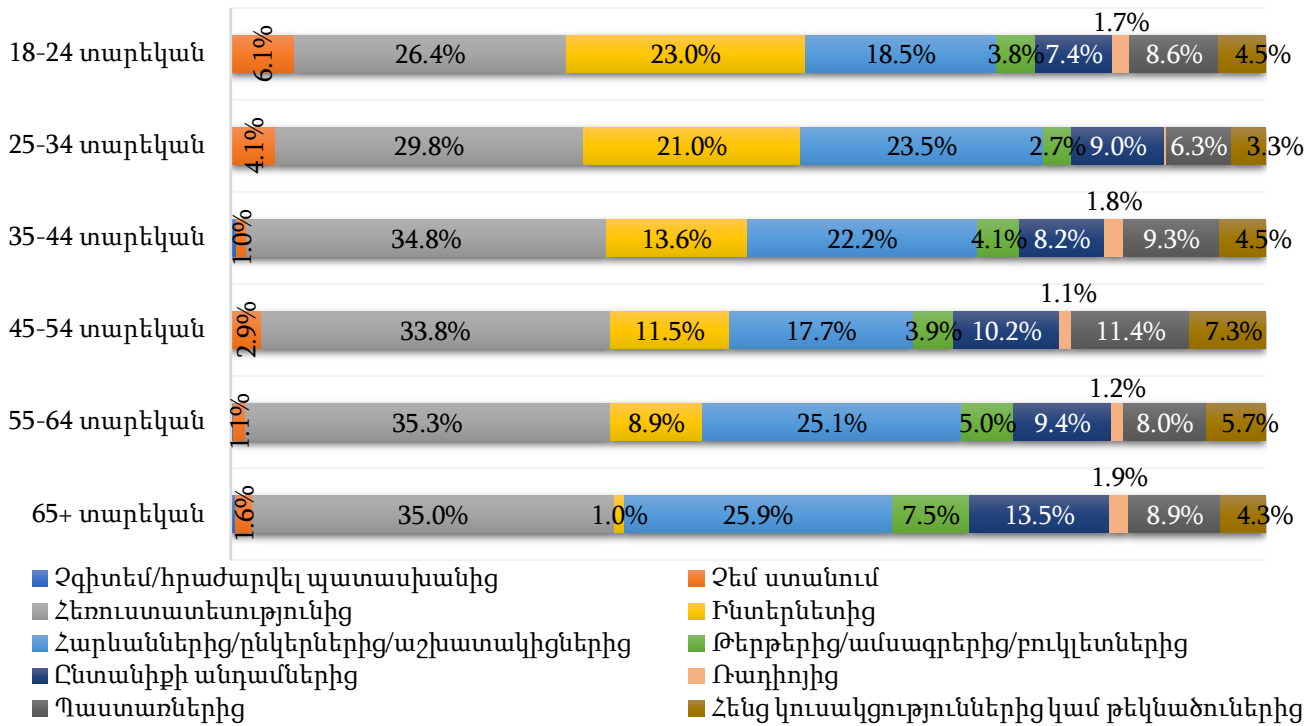
Դիագրամ N51:

Ընտրական համակարգի և կուսակցության մասին տեղեկատվայնության որակը իմանալու համար կարևոր էր իմանալ այն, **թե որտեղից են ստանում պատասխանողները տեղեկություն կուսակցությունների և ընտրական թեկնածուների մասին**: Հարցաքննվածները տեղեկություն ստանալու մի քանի աղբյուր անվանեցին. 32.9%-ը տրված տեղեկությունը հեռուստատեսությունից է ստանում, 22.5%-ը հարևաններից/ընկերներից կամ աշխատակիցներից, 9.8%-ը ընտանիքի անդամներից, պատասխանողների 8.7%-ը պատասխանողներից. հարկ է նշել, որ պատասխանողների միայն 12.4%-ն է կուսակցությունների և ընտրական թեկնածուների մասին տեղեկություն ստանում օգտվելով ինտերնետի կողմից տրամադրված նյութերից: Իսկ 2.6%-ը այնպիսին են, ովքեր նշված տեղեկությունը ընդանրապես չեն ստանում: Գենդերային համատեքստի մեջ նման թրենդը հատվում է ընտրական համակարգների և կուսակցությունների մասին տեղեկություն ստանալու աղբյուրները օգտագործելու մասին: Այսինքն, տեղեկություն ստանալու աղբյուրները պատասխանողների գենդերային համատեքստի մեջ միմյանցից չեն տարբերվում: Հարկ է նշել, որ հեռուստատեսությունից տեղեկատվություն 35 տարեկան և նրանից բարձր տարիքի պատասխանողներն ավելի են ստանում, քան 35 տարեկանից ցածր տարիքի հարցաքննվածները: Այսպիսով, 18-34 տարեկան երիտասարդները, ուրիշ տարիքային խմբերի հետ համեմատած, ինտերնետն ավելի ակտիվ են օգտագործում ընտրությունների մասին տեղեկատվություն ստանալու համար (Տես դիագրամ N52):

Դիագրամ N52:

Որտեղի՞ց էք ստանում տեղեկատվություն կուսակցությունների և թեկնածուների մասին (N=1314)

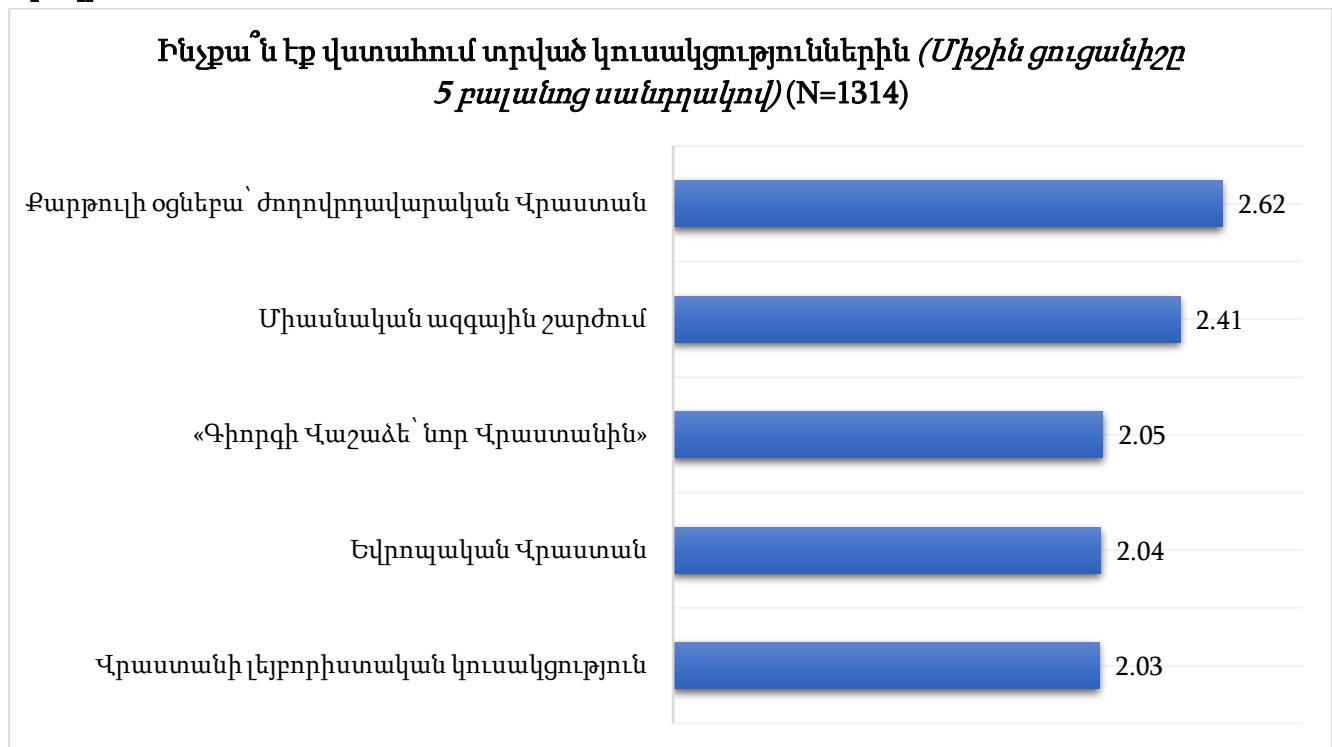
5.5 Քաղաքական կուսակցությունների դերը

Քաղաքական գործընթացների մեջ էթնիկական փոքրամասնությունների մասնակցության գնահատման ժամանակ կարևոր դերը քաղաքական կուսակցություններին են տրվում, քանի որ հենց նրանցից են ձևավորվում գործադիր կամ օրենսդիր կառավարությունը, ընդդիմությունը և այլն: Համապատասխանորեն, կարևոր էր չափել այն, թե որքանով են վստահում պատասխանողները քաղաքական կուսակցություններին: Հետազոտության ընթացքում հատկացվել է 10 քաղաքական կուսակցություն, որոնք էլ ֆոկլուս-խմբերի ժամանակ հենց իրենք էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները հայտնաբերեցին: Հետազոտությունը ցույց տվեց, որ ընդհանուր առմամբ, քաղաքական կուսակցությունների նկատմամբ վստահությունը ցածր է: Պատասխանողների միայն 12.6%-ն է վստահում («Հիմնականում վստահում եմ» կամ «Ամբողջությամբ եմ վստահում») օրինակ

Վստահությունը քաղաքական կուսակցությունների նկատմամբ պատասխանողները 5 բալանոց սանդղակով գնահատեցին, որտեղ 1 բալը նշանակում էր , որ «Ընդհանրապես չեմ վստահում», 3 բալը «Ոչ վստահում եմ, ոչ էլ չեմ վստահում», 5 բալը «Ամբողջությամբ վստահում եմ»: «Քարթուլի օցնեբի» հանդեպ վստահությունը միջին բալով 2.62-ով ֆիքսվեց (Ստանդարտ թեքում՝ 1.48, իսկ մեդիանա՝ 3): Էթնիկական նշանով այս ցուցանիշը հետևյալ տեսակի է. Հայկական համայնքի պատասխանողների

միջին բալն է 2.85-ը, ադրբեջանականինը՝ 2.84-ը, քիստերինը՝ 2.99-ը, օսերինը՝ 2.83-ը, ուրբան փոքր էթնոտաներինը՝ 2.1-ը: «Միասնական ազգային շարժման» նկատմամբ վստահության ընդհանուր միջին բալն է 2.41-ը (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.37, իսկ մեդիանա՝ 2): Էթնիկական նշանով միջին բալերը հետևյալ ձևով բաժանվեցին. Հայկական համայքը՝ 3.17, ադրբեջանական համայքը՝ 2.94, քիստերը՝ 1.68, օսերը՝ 2.21, ուրբան փոքր էթնոտաները՝ 2.28: Ինչ վերաբերվում է «Եվրոպական Վրաստանին», նրա նկատմամբ ընդհանուր վստահությունը միջին 2.04 բալով գնահատվեց (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.20, իսկ մեդիանա՝ 1): «Վրաստանի հայրենասիրական դաշինքի» նկատմամբ վստահության ընդհանուր միջին ցուցանիշը 1.83 բալ է (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.10, իսկ մեդիանա՝ 1): «Վրաստանի լեյբորիստական կուսակցության» նկատմամբ վստահությանը միջին 2.03 բալ շնորհվեց (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.35, իսկ մեդիանա՝ 1): Էլ ավելի ցածր է «Ժողովրդավարական շարժում՝ Միացյալ Վրաստանի (Նինո Բուրջանաձե)» նկատմամբ վստահության միջին բալը՝ 1.61 (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.10, իսկ մեդիանա՝ 1): Կուսակցություն «Ազատ Վրաստան»-ի նկատմամբ վստահությունը միջին 1.61 բալով գնահատվեց (Ստանդարտ թեքումը՝ 0.96, իսկ մեդիանա՝ 1): Մոտավորապես նույն է «Հանրապետական կուսակցության» նկատմամբ վստահությունը, նրա միջին ցուցանիշն է 1.60 (Ստանդարտ թեքումը՝ 0.97, իսկ մեդիանա՝ 1): «Գիորգի Վաշաձե - Նոր Վրաստանի» նկատմամբ վստահության միջին բալն է 2.05 (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.32, իսկ մեդիանա՝ 1): Քաղաքական կուսակցություն «Գիրչի»-ի նկատմամբ վստահության միջին բալն է 1.87 (Ստանդարտ թեքումը՝ 1.22, իսկ մեդիանա՝ 1) (Տես դիագրամ N53):

Դիագրամ N53:

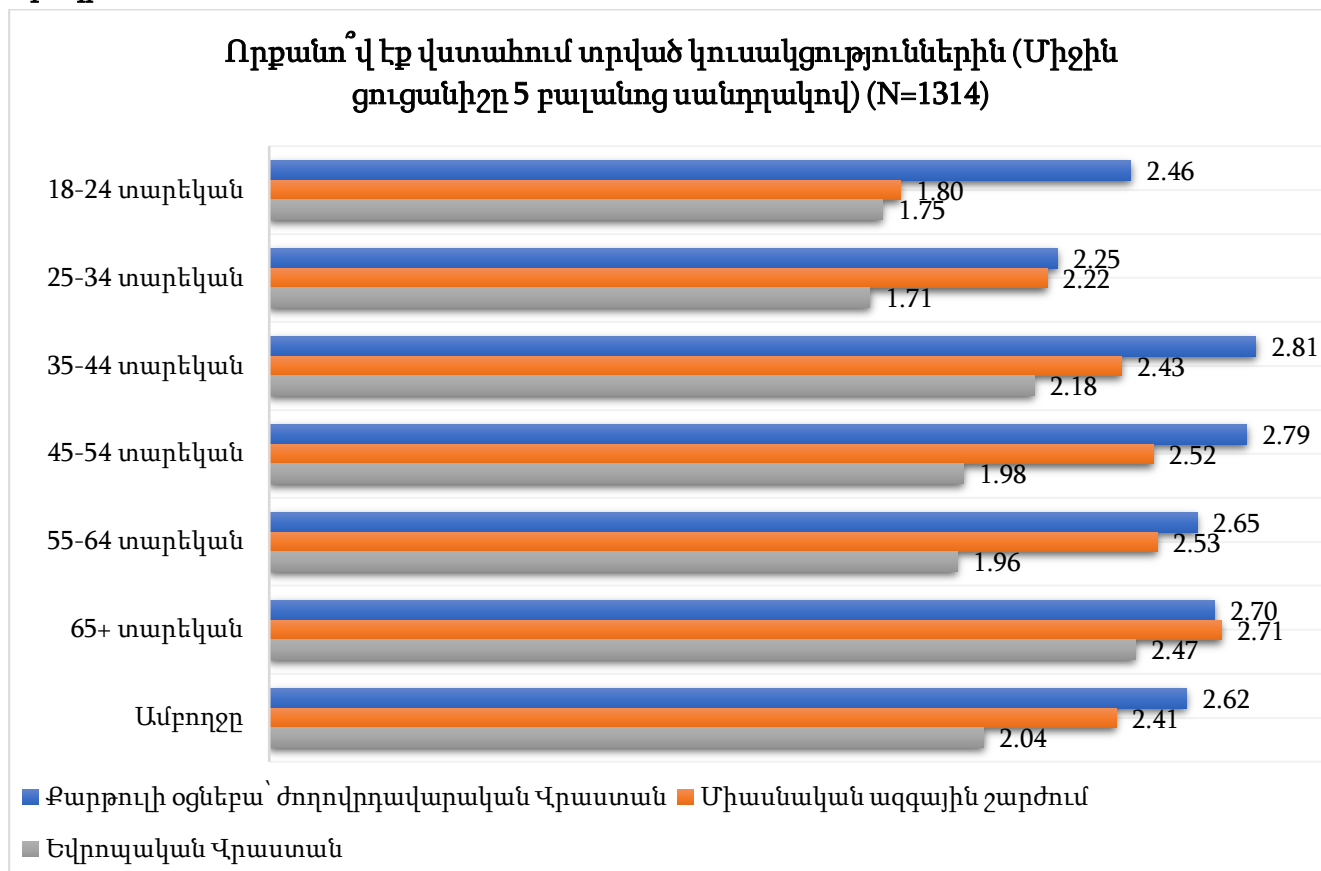

Քաղաքական կուսակցությունների նկատմամբ վստահությունը զգալիորեն ցածր է 18-34 տարեկան պատասխանողների մեջ, ուրիշ տարիքային խմբերի հետ համեմատած: «Քարթուլի օցներա՝ ժողովրդավարական Վրաստանի» նկատմամբ վստահության միջին բալը 18-24 տարեկան

պատասխանողների մեջ 2.46 և 25-34 տարեկան հարցաքննվածների մեջ՝ 2.25, այն ժամանակ, երբ որ 35-44 տարեկան հետազոտության մասնակիցները միջին 2.81 բալով են վստահում, 45-54 տարեկանները՝ 2.79-ով, 55-64 տարեկանները՝ 2.65-ով, 65 տարեկան և բարձր՝ 2.70 բալով: Տարիքային խմբերի մեջ նման տենդեցիան «Միասնական ազգային շարժման» նկատմամբ վստահության տեսանկյունից էլ է հատվում: Նրա հանդեպ բոլորից անվստահությամբ են տրամադրված 18-34 տարեկան պատասխանողները, իսկ բոլորից շատ այս կուսակցությանը 65 տարեկան և բարձր տարիք ունեցող պատասխանողներն են վստահում (Թեև, վստահության միջին ցուցանիշը մեկ է բացասական դաշտում է տեղադրվում՝ 2.71): 65 տարեկան և բարձր տարիք ունեցող պատասխանողների մեջ, ուրիշ տարիքային խմբերի հետ համեմատած, ավելի բարձր է վստահությունը, նաև, «Եվրոպական Վրաստանի» նկատմամբ (Վստահության միջին բալն է 2.47, այն ժամանակ, երբ 18-24 տարեկան պատասխանողների մեջ այս ցուցանիշը 1.75 բալ է և 25-34 տարեկանների մեջ՝ 1.71) (Տես դիագրամ N54):

Դիագրամ N54:

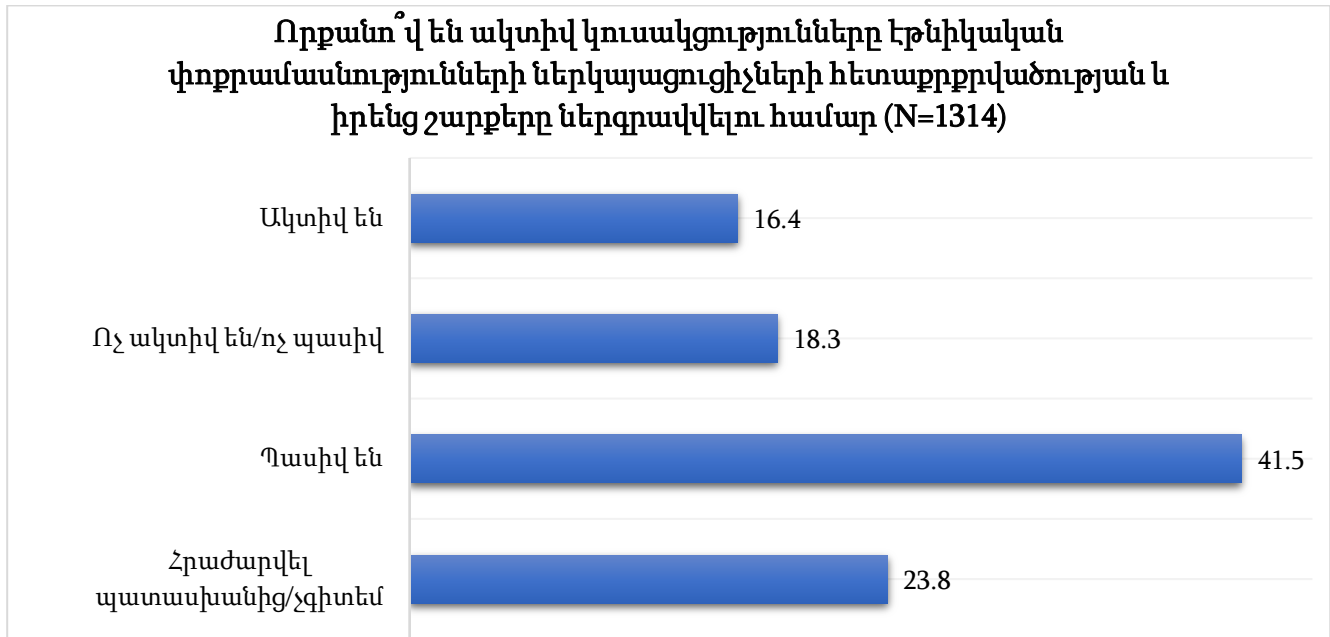

Կոնկրետ կուսակցությունների նկատմամբ վստահության մեջ էլ **հետաքրքիր դեր է կատարում վրացերենի իմացությունը**. Հատվում են, որ կուսակցությունների նկատմամբ վստահության և լեզվի իմացության մակարդակի փոփոխականությունը վիճակագրական կապի մեջ են միմյանց հետ: Վրացերեն լեզվի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշը ավելի բարձր է այն պատասխանողների մեջ, որոնք էլ վստահում են քաղաքական կուսակցությանը՝ «Բարթուլի օցնեբա՝ ժողովրդավարական

Վրաստանի»-ին (Ավելի վստահում եմ, քան չեմ վստահում՝ միջին է՝ 15.87 և վստահում եմ 18.47), քան նրանց ով վստահում է քաղաքական կուսակցության «Միասնական ազգային շարժում» (Ավելի վստահում եմ, քան չեմ վստահում՝ միջին է 14.72-ը և վստահում եմ՝ միջին է՝ 13.85):

Կուսակցությունների ընդհանուր գնահատումներից հետո, կարևոր էր իմանալ այն, թե պատասխանողների կարծիքով, **որքանով են ակտիվ կուսակցությունները էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների հետաքրքրվածության ու իրենց շարքերը ներգրավվելու համար:** Պատասխանողների 41.5%-ը մտածում է, որ կուսակցությունները պասիվ են («Շատ են պասիվ» կամ «Ավելի պասիվ են, քան ակտիվ»), 18.3%-ի կարծիքով էլ, նրանք հավասար են պասիվ և ակտիվ: Պատասխանողների միայն 16.4%-ն է համարում, որ էթնիկական փոքրամասնություններին իրենց շարքերը ներգրավվելու տեսանկյունից, քաղաքական կուսակցությունները ակտիվ են («Շատ են ակտիվ» կամ «Ավելի ակտիվ են, քան պասիվ»): Հարցաքննվածների 23.8%-ը դժվարացավ այս հարցին պատասխանել (Տես դիագրամ N55): Էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի միջև նշված հարցերի նկատմամբ վերաբերմունքը մի փոքր տարբեր է. Հայ (25.9%) և քիստ (19.5%) պատասխանողներից համեմատած մեծ մասը համարում է, որ կուսակցությունների մեջ ակտիվ են («Շատ են ակտիվ» կամ «Ավելի ակտիվ են, քան պասիվ») այս առումով, քան ուրիշ էթնիկական խմբերի ներկայացուցիչները:

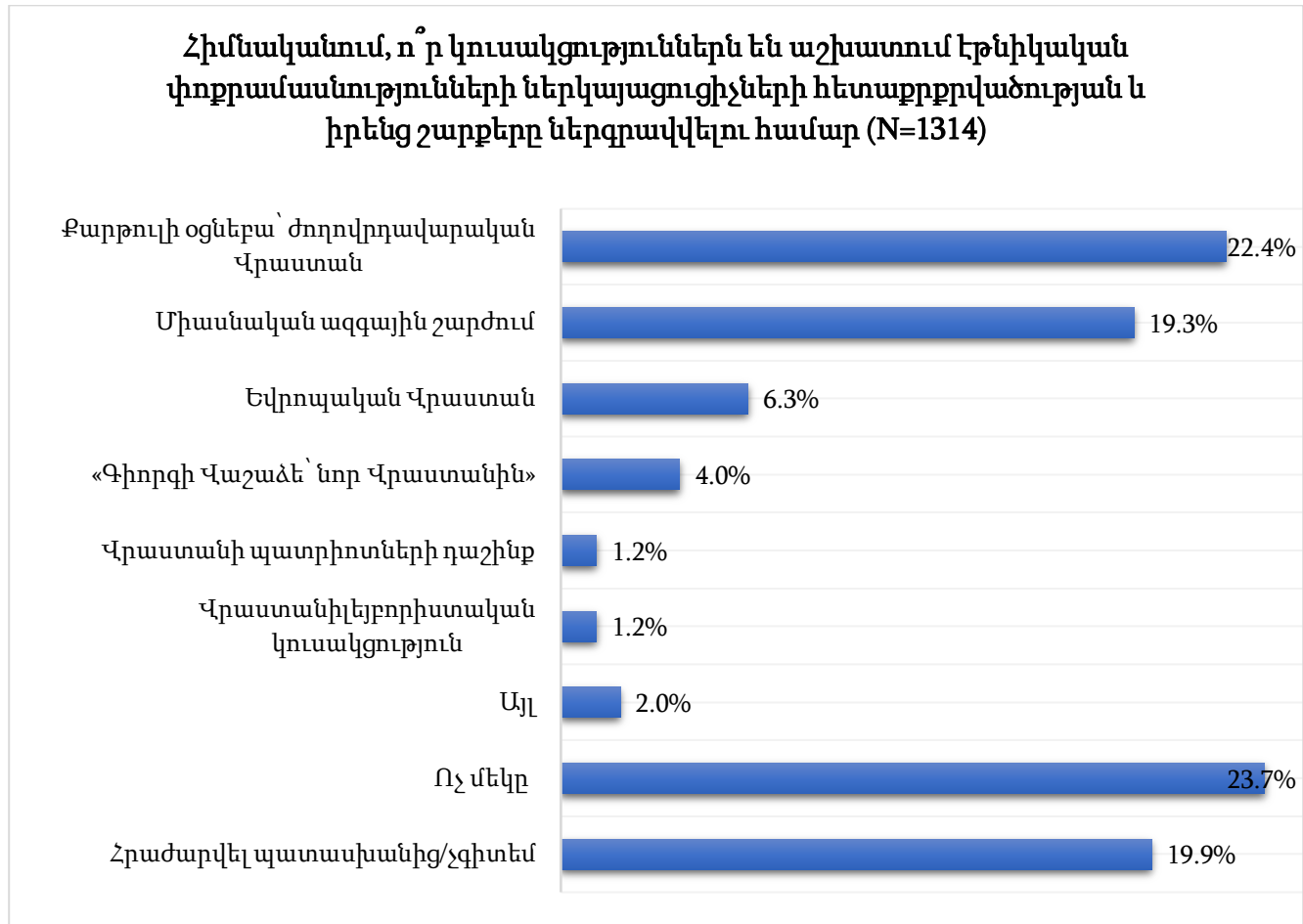
Դիագրամ N55:

Վերոնշյալ հարցերից ելնելով, հետաքրքիր էր իմանալը այն, թե **կոնկրետ որ կուսակցություններն են աշխատում, ավել կամ պակաս որակով, էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների հետաքրքրվածության ու իրենց շարքերը ներգրավվելու համար:** Պատասխանողները տրված հարցին այսպես պատասխանեցին. 22.4%-ի կարծիքով, «Քարթուլի օցնեբա՝ ժողովրդավարական Վրաստանը» աշխատում է էթնիկական փոքրամասնությունների հետաքրքրվածության և իրենց շարքերը ներգրավվելու համար, 19.3%-ի կարծիքով՝ «Միասնական ազգային շարժումը» աշխատում է

Էթնիկական փոքրամասնություններին իրենց շարքերը ներգրավվելու համար, 6.3%-ի կարծիքով՝ «Եվրոպական Վրաստանը», իսկ 23.7%-ի կարծիքով էլ ոչ մի կուսակցություն չի աշխատում նման հարցերի շուրջ: Էթնիկական համատեքստի մեջ ըստ պատասխանողների, պարզվեց, որ այս կուսակցությունները ավելի շատ են աշխատում հայերի, քիստերի և հետո ադրբեջանական խմբերի հետ (Տես դիագրամ N56):

Դիագրամ N56:

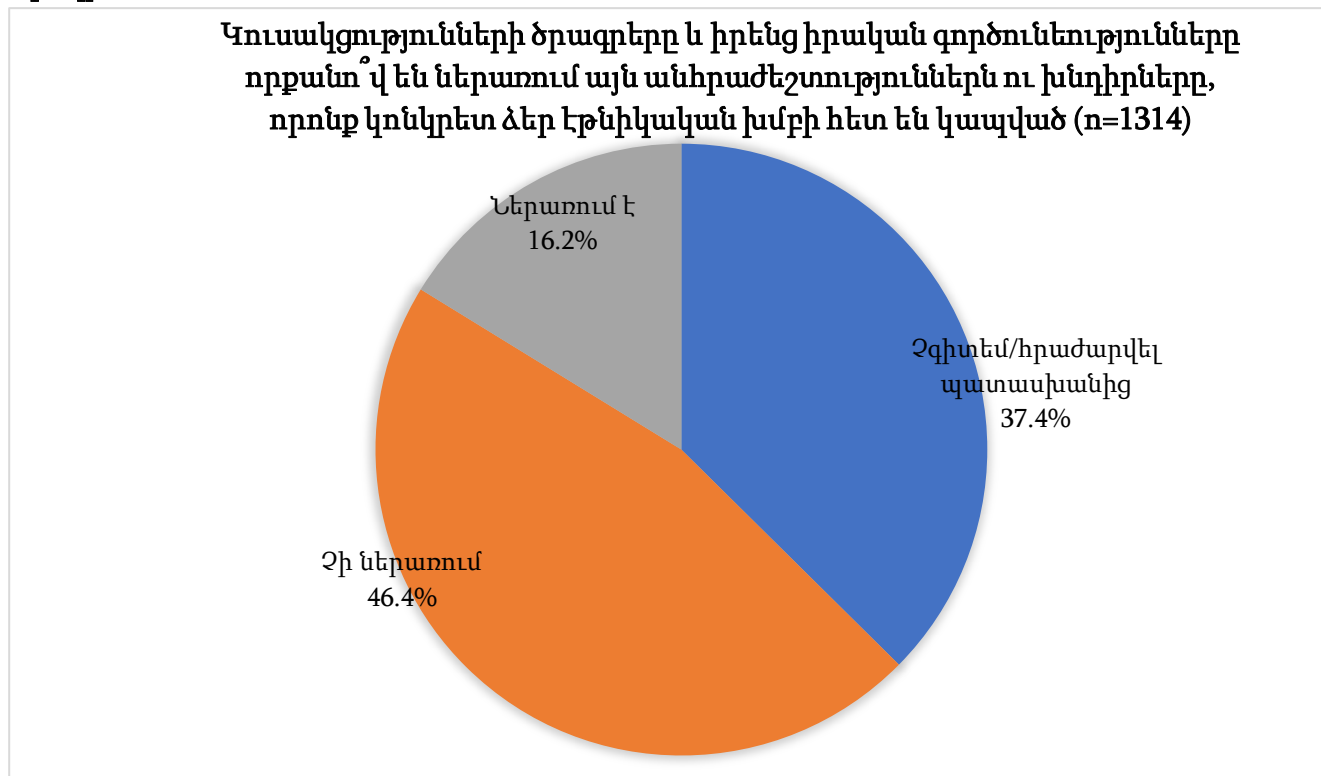
Հարցին, թե որքանով են ծանոթանում պատասխանողները քաղաքական կուսակցությունների ընտրական ծրագրերին, նրանց մեծ մասը, 55.7%-ը հայտնում է, որ ծանոթ չեն («Չեմ ծանոթանում» կամ «Ավելի չեմ ծանոթանում, քան ծանոթանում եմ»): Նրանց ասելով միայն 22.2%-ն է հետաքրքրված («Ավելի ծանոթանում եմ, քան չեմ ծանոթանում» կամ «Ծանոթ եմ»): Իսկ պատասխանողների 20.2%-ը մակերեսորեն է ծանոթանում կուսակցությունների ընտրական ծրագրերին: Հետաքրքիր է նշված հարցերը էթնիկական փոքրամասնությունների համատեքստի մեջ. քաղաքական կուսակցությունների ընտրական ծրագրերին ծանոթանում է («Ավելի ծանոթանում եմ, քան չեմ ծանոթանում» կամ «Ծանոթանում եմ») հայկական համայնքի պատասխանողների 14%-ը, ադրբեջանցիների՝ 1.1%-ը, քիստերի՝ 4.9%-ը, օսերի՝ 1.2%-ը, ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների՝ 4.3%-ը: Գենդերային համատեքստի մեջ կանանց և տղամարդկանց վարքագիծը, այս տեսանկյունից, նման են:

Քաղաքական կուսակցությունների հետ համագործակցության պատրաստակամությունից բացի, կարևոր էր, նաև, իմանալ այն մասին, թե ինչ ուղղությամբ են համագործակցում կուսակցությունները էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի ներկայացուցիչների հետ: Պատասխանողների 31.5%-ը ասում է, որ չգիտի նման համագործակցության գոյության մասին, 37.4%-ի ասելով, կուսակցությունները նրանց հետ ոչ մի ուղղությամբ չեն համագործակցում: Պատասխանողները համագործակցությունը միայն երկու ձևով նշեցին. 7.8%-ի ասելով քաղաքական կուսակցությունները բնակիչների հետ համագործակցում են կուսակցության մեջ քաղաքացիների գրանցման տեսանկյունով, 15.5%-ի ասելով էլ, կուսակցությունների համագործակցությունը քաղաքացիների հետ՝ կուսակցական առաջադրանքները կատարելով են արտահայտվում:

Եվ վերջում, հարցերի այս բլոկն ավարտվեց թեմայով, թե ինչքանով են ներառված **կուսակցական ծրագրերը և նրանց իրական գործունեությունները այն անհրաժեշտություններով և հարցերով, որոնք էլ էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի հետ են կապված:** Պատասխանողների 36.9%-ը չունի պատասխան այս հարցին: 46.4%-ի ասելով, կուսակցությունների ծրագրերը և գործունեությունները չեն ներառում («Չեն ներառում» կամ «Ավելի չեն ներառում, քան ներառում են») նրանց անհրաժեշտությունները: Միայն պատասխանողների 16.1%-ն է համարում, որ նշված ծրագրերը նման հարցերն են ներառում («Ներառում են» կամ «Ավելի ներառում են, քան չեն ներառում») (Տես դիագրամ N57):

կուսակցությունների ծրագրերը և իրենց իրական գործունեությունները որքանով են ներառում այն անհրաժեշտություններն ու խնդիրները, որոնք կոնկրետ ձեր էթնիկական խմբի հետ են կապված (n=1314)

Դիագրամ N57:

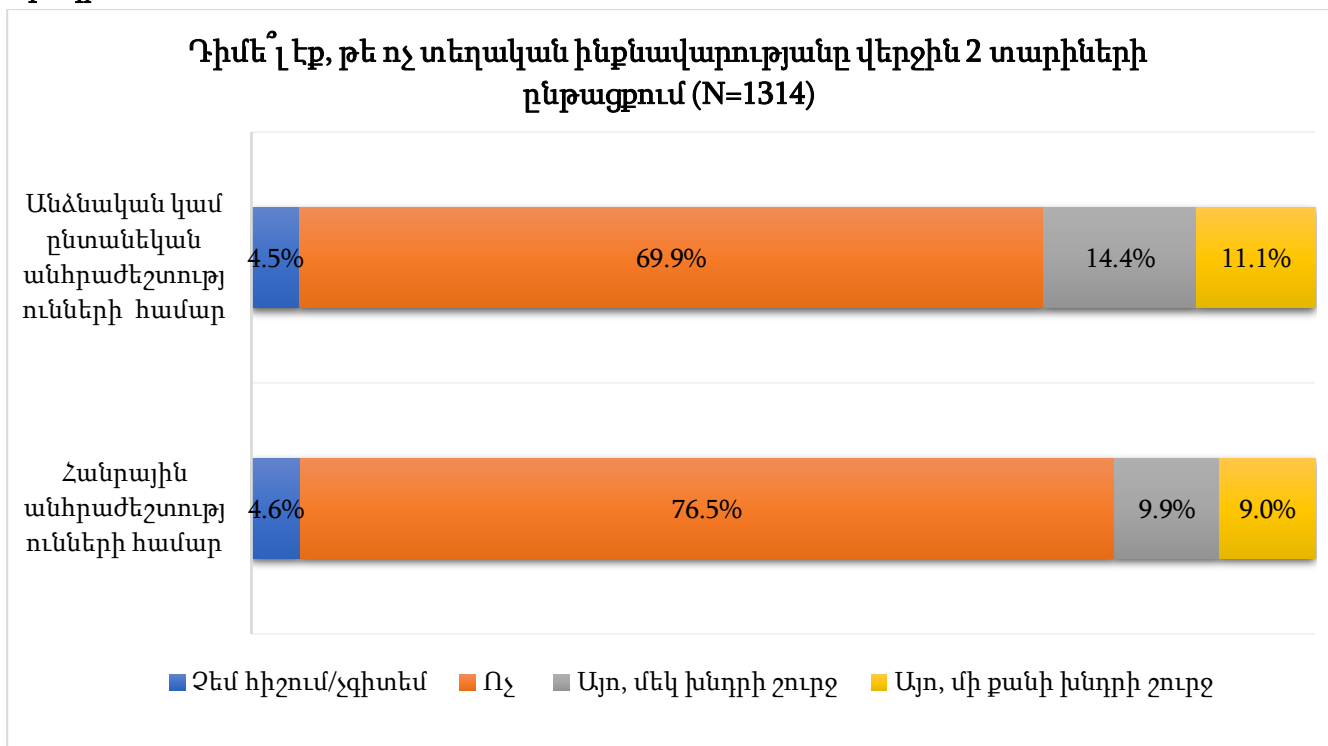
Նշումներ. Կատեգորիաներում «Ներառում են» միացված են հետևյալ երկու պատասխաններին. «Ամբողջությամբ ներառում են» և «Ավելի ներառում են, քան չեն ներառում», իսկ կատեգորիաներում «Չեն ներառում», «Ընդհանրապես չեն ներառում» և «Ավելի չեն ներառում, քան ներառում են»:

5.6 Մասնակցություն տեղական ինքնակառավարման մեջ

Քաղաքական կուսակցություններից բացի, ժողովրդավարացման գործընթացի մեջ կարևոր բաղադրիչն է նաև, տեղական ինքնակառավարությունը, քանի որ նրա գոյությունը և ուժը տեղական ժողովրդավարության հիմնարար սկզբունքն է: Նա ի նկատի ունի, այն որ քաղաքացու իրավունքն ու պատասխանատվությունն է մասնակցել այն հարցերի լուծմանը, ինչ անմիջականորեն վերաբերվում է իրեն և իր բնակության վայրին: Համապատասխանորեն, տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեությունը քաղաքական մասնակցության մեջ կարևոր դերերից մեկն է խաղում: Ընդհանուր առմամբ, ըստ հետազոտությանը, տեղական ինքնակառավարմանը էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների 32.1%-ը վստահում է («Ամբողջությամբ վստահում եմ» կամ «Հիմնականում վստահում եմ»):

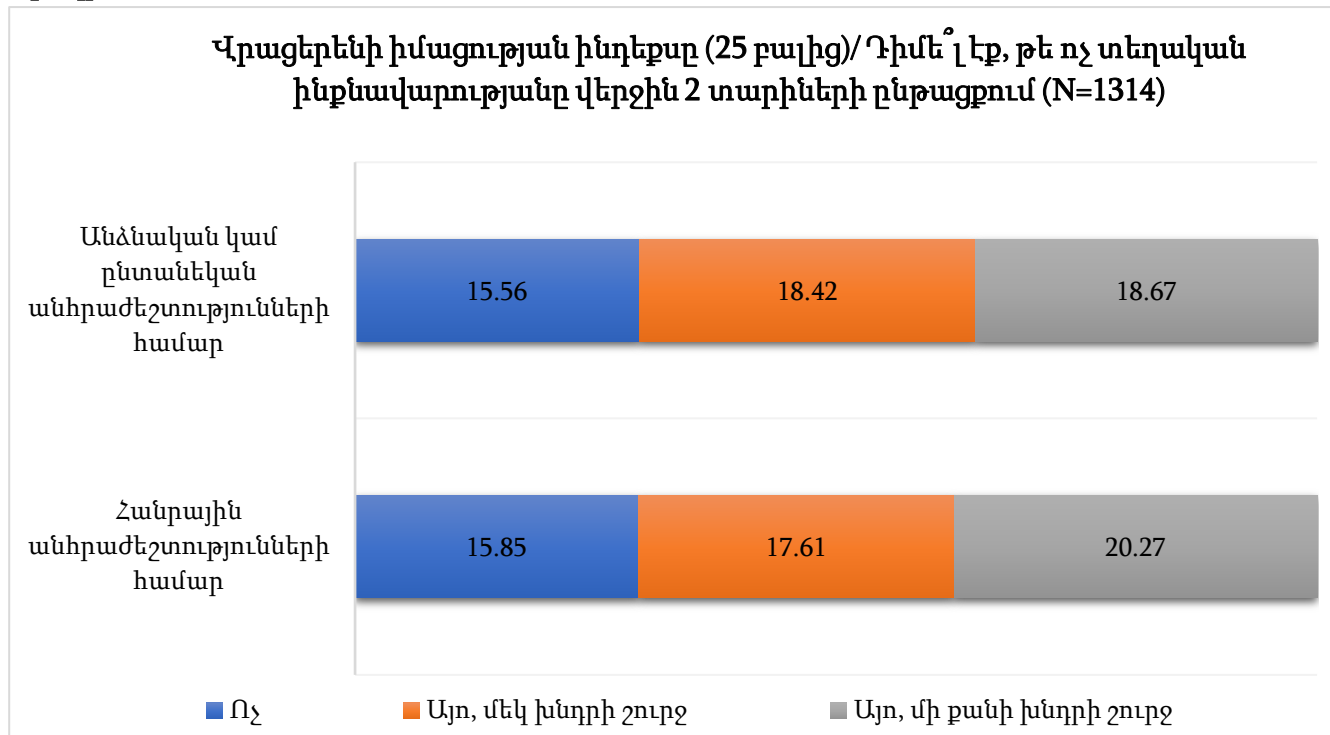
Ի սկզբանե, պատասխանողները հարցին պատասխանեցին. **դիմում ենք թե՛ ոչ տեղական ինքնակառավարմանը, անձնական կամ ընտանեկան անհրաժեշտություններից ելնելով:** Պատասխանողների 69.9%-ը հայտնում է, որ չի դիմել նման մտադրությամբ, միայն 14.4%-ը այնպիսիներն են, ովքեր էլ դիմել են տեղական ինքնակառավարմանը ինչ որ խնդիրների պատճառով: Ինչ վերաբերվում է տեղական ինքնակառավարմանը **հանրային** անհրաժեշտությունների համար դիմելուն, նման պրակտիկային էլ ավելի քիչ պատասխանող է հետևում. 76.5%-ը չի դիմել այդ նպատակով տեղական ինքնակառավարմանը, միայն 9.9%-ն է դիմել, ամենաքիչը, մեկ որևէ խնդրի շուրջ (Տես դիագրամ N58):

Դիագրամ N58:

Տեղական ինքնակառավարմանը դիմելու և վրացերենի իմացությանը փոփոխականության միջև հայտնաբերվում է վիճակագրական վստահելի կապ: Հետազոտությունը ցույց է տալիս, թե որ պատասխանողներն էլ չեն դիմել մարմիններին ոչ անձնական և ոչ էլ հանրային անհրաժեշտությունների համար, դրանց վրացերենի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշը ավելի ցածր է (Չեն դիմել անձնական անհրաժեշտությունների համար՝ միջին 15.56 է և չեն դիմել հանրային անհրաժեշտությունների համար՝ միջինը՝ 15.85), քան նրանցը, որվքեր առնվազն գոնե մեկ անգամ դիմել են ցանկացած անհրաժեշտությունների համար (Օրինակ, ով էլ դիմել է մեկ անձնական խնդրի համար՝ միջինը՝ 18.42 և դիմել է մի քանի հանրային խնդիրների համար՝ միջինը 20.27) (Տես դիագրամ N59):

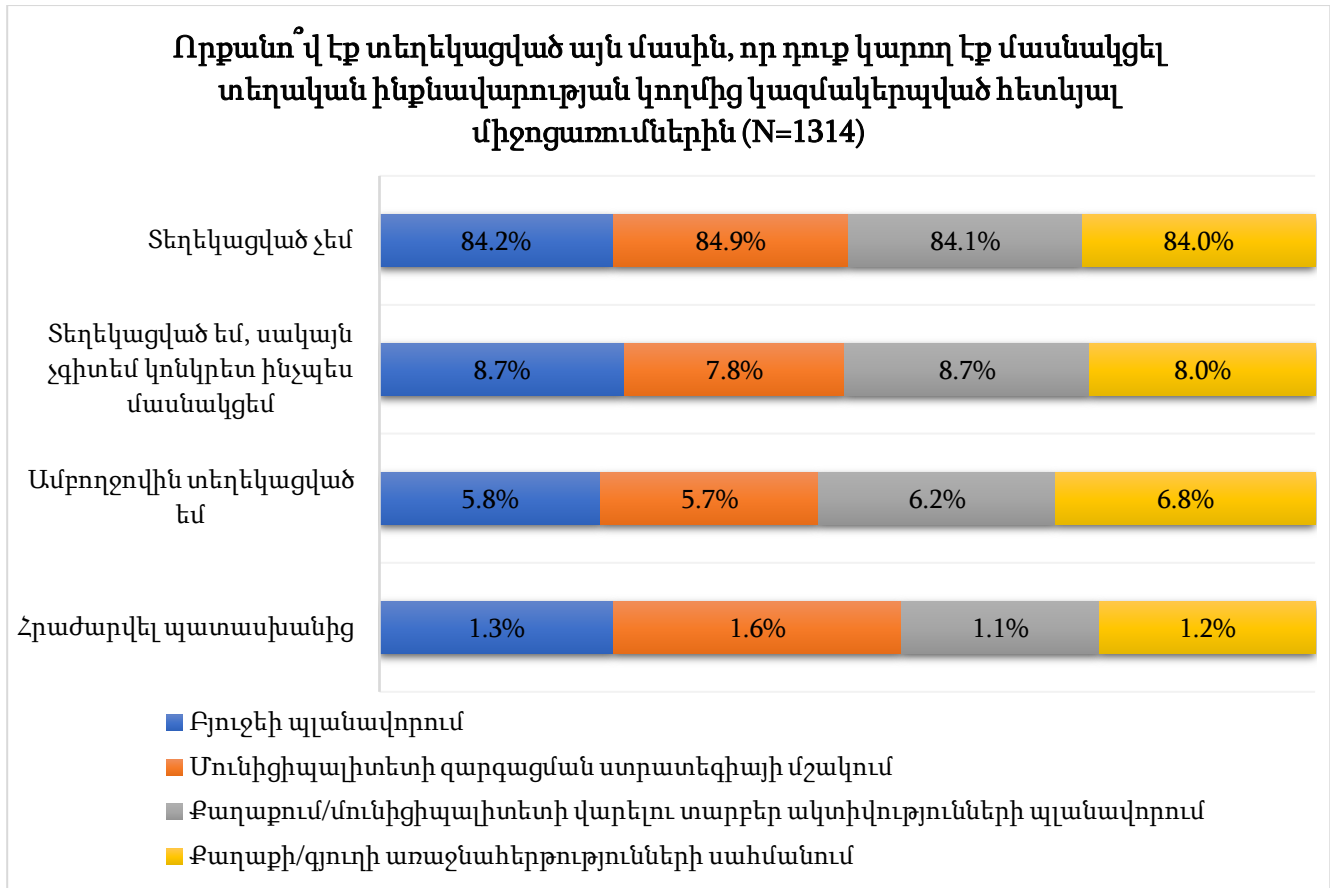
Դիագրամ N59:

Ինքնակառավարման գործունեության մեջ ներգրավվման մասին իմանալու համար, պետք է հաստատ էինք, նաև թե որքանով էին պատասխանողները տեղեկացված նրա մասին, որ նրանք կարող են մասնակցել տեղական ինքնակառավարման կողմից կազմակերպված միջոցառումների մեջ: Պատասխանողների 84.2%-ը ասում է, որ տեղեկացված չէ այն մասին, որ կարող է բյուջեի պլանավորմանը մասնակցել: Նրանցից միայն 8.7%-ն է ասում, որ տեղեկացված է, թեև չգիտի կոնկրետ ինչպես ներգրավվել նրա մեջ: Ինչ վերաբերվում է տեղեկացվածության որակին, այն մասին, որ նրանք կարող են մասնակցել քաղաքապետարանի զարգացման ստրատեգիայի մշակմանը, պատասխանողներից մեծամասնությունը (84.9%) ասում է, որ տեղեկացված չէ այդ մասին: Այդ մասին տեղեկացված է 7.8%-ը, թեև չգիտի կոնկրետ ինչպես մասնակցել այդ գործունեությունների մեջ: Քաղաքում/մունիցիպալիտետում վարման տարբեր գործունեությանը պլանավորման մեջ մասնակցելու հնարավորությունների մասին տեղեկացված է պատասխանողների 8.7%-ը և տեղեկացված չեն՝ 84.1%-ը: Զգալիորեն ցածր է, նաև քաղաքի/գյուղի առաջնահերթությունների սահմանման մեջ մասնակցելու

հնարավորության մասին տեղեկության մակարդակը. Տեղեկացված է 8%-ը և տեղեկացված չէ՝ 84%-ը (Տես դիագրամ N60):

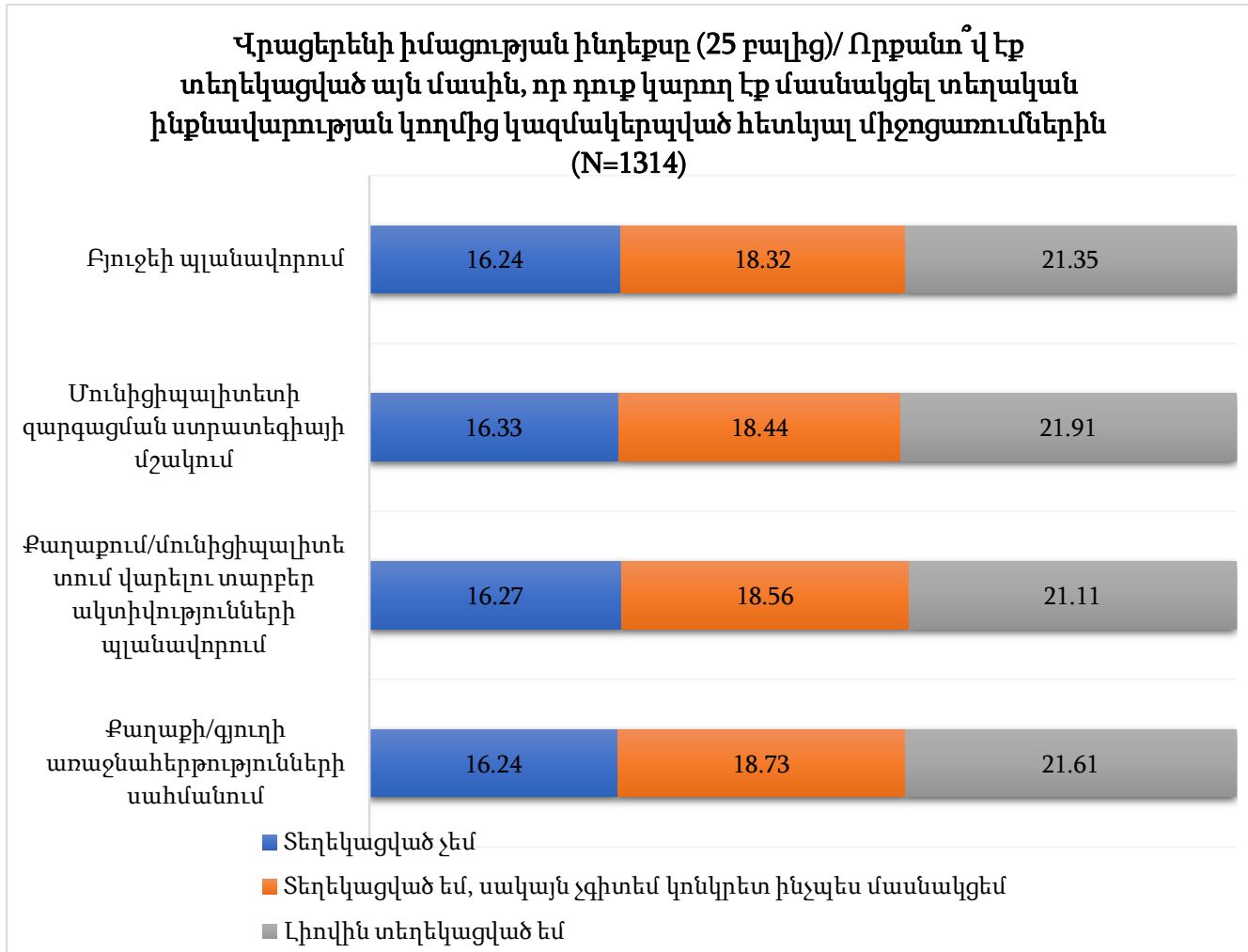
Դիագրամ N60:

Վերոնշյալ հարցերի շուրջ պատասխանողների տեղեկացվածությունը վիճակագրական վստահելի կապի մեջ է վրացերենի տիրապետման փոփոխականության հետ: Հատվում է այն, որ տեղեկացվածության մակարդակի աճման հետ միասին աճում է վրացերենի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշը: Օրինակ, վրացերենի տիրապետման միջին բալը՝ 21.61 է այն պատասխանողների մեջ, որոնք էլ ամբողջությամբ տեղեկացված են այն մասին, որ քաղաքի/գյուղի առաջնահերթությունների սահմանման մեջ կարող են մասնակցել, իսկ ովքեր այս հարցերի մասին տեղեկացված չեն, նրանց համար վրացերենի իմացության ինդեքսի միջին ցուցանիշն է 16.24 (Տես դիագրամ N61):

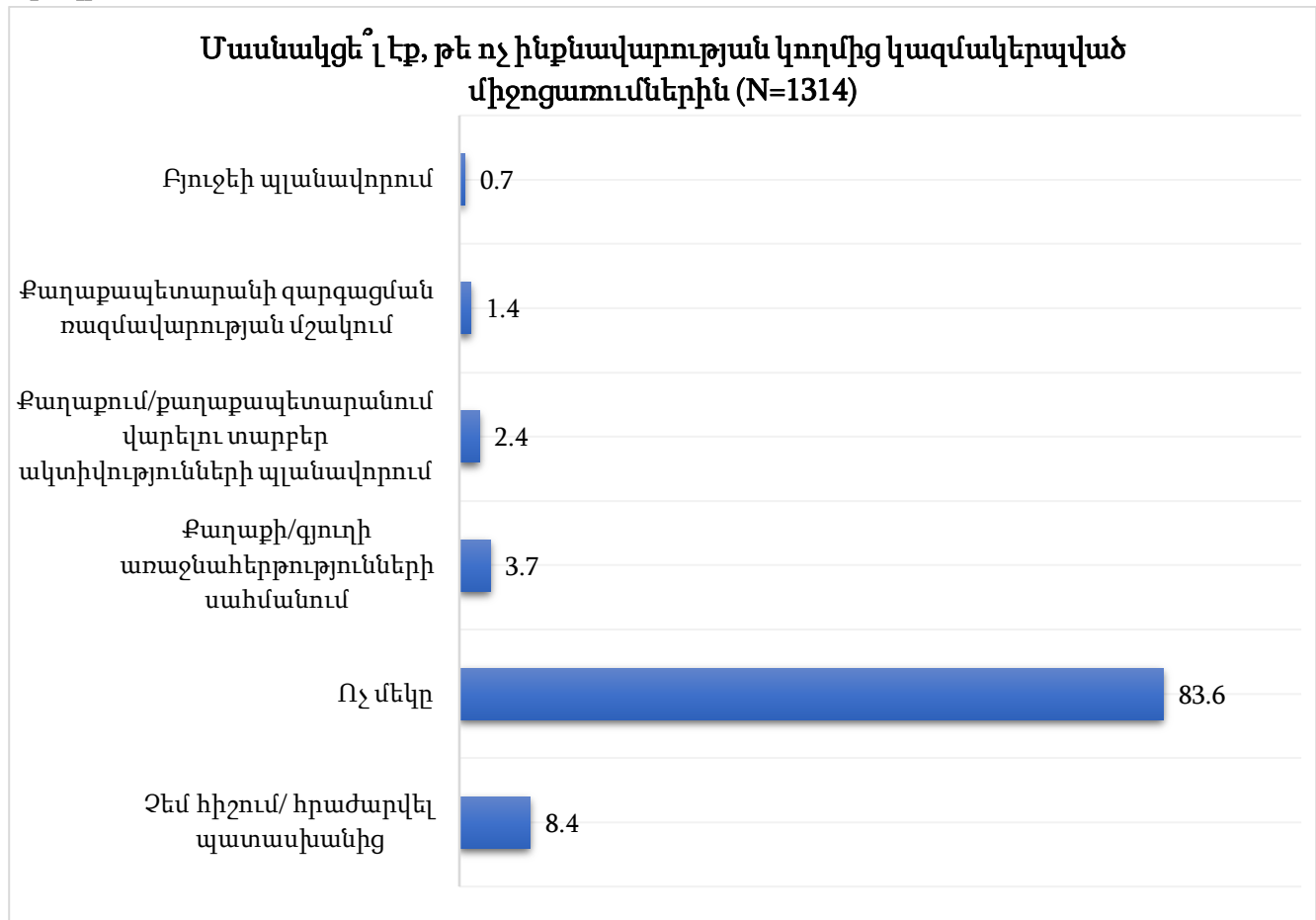

Դիագրամ N61:

Հետաքրքիր է այն, թե **տեղական ինքնակառավարման կողմից կազմակերպված, որ միջոցառում(ներ)ի մեջ են մասնակցել պատասխանողները**: Հետազոտության մասնակիցների 83.6%-ից ոչ մեկը նման տեսակի միջոցառումների մեջ չի մասնակցել: Պատասխանողներից՝ 7.2%-ը չի հիշում, չնայած նրանց թիվը շատ քիչ է, ովքեր էլ բյուջեի պլանավորման մեջ (0.7%), մունիցիպալիտետի զարգացման ստրատեգիայի մշակման մեջ (1.3%), քաղաքում/մունիցիպալիտետում վարման տարբեր գործունեությունների պլանավորման մեջ (2.4%) կամ քաղաքի/գյուղի առաջնահերթությունների սահմանման մեջ (3.6%) է մասնակցել (Տես դիագրամ N62):

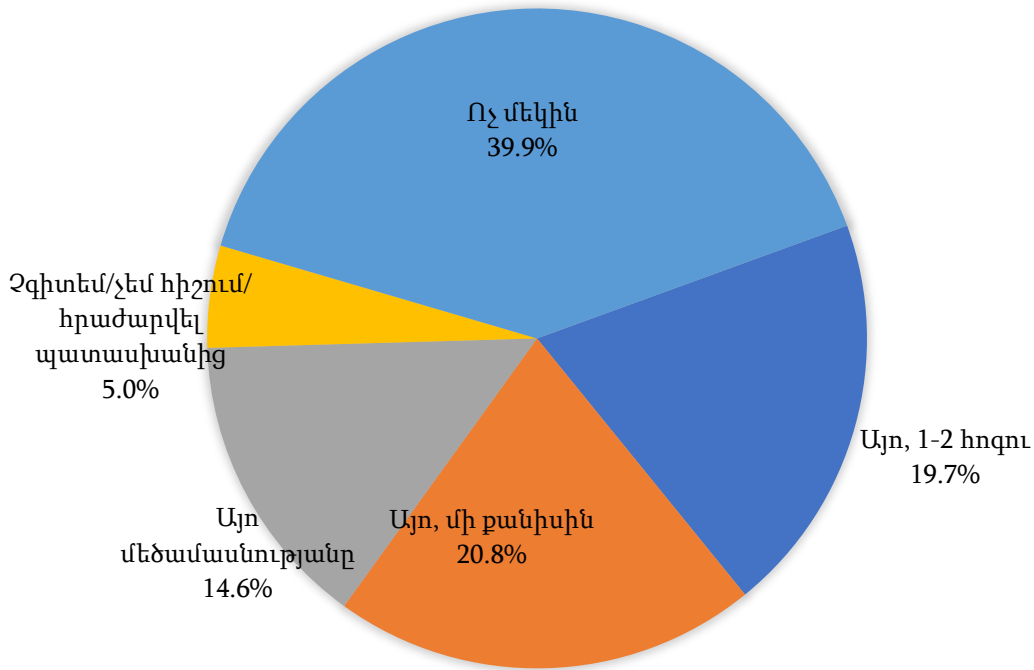
Դիագրամ N62:

Տեղական ինքնակառավարման հետ համագործակցելու աճին անձնական սոցիալական կապերը կամ էլ, թեև, այնտեղ աշխատողների ինքնության իմացությունը: Հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ տեղական ինքնակառավարության մեջ աշխատող անձանց չեն ճանաչում պատասխանողներից 39.9%-ը, 1-2 մարդ է ճանաչում 19.7%-ը, մի քանիսին՝ 20.8%-ը, իսկ մեծամասնության է ճանաչում՝ 14.6%-ը (Տես դիագրամ N63):

Դիագրամ N63:

Ճանաչում էք, թե ոչ տեղական ինքնավարությունում աշխատող անձանց (N=1314)

Լոգիստիկ ռեգրեսիայի մոդելի համաձայն, վիճակագրականորեն կարևոր կապ է բացահայտվում տեղական ինքնակառավարության մեջ աշխատող մարդկանց ճանաչման և պատասխանողների գենդերի և կրթության մակարդակի միջև: Հարկ է նշել այն, որ կանանց կոեֆիցիենտը բացասական է, ինչ ցույց է տալիս այն, որ համեմատած տղամարդկանց հետ, կանանց կողմից տեղական ինքնակառավարության մեջ աշխատող անձանց ճանաչման հնարավորությունները տարբեր են: Նաև, կանանց հնարավորությունները տղամարդկանցը համեմատած քիչ է (Հնարավորության կոեֆիցիենտը՝ 0.96 է, Signif. code=0.01): Այսինքն, նրա հնարավորությունը, որ կանայք ճանաչեն այս մարմինների մեջ աշխատող անձանց, ինչ վերաբերում է տղամարդկանց, ավելի ցածր է և բացասական: Իսկ, կրթության փոփոխականության կոեֆիցիենտը դրական է, ինչ նշանակում է այն, որ կրթության մակարդակի աճման հետ միասին աճում է նաև տեղական ինքնակառավարության կադրների ճանաչման հնարավորությունները (Signif. code=0):

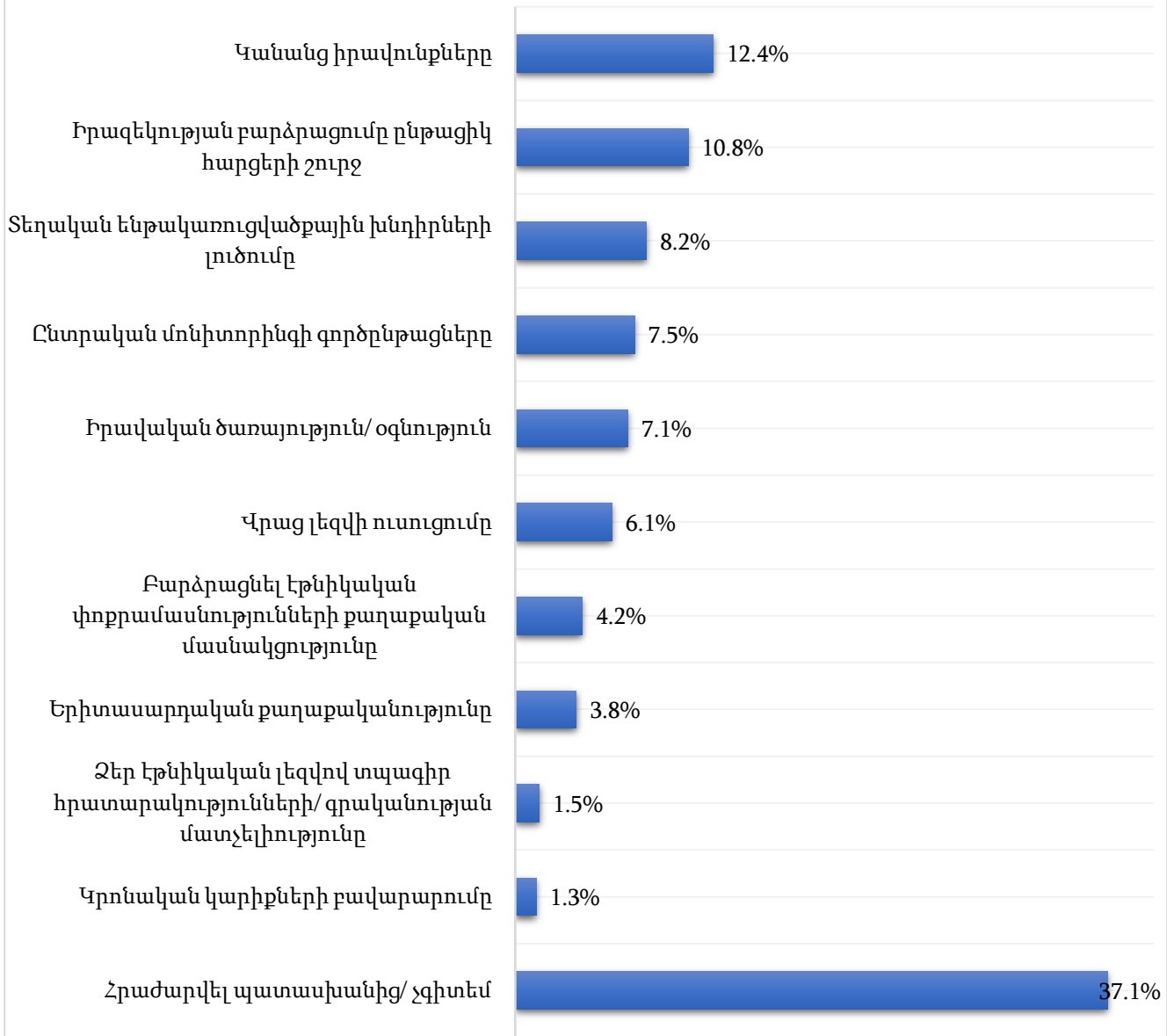
Կարևոր էր նաև իմանալ այն, թե ինչպես են հաշվում իրենք պատասխանողները, **որքանո՞վ են կարևոր իրենց ներկայացուցիչների տեղական ինքնակառավարության մեջ լինելը:** Պատասխանողների 65.2%-ի համար տրված հարցը կարևոր է («Հիմնականում կարևոր է» կամ «Շատ կարևոր է»), 18.1%-ի համար էլ մասամբ կարևոր է, մասամբ՝ ոչ, իսկ 8.1%-ի համար կարևոր չէ («Ընդհանրապես կարևոր չէ» կամ «Հիմնականում, կարևոր չէ»):

5.7 Քաղաքացիական կազմակերպությունների դերը

Երկրում ընթացիկ քաղաքական գործընթացի կարևոր օղակից մեկն է ոչ կառավարական կազմակերպությունները, որոնք էլ մեղիանայի հետ միասին, կարևոր դեր պետք է խաղային էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական ակտիվացման և մասնակցության աճման տեսանկյունով: Համապատասխանորեն, պատասխանողներին հարցրեցինք, իրենց տեղեկատվությամբ, **հիմնականում, որ հարցերի շուրջ են աշխատում տեղական ոչ կառավարական կազմակերպությունները իրենց շրջաններում/քաղաքում:** Պատասխանողներից մեծամասնությունը (37.1%) չգիտի տեղական ոչ կառավարական կառավարությունների աշխատանքի թեմատիկան (Կամ ընդհանուր առմամբ, նրանց գոյությունը իրենց շրջաններում): Հետազոտության մասնակիցների 12.4%-ի ասելով ոչ կառավարական կազմակերպություններում կանանց իրավունքների համար են աշխատում, 10.8%-ը ասում է, որ ոչ կառավարական սեկտորը իրազեկության բարձրացման առումով տարբեր ակտուալ հարցի շուրջ է աշխատում, 8.2%-ի կարծիքով, տեղական ենթակառուցվածքային խնդիրների լուծման վերաբերյալ, իսկ 7.5%-ի ասելով ընտրական գործընթացի մոնիտորինգի առումով (Տես դիագրամ N64): Հետաքրքիր է էթնիկական համատեքստի մեջ այն պատասխանողների մասը, որոնք էլ չգիտեն, թե ինչ հարցերի շուրջ են աշխատում տեղական ոչ կառավարական կազմակերպությունները: Հետազոտության հայկական համայնքի մասնակիցների մեջ այսպիսի պատասխանողների մասն է կազմում 38.2%-ը, ադրբեջանականի մեջ՝ 45.5%-ը, քիստերի մեջ՝ 8.1%-ը, օսերի մեջ՝ 38.6%-ը և ուրբան փոքր էթնոսների ներկայացուցիչների՝ 50.2%-ը:

Դիագրամ N64:

Ո՞ր խնդիրների վրա են աշխատում տեղական հասարակական կազմակերպությունները ձեր տարածաշրջանում/քաղաքում (N=1314)

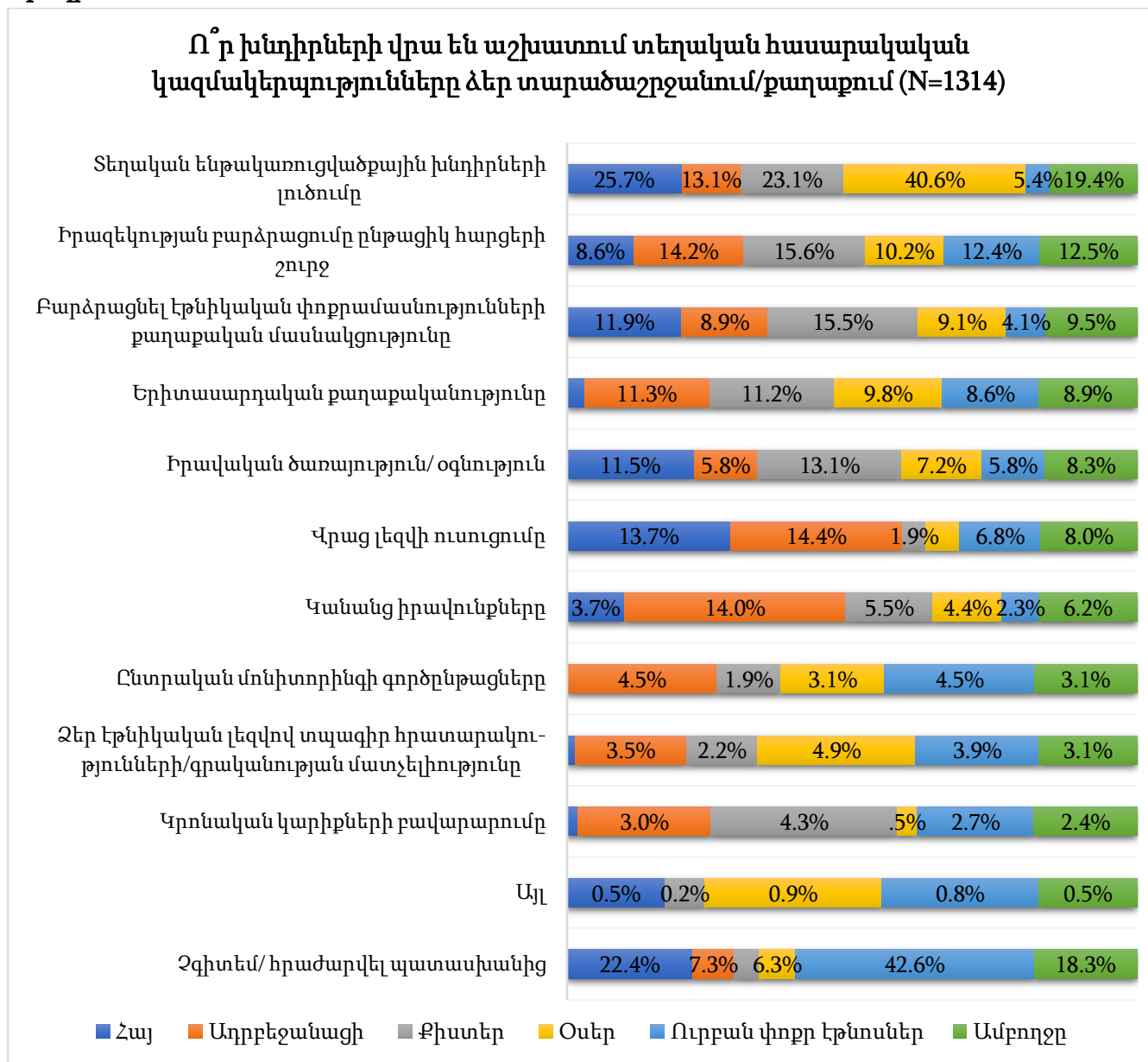

Տրված տեղեկությունից բացի, նաև, կարևոր էր իմանալ այն մասին, թե պատասխանողների կարծիքով, նրանց էթնիկական խմբի **դեպքում, որ հարցերի շուրջը պետք է աշխատանք լինի առաջնահերթական նրանց համայնքում/քաղաքում աշխատող ոչ կառավարական կազմակերպությունների համար:** Պատասխանողների 17.4%-ը այս հարցին չունի պատասխան: Սակայն, կարևոր մասը (19.4%) համարում է, որ այս կազմակերպությունների առաջնահերթական ուղղությունը տեղական ենթակառուցվածքային խնդիրների լուծումը պետք է լինի, 12.5%-ի կարծիքով, ոչ կառավարական կազմակերպությունները իրազեկության բարձրացման առումով պետք է աշխատեն, 9.5%-ի կարծիքով, այս պետք է լինի էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության աճման համար աշխատանքը, 8.9%-ը համարում է, որ նրանց աշխատանքը երիտասարդական քաղաքականության

ուղղությամբ պետք է սկսեն, 8.3%-ի կարծիքով՝ ոչ կառավարական կազմակերպությունները իրենց պետք է օգնեն իրավաբանական ծառայություններով, իսկ 8%-ը համարում է, որ առաջնահերթական նաև, պետք է լինի վրացերեն լեզվի սովորելը:

Տեղական ենթակառուցվածքային խնդիրների լուծման համար ոչ կառավարական կազմակերպությունները աշխատել կցանկանային օսական համայնքի պատասխանողների 40.6%-ը, կանանց իրավունքների և վրացերենի լեզուն սովորելու համար ադրբեջանցի պատասխանողների մոտավորապես 14%-ը, հայ պատասխանողների՝ 13.7%-ը կցանկանար նաև վրացերեն լեզվով իրենք աշխատելին, քիստ պատասխանողների՝ 15.6%-ը իրազեկության բարձրացնելը և 15.5%-ը՝ քաղաքական մասնակցության աճը: Իսկ ուրբան փոքր էթնոսների մեջ այս առումով ավելի շատ ակտուալ ցանկալի հարցեր չեն հատվում (Տես դիագրամ N65):

Դիագրամ N65:

6. Եզրակացություն

Պետական դոմինանտ ինստիտուցիան, որն էլ էթնիկական փոքրամասնությունների հանդեպ քաղաքականության օրակարգն է և ընդհանուր առմամբ քաղաքականության բովանդակություն է կազմում: Ժողովրդավարության սկզբունքներն էլ փոքրամասնությունների քաղաքական կյանքում ներգրավվելու և այդ խմբերին հավասար հնարավորությունների գոյությունն է որոշում: Տարբեր խմբերի գոյությունը ժամանակակից հասարակության մեջ անխուսափելի գործընթաց է և ժողովրդավարական պետությունների մարտահրավերները այնպես են բացահայտվում, որ այս խմբերի քաղաքական կյանքում մասնակցության հավասար հնարավորությունները ապահովված լինեն: Վրաստանն էլ, ինչպես նաև շատ պետություններ, տարբեր խմբերի բազմերանգությամբ է առանձնանում, որոնցից արտահայտված են էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերը: 2014 թվականին բնակչության նկարագրության արդյունքով, Վրաստանի բնակչության ընդհանուր քանակի մոտավոր 13.2%-ը վերաբերվում է էթնիկական փոքրամասնություններին: Կարևոր է պետության կողմից այնպիսի քաղաքական միջավայր ստեղծել, որը էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի քաղաքական մասնակցությանը և սոցիալական նպաստների մատչելիությանը կօգնի: Նշված հետազոտությունը պարունակեց հենց այս խմբերի՝ հայկական, ադրբեջանական, քիստերի, օսերի և ուրբան փոքր էթնոսների՝ ռուսների, քրդերի/եզդիների և գնչուների քաղաքական կյանքում ձեռ բերեց ներգրավվածության ուսուցումը:

Մի կողմից, հետաքրքիր է, հենց ինքը պետության կողմից ձեռնարկված քայլերը, որոնք էլ կարող են ուղղված լինեն այս խմբերի քաղաքական մասնակցության բարձրացմանը և, ընդհանուր առմամբ, կարող է ուղղված լինել բարգավաճման կողմը: Մյուս կողմից, հենց այս խմբերի անդամների վարքագծերը, վերաբերմունքները և ընկալումները այս հարցի կապակցությամբ: Չնայած նրան, որ բացահայտվում են կայունության և արդյունավետության ինստիտուցիոնալ մակարդակների նկատմամբ դրական միտումները, էթնիկական փոքրամասնությունների պաշտպանման և քաղաքացիական ինտեգրման քաղաքականության կողմից հայտարարված առաջնահերթությունը բյուջետային մակարդակով ֆինանսական ապահովության մեջ արտացոլված չէ: Համապատասխանաբար, կառավարության պարտականությունների կատարումը հիմնականում պայմանավորված է միջազգային աջակցությամբ: Կենտրոնական կառավարության մակարդակով հարկ է նշել այն, որ էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների առավել համապատասխան և համաչափ ներկայացուցչությունը հանդիպում է 2016 թվականի հրավերի խորհրդարանում: Նրանք 11 անդամով են ներկայացել, որոնք կազմում են պատգամավորների ընդհանուր քանակի 7.3 տոկոսը: Ինչ վերաբերվում է տեղական մակարդակին, տեղականորեն հանդիպում է քաղաքացիական ակտիվության, սեփական խնդիրների, ներկայիս մարտահրավերների հնչելու և շահերի պաշտպանության հնարավորությունը, որն էլ իր հերթին, ինստիտուցիոնալորեն ապահովված է պետության կողմից, սակայն հիմնական խնդիրը մնում է էթնիկական փոքրամասնությունների կազմակերպությունների և համայնքային միությունների անկայունությունը և անբավարար պատրաստությունը, անկախ արտադրեն քաղաքացիական գործունեությունը: Հարկ է նշել այլ թերություններն էլ, որոնք էթնիկական փոքրամասնությունների հարցաքննության ընթացքում

հատվել են և որոնք էլ ավելի ընդարձակ համակարգային և ընդգծում է ինստիտուցիոնալ խնդիրներին: Հետազոտությունը իր մեջ ընդգրկեց էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության ավանդական ձևերի ուսուցումը, մասնավորապես՝ մասնակցությունը ընտրություններում և նրա իրականացման մեջ, քաղաքական կուսակցությունների անդամությունը և իր հետ համագործակցությունը, մասնակցությունը տեղական ինքնավարության իրականացման մեջ, ոչ կառավարական կազմակերպությունների անդամությունը և նրանց հետ համագործակցությունը, մասնակցությունը պետիցիայում և կոլեկտիվ ստորագրությունների հավաքելու մեջ, պլանավորում/մասնակցություն բողոքական հանրահավաքին և այլն:

Կարևոր է էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի սոցիալական և տնտեսական իրավիճակի բացահայտումը, որն էլ հնարավոր է կապի մեջ լինի այս խմբերի ներկայացուցիչների քաղաքական ակտիվիզմի մակարդակների հետ: Հետազոտության համաձայն պարզվեց, որ Վրաստանի ընդհանուր բնակչության հետ համեմատ (Կովկասյան բարոմետր ըստ Վրաստանի 2017 թվականի արդյունքների), էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերում՝ ավելի ցածր է կրթության մակարդակի ցուցանիշը; ավելի բարձր է գործազրկությունը և աղքատության մակարդակը: Հարկ է նշել, հետազոտության մասնակիցների վրաց լեզվի գիտության մակարդակն էլ, տարիքային աճի հետ միասին, նվազում է նրա գիտության մակարդակը: Վրաց լեզվի գիտության մակարդակը ամենա ցածրն էր աղբբեջանական համայնքում: Ինչ վերաբերվում է այս խմբերում առանձնացված սոցիալական-տնտեսական խնդիրներին, ամենասուր խնդիրն է գործազրկությունը և աղքատությունը: Սակայն, հետազոտությունը ցուցադրում է պետական լեզվի գիտության խնդրի ակտուալությունն էլ (Հատկապես աղբբեջանական համայնքում): Ինչ վերաբերվում է քաղաքական մասնակցության ձևերին, պատասխանողների մեծամասնությունը վերջին երկու տարիների ընթացքում քաղաքական ներգրավման հետևյալ մեթոդներից ոչ մեկը չի օգտագործել՝ դիմել տեղական ինքավարությանը, խնդիրների մասին հանրային խոսել լրատվամիջոցների օգնությամբ, հավաքել կոլեկտիվ ստորագրություններ, մասնակցել բողոքի հանրահավաքներին և այլն: Հետազոտության մասնակիցների միայն 8.5%-ն է խնդիրների մասին հանրային խոսել լրատվամիջոցների միջոցով, 8.4%-ը մասնակցել է կոլեկտիվ ստորագրություններ հավաքելուն, 5.7%-ը եղել է բողոքի հանրահավաքին, 3.2%-ը համագործակցել է ոչ կառավարական կազմակերպության հետ և այլն: Սակայն, մյուս կողմից, այս ցուցանիշները հնարավոր է բնութագրելի չլինի միայն էթնիկական փոքրամասնությունների համար, այլ, ամբողջ հանրային միտումներին է բացահայտում: Ընտրությունների առումով, հարկ է նշել, կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կողմից իրականացված ծրագրային ակտիվությունները, որոնք էլ ուղղված են ընտրությունների մասին տեղեկացնելուն էթնիկական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին և ընտրություններում նրանց դեպի ներգրավվածության բարձրացումը: Հետազոտության մեջ մասնակցող 74,5%-ի ասելով, նրանք մասնակցել էին 2016 թվականի խորհրարանական ընտրություններին և նրանցից 65,5%-ը արտահայտեց պատրաստականությունը, որ պատրաստվում էր ձայն տալ 2018 թվականի նախագահական ընտրություններում: Սակայն, հարկ է նշել այն էլ, որ պատասխանողների 91,2%-ը երբեք չի մասնակցել նախընտրական քարոզչության պլանավորմանը: Հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ վրացական քաղաքական ոլորտում գոյություն չունեն էթնիկական փոքրամասնությունների շահերը արտահայտող քաղաքական կուսակցությունները և ոչ էլ քվոտաների պրակտիկան, որն էլ կիրախուսի այս խմբերի ներկայացուցիչների ներկայությունը կուսակցություններում:

Պատասխանողների 43.8%-ի ասելով, կուսակցությունների ծրագրերը և գործունեությունը չի ներառում իրենց անհրաժեշտությունները: Ինչպես նաև, պատասխանողների մոտավորապես 70%-ը կամ չի իմացել, կամ էլ մերժում է կուսակցությունների էթնիկական փոքրամասնությունների հետ համագործակցության մասին որևէ ուղղությամբ: Ընդհանուր առմամբ, հետազոտության համաձայն էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերում քաղաքական կուսակցությունների հանդեպ վստահությունը ցածր է, պատասխանողների միայն 12,6%-ն է հայտարարում, որ վստահում է քաղաքական կուսակցություններին:

Հետաքրքիր միտումներ են հատվում, նաև, տեղական ինքնակառավարման գործունեության առումով: Այն ութ քաղաքապետարանում (Գարդաբանի, Մառնեուլի, Բոլնիսի, Դմանիսի, Ծալկա, Ախալցխե, Ախալքալաք, Նինոծմինդա), որոնք բնակեցված են էթնիկական փոքրամասնությունների մեծ մասով, միջին 779 էթնիկական վրացին սակրեբուլյում մեկ ներկայացուցիչ ունի, այն ժամանակ, երբ որ մարմնի մեջ 1,116 հայ և 2 945 ադրբեջանցի բնակչությունը ունի մեկական ներկայացուցիչ: Հարցազրույցը ցույց է տվել, որ 2 տարվա ընթացքում պատասխանողների միայն 14.4%-ն է դիմել տեղական կառավարությանը որևէ խնդիր լուծման համար: Պատասխանողների 70%-ը երբեք չի դիմել այս մարմնին անձնական/ընտանեկան, իսկ 76.5% -ը՝ հանրային անհրաժեշտություններից ելնելով: Հարցաքննվածների մեծամասնությունը (80%-ից ավելի)՝ ա) տեղեկացված չի տեղական ինքնավարության հետ համագործակցության ճանապարհների մասին, բ) չի մասնակցել այս մարմինների կողմից կազմակերպված միջոցառումներին:

Էթնիկական փոքրամասնությունների քաղաքական մասնակցության ապահովման մեջ ոչ կառավարական կազմակերպությունների դերն էլ է կարևոր, սակայն, հետազոտությունը ցույց տվեց, որ միայն 24.3% է վստահում նրանց: Ըստ հետազոտության, պատասխանողների առնվազն կեսը (54.8%) չգիտի տեղական ոչ կառավարական կազմակերպությունների աշխատանքային թեմատիկան կամ, հենց իրենց գոյության մասին էլ չգիտեն իրենց տարածաշրջանում/բնակավայրում:

Հարկ է նշել նաև այն գործոնները, որոնք կապի մեջ են պատասխանողների քաղաքական մասնակցության որակի հետ: Հիմնական գործոններից մեկն է վրաց լեզվի իմացության մակարդակը, որը ըստ հետազոտության, կապի մեջ է ընդհանրապես երկրում ընթացիկ իրադարձությունների մասին տեղեկացվելու և կոնկրետ գործընթացների մեջ մասնակցելու հետ: Մասնավորապես, որքան բարձր է վրաց լեզվի իմացության մակարդակը, այնքան ավելի է շատանում պատասխանողների տեղեկատվությունը և քաղաքական գործընթացներին մասնակցությունը: Վրաստանում ընթացիկ իրադարձությունների մասին էթնիկական փոքրամասնություններին տեղեկատվության գլխավոր աղբյուրն է Վրաստանի հեռուստատեսությունը: Գենդերային նշանով հիմնականում նման միտումները տարածվում են պատասխանողների վերաբերմունքների մեջ, այնուամենայնիվ, գործողությունների մակարդակին դեռևս կան տարբերություններ: Օրինակ, ավելի բարձր է տղամարդկանց սոցիալական կապիտալը և հնարավորությունները, որ ներգրավված լինեն տեղական ինքնավարությունների իրականացման մեջ: Ինչ վերաբերվում է պատասխանողների տարիքային խմբերին, առանձնահատկությամբ բնութագրվում են 18-24 և 25-34 տարիքային կատեգորիաների ներկայացուցիչները: Մի շարք հարցերի հանդեպ ավելի քննադատական, տեղեկատվածներ և հետաքրքրվածներ են, քան այլ տարիքային խմբի ներկայացուցիչները: Համապատասխանաբար, պետության կողմից քաղաքականությունը սահմանելու ժամանակ կարևոր է այս խմբերին բնութագրող

հատկանիշների խորը ուսուցումը և քաղաքականության մեջ նրանց ներգրավվումը: Էթնիկական խմբերի ներսում էլ տարբեր միտումներ են բացահայտվում: Օրինակ, ադրբեջանական համայնքում հատկապես բացահայտվում է վրաց լեզվի չիմացության խնդիրը, ինչն էլ այդ խմբերի համար այլ դժվարություններ է առաջացնում: Այս խմբերին համեմատելու ժամանակ անհրաժեշտ է լրացուցիչ հետազոտություններ անցկացնել, քանի որ հնարավոր է նրանց միջև տարբերությունները առաջացած լինեն մշակութային, կնոթական, պատմական կամ այլ կոնկրետ գործոններով:

Ի վերջո, էթնիկական փոքրամասնությունների մեջ բարձր է Վրաստանի և վրաց հասարակության հանդեպ մթակութային-քաղաքական ինքնության զգացումը: Սակայն, այս զգացումը որոշ չափով նվազում է երիտասարդ սերնդի մեջ և ամենացածրն է ադրբեջանական համայնքի մեջ: Էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերը կիսվում են Վրաստանին, որպես հիբրիդային ժողովրդավարություն ունեցող պետության իմիջին: Ինչ վերաբերվում է քաղաքական ներգրավվմանը, հոչակագրի համաձայն, էթնիկական փոքրամասնությունների խմբերի մեծամասնությունը քաղաքական ինկլուզիայի կողմնակիցն է: Սակայն, նրանց մոտավորապես մեկ երրորդ մասը համաձայն է նրա հետ, որ քաղաքականությունը էլիտաների (Եվ ոչ «Սովորական» քաղաքացիներների) գործն է: Հոչակագրությունից դուրս, հարցաքննողների միայն մոտավորապես մեկ չորրորդ մասն է համարում իրեն քաղաքականորեն ակտիվ քաղաքացի: Ցածր ակտիվության պատճառներն են՝ քաղաքականության հանդեպ հետաքրքրություն չունենալը, ընտանեկան բեռը և վրաց լեզվի անկատարյալ իմացությունը:

7. Բիբլիոգրաֆիա

1. Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), 216–224.
2. Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Brady, H. E. (1998). “Political participation.” In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman, (Eds.), *Measures of political attitudes* (pp. 737–801). San Diego, CA: Academic Press.
4. Conge, P. J. (1988). The concept of political participation: Toward a definition. *Comparative Politics*, 20(2), 241–249.
5. Encyclopedia Britannica - <https://www.britannica.com/topic/consociationalism>
6. Verba, S., & Nie, N. H. (1972). *Participation in America: Political democracy and social equality*. New York: Harper & Row.
7. Fox, S. (2013). Is it time to update the definition of political participation? Political participation in Britain: The decline and revival of civic culture. *Parliamentary Affairs*, 67(2), 495–505.
8. Kasfir, N. (1979). Explaining ethnic political participation. *World Politics*, 31(3), 365–388.
9. Kohli, A. (Ed.). (2014). *The State and Development in the Third World: A World Politics Reader* (Vol. 469). Princeton University Press.
10. Lijphart, A. (1969). Consociational democracy. *World politics*, 21(2), 207–225.
11. Nagel, J. (1986). The political construction of ethnicity. *Competitive ethnic relations*, 93–112.
12. Nagel, J. (1994). Constructing ethnicity: Creating and recreating ethnic identity and culture. *Social problems*, 41(1), 152–176.
13. Sandel, M (1982) *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge/New York: Cambridge University Press.
14. Sandel, M (1996) *Democracy’s Discontent: America in search of a public philosophy*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
15. Sandel, M (2004) ‘Are we still a Commonwealth? Markets, morals, and civic life’, *Commonwealth Humanities Lecture 2004, Massachusetts Foundation for the Humanities*, last accessed 9 May 2007 from <http://www.mfh.org/specialprojects/chl/chl2004.html>.

16. Taylor, C (1992) *The Ethics of Authenticity* (originally published in Canada in 1991 as *The Malaise of Modernity*), Cambridge, MA, and London, UK: Harvard University Press.
17. Taylor, C (1994) 'The politics of recognition', in A Gutmann (ed), *Multiculturalism: Examining the politics of recognition*, Princeton, NJ: Princeton University Press, pp 25–73.
18. Taylor, C (1998) 'The dynamics of democratic exclusion', *Journal of Democracy* 9(4), pp 143–156.
19. Taylor, C (2001) 'Foreword', in A-G Gagnon and J Tully (eds), *Multinational Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press, pp xiii-xv.
20. United Nations. (2005). Women and Elections: Guide to promoting the participation of women in elections. <http://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/publication/WomenAndElections.pdf>
21. van Deth, J. W. (2001). "Studying political participation: Towards a theory of everything?". *Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research* (Grenoble).
22. van Deth, J. W. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349–367.
23. Young, I (1989) 'Polity and group difference: A critique of the ideal of universal citizenship', *Ethics* 99(2), pp 250–274.
24. Young, I (1990) *Justice and the Politics of Difference*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
25. Young, I (1995) 'Together in difference: Transforming the logic of group political conflict', in W Kymlicka (ed), *The Rights of Minority Cultures*, New York: Oxford University Press, pp 155–176.
26. Young, I (2000) *Inclusion and Democracy*, Oxford: Oxford University Press.
27. ՄՄԿ-ի Կանանց կազմակերպություն (UN Women), Սոցիալական հետազոտության և վերլուծության ինստիտուտ: (2014). Էթնիկական փոքրամասնությունների կականց անհրաժեշտությունները և առաջնահերթությունները Քվեմո Քարթլի տարածաշրջաններում: http://issa-georgia.com/files/Reports/UN%20women/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%97%E1%83%90%20%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%AD%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_unwomen.pdf
28. Էթնիկականության և բազմամշակութայնությունը ուսուցման կենտրոն, (2018), *Ա, կոնկուրենտությունը էթնիկական փոքրամասնությունների ձայնների համար Վրաստանում. 2017 թվականի տեղական ընտրությունները*, քաղաքականության էությունը, Թբիլիսի:
29. Ազգային-ժողովրդավարական ինստիտուտ (NDI), CRRC– Վրաստան: (2018) Հանրային կարծիքի ուսումնասիրություն:
30. Կովկասյան բարոմետր (2017), Վրաստան - <https://caucasusbarometer.org/ge/>

31. Վրաստանի ընտրական վարչություն, (2016), Վրաստանի խորհրդարանի 2016 թվականի հոկտեմբերի 8-ի ընտրությունների հաշվետվությունը - <http://cesko.ge/res/docs/Parliament-Web.pdf>

32. Վրաստանի առավարությունը, (2015), քաղաքացիական հավասարության և ինտեգրման պետական ստրատեգիաները և 2015-2020 թթ. գործողությունների ծրագիրը:

33. Վրաստանի հանրային պաշտպանը, հանդիպումը ընտրական-քաղաքական գործընթացներում ազգային փոքրամասնությունների ներգրավման թեմանայով- <http://www.ombudsman.ge/ge/news/shexvedra-saarchevno-politikur-procesebshi-erovnuli-umciresobebis-chartulobis-temaze.page>

34. Վրաստանի օրենսդրական սուրհանդակ, քաղաքացիական հավասարության և ինտեգրման պետական ստրատեգիան և 2015-2020 թթ. գործողությունների ծրագրի հաստատման մասին - <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2958879>

35. Վրաստանի ազգային վիճակագրական ծառայությունը, (2014), 2014 թվականի բնակչության մարդահամարի պաշտոնական տվյալները- www.geostat.ge

36. Վրաստանի ազգային վիճակագրական ծառայությունը, 2018, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=178&lang=geo

37. Վրաստանի ազգային վիճակագրական ծառայությունը, 2017, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo